

NEMZETISÉG

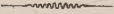
ÍRTA

MOCSÁRY LAJOS

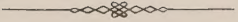
Digitized by the Internet Archive
in 2025

NEMZETISÉG.

IRTA

MOCSÁRY LAJOS.

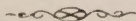

PEST, 1858.

KIADJA RÁTH MÓR.

TARTALOM.

I. Van-e most helye közügyek vitatásának. Mestereink elvonultsága. Téli munka. Nézzünk szét a' világban. Elvek, ál-elvek. Solidaritás a' forradalom előtti politikai elvek mellett	1— 29
II. Bárá Eötvös József munkája: „A' XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra“	30— 40
III. Ország, haza, nemzet fogalmai. Nemzetek összekeveredése és egybeolvadása. Ennek története. Egység „haza“ és „nemzet“ közt. Hazafiuság és nemzetiséghez való ragaszkodás	41— 63
IV. A' nemzetiség kérdése hazánkban. Magyar nemzetiség .	64— 74
V. Bárá Eötvös József nézetei a' nemzetiségről. „Valamennyi nemzeti törekvés azon egy alapon nyugszik, valamennyinek azon egy célja van.“ — „Valamennyi nemzeti törekvés alapja a' magasabb hivatás érzete; célja: uralkodás.“ — Különfélesége a' nemzeti törekvéseknek különböző nemzeteknél. Valódi és ál-nemzetiség	75—107
VI. A' szláv kérdés átalában. A' magyar és szláv nemzeti-ségi mozgalmak történeti áttekintése. Historiai ábrándozások. Magyarország története közös története a' magyar és a' honunkbeli szláv nemzetnek. A' magyarhoni szlávok sorsa a' többiekéhez képest	108—132
VII. Oroszország. Panslavismus	133—152
VIII. A' Panslavismus hatása nálunk. Az eszközök, melyekkel elébe állottunk. Országgyűlési tárgyalások; törvények a' magyar nyelv és nemzetiség tárgyában. A' latin nyelv .	153—185
IX. Mi a' panslavismus voltaképen és mennyit ér? Általános panszláv birodalom. A' szlávok jövődjéje A' magyarhoni szlávok jövődjéje. Végző	186—204

I.

Bajos dolog nálunk az uralkodó körülmények közt közérdekű tárgyakról szólni. Nagy hidegséggel sőt bizalmatlansággal kell e' téren találkozni.

Mióta megszűnt azon roppant izgatottság, melyet szültek nálunk a' politikai kérdések és viták, a' magyar embernek eszejárása visszaesett régi kerékvágásába 's jelenleg a' közérdekű kérdésekben az apathia 's túlságig vitt úgynevezett gyakorlati felfogás lett újra túlnyomó. Az elvontabb és általánosabb kérdéseket hidegen veszi a' magyar ember 's azt tartja: minek fárasszuk magunkat ily dolgokkal, úgy sincs belőlük semmi eredmény; az ily dolgoknak most se ideje se helye, lássunk inkább csak az eke után.

Nem csoda ha száraznak és meddőnek tetszik mind az a' mi felett most elmélkedhetünk és vitatkozhatunk, hasonlítva a' közelmúlt idők mozgalmaihoz. Ha szabad élni e' kifejezéssel, a magyar ember el volt kényeztetve e' tekintetben. A legfontosabb kérdések egy-két megyei tanácskozás, egy-két vezércikk által tisztába hozattak 's ismét egy-két országgyűlési vita után mint országosan megállapított elvek és törvények gyakorlatilag életbe léptek. E' mellett vissza-

tetszhetik most hosszasan rágódni elvek és nézeteken, melyeken oly könnyen átestünk azelőtt.

De ha nem akarjuk végképen elszenderíteni azon szellemi tevékenységet, mely oly szép fejlődésnek indúlt közöttünk 's mely oly térül tűnt fel elvitázhatalanúl, melyen a' magyar otthon van 's melyen érvényre emelheti azon erkölcsi tulajdonait, melyekben fekszik minden ereje a' mi van: el kell fogadnunk a' tért és alkalmat, úgy amint az a' sors által megadatik.

Legyünk bármily véleménnyel korunknak anyagi iránya felől, ismerjük el bármennyire a' kényszerűséget az anyagi haladás terén el nem maradni más népek nyomdokain: soha ne feledjük el, hogy természetünknel fogva nekünk a' szellemi és erkölcsi érték lehet csak erős oldalunk. E' téren nem csak utólrérhetünk más népeket, de sőt elébök vághatunk; az ipar terén jó ha nyomukban járni leszünk képesek. Azért ne hanyagoljuk el a' szellemi dolgokat 's a' mennyire csak lehet tartsuk élénken e' téren a' mozgalmat, hogy alkalmunk legyen szellemi erőnket gyakorolni 's kifejteni. Van tárgy elég, mely fölött szükséges minél inkább tisztába jönnünk és mely fölött hatalmunkban áll intézkedni. Ilyen a' nemzetiség kérdése. Habár nincsenek kezünkben a' törvényhozás hatásos eszközei, tőlünk függ sok tekintetben az irány, melyben e' tárgyban eljárni, tőlünk függ azon állás, melyet más nemzetiségek irányában elfoglalni akarunk. 'S habár első tekintetre úgy látszik, hogy e' tárgy fölött magunkkal tökéletesen tisztában vagyunk, csak kissé mélyebben megfontolva, nem vagyunk-e kény-

telenek átlátni, hogy e' téren is tömérdek fogalom-zavar, tömérdek korábbi időktől öröklött elfogultság uralkodik közöttünk, 's igen szükséges e' tárgy fölött minél tisztább nézeteket érvényesítenünk. De vannak más majdnem hasonló fontosságú kérdéseink is, melyek fölött a' vita félen maradt 's melyeket azóta vagy egészen félre tettünk, vagy megállapodtunk azon ponton, melyen felfogásukra nézve azelőtt állottunk. A közelmúlt idők oly tárgyakat hoztak nálunk szőnyegre, oly kevésbé volt érkezésünk azokat kifejtteni, hogy elragódhatunk rajtok sokáig és igen nagy haszonnal.

De mióta e' kérdések nem *napikérdések* többé, a' magyar ember felmentettnek tartja magát attól, hogy rajtuk fejét törje. Így tartja magát fölmentve ifjuságunk nagy része a' tanulmányoktól, hiszen ugyse lesz belőle se jurátas se prókátor, se alispán se követ. Mi lesz ez iránynak következése? Nem más mint az, hogy kontárkodni fogunk talán némely dolgokban, melyekben okvetlen szükséges előre törnünk, de melyekben a' remekelés alig lesz valaha hivatásunk, ellenben sülyedünk értelmi és erkölcsi tekintetben, holott e' téren biztosan arathatnánk babért.

Azért elmélkedjünk sőt vitatkozzunk is minél többet közérdekű tárgyaink felett, a' mennyire lehet az uralkodó körülmények korlátai között.

Mestereink elhalgattak 's igen gyéren hallatják itt ott szavukat. E' tényt különféleképen fogják fel 's magyarázzák hazánkfiain. Egyik rész azt mondja: lám ők halgatnak, 's ez annyit jelent, hogy jelenleg nem való se idő se alkalomhoz közdolgozokról szólni.

Mások ellenben, kik igen óhajtanának sok közérdekű tárgy fölött tisztába jönni 's nehezen nélkülözik azoknak oktatását, kiknek szavain áhitattal és figyelemmel függött egy más nemzedék, türelmetlenségökben neheztelnek rájuk sőt félre magyarázzák elvonultságukat.

Legyünk méltányosak. Halgatnak jobbaink 's érdemesbeink; 's miért halgatnak? Kérdezzétek a' megégett embert, kinek elpusztította a' vész házát, udvarát, rakományát — mind saját szorgalma gyümölcsét — miért halgatag?

A' haza se követelhet mindent fiától, nem követelheti az erkölcsileg lehetlent. Nem követelheti, hogy a' szellem enmagán erőszakot tegyen. 'S mi köszönött volna az ily erőltetett munkában? Mily látvány volna ha a' sas törött vagy megnyirbált szárnyakkal ugrálna a' föld színén házi madarak módjára.

A nagy emberek, a' kitünő hazafiak pályája közkincs, köztulajdon; a' nemzetnek kötelessége maga iránt is e kincset 'szeplőtlenül és csorba nélkül megóvni 's fentartani. Minél több ily alakot tud felmutatni, annál nagyobb a' nemzetnek szellemi és erkölcsi közbirtoka. Nagy fiai iránti tisztelet és kegyelet, — ez a' nemzetnek valódi erkölcsisége.

Oly keserves és kelletlen munka, milyen volna mesterinké, ha ismét el akarnák foglalni a nemzeti mozgalmak terén régi szerepöket, nem homályosítaná-e el azon fénykört, mely körülövedzi alakjaikat; ez pedig ismét nem gyöngitené-e hatását azon keblünk és elménk táblájára mélyen berótt leczkéknek, melyeket tőlük vettünk?

Hagyjuk őket pihenni, hagyjuk nyugodni borostyánaikon mind addig, még kedélyüknek hullámzása le nem csillapúl. Addig érzük be azzal, hogy van kire emlékeznünk, de van kihez símúlnunk is, ha kissé melegedni akarunk, ha vigaszra és tanácsra van szükségünk. Olyanok ők mint az agg bölcs és győzedelmes hadvezér, ki mint sérvitéz magába vonúl pihenni küzdelmes pálya után, mint egy Cincinnatus, ki egyenlővé teszi magát a' néppel, de önkénytelen kiviláglik alakja közüle 's öntudatlanul is jót és hasznosat mivel 's jóltevő mentője a' kis körnek melybe vonúl, — mind addig még új tér, új alkalom elő nem idézi elvonúltságából.

Legyen szabad reménylenünk, hogy minél inkább nyílik a' tér, annál inkább föl fognak ocsúdni villámsújtott állapotukból. Ne féltsék régi pályájuk nimbusát. A' történetírás egy hosszú pausát fog vonni régibb és újabb működésük közt; régi pályájuk emléke érintetlenül marad 's az új habár kisebbszerű nem fog levonni semmit a' réginek érdeméből. Újabb munkásságuk nem lesz visszahatással a' régire, de ellenben újabb tetteik hatásának mérlegét hatalmasan fogja nyomni a' régiék tekintélye.

Nem azért halgatnak jobbjaink, érdemesbeink, mivel a' halgatást tartják bölcseségnek ez idő szerint, én legalább úgy hiszem hogy nem. Én azt hiszem, ők nem tartják szentségtörésnek vagy bár csak indiscretionnak is pengetni némely hurjait a' közérzületnek. Nem hiszem, hogy vépképen érintetlenül kívánnák tartani minden elvontabb közérdekű tárgyak fejtegetését. Ők maguk csak azért halgatnak, mert nem

birnak szólani a' nélkül, hogy erőszakot kövessenek el önmagukon.

Ne zúgolódjunk hát, ha halgatnak azok kiknek megszoktuk hallani tanításait; legyünk méltányosak s ne kívánjuk, hogy kedvünkért erőszakot kövessenek el önmagukon. De másrészt e' halgatást ne magyarázzuk oda, hogy jelen körülményeink között fel kell hagynunk minden szellemi mozgalom felidézésével közügyeink terén. Ne higyük, hogy idő és helyen kívüli dolog magunkba szálva gondolkodni helyeztünk felől; rendbe szedni, formulázni és tisztába hozni a legközelebb lefolyt idők keserű tapasztalatait 's az azokból folyó tanúságokat 's magasabb és függetlenebb állásról tekinteni le mind hazai dolgainkra, mind azon viszonyra, melyben a' világ irányában eddig állottunk és melybe ujolag helyezettünk.

Mint meggyőződést fejeztem ki fennebb azon véleményemet, miszerint nem hiszem, hogy jobbjaink 's érdemesbeink azért halgatnak, mivel a' halgatást tartják bölcseségnek ez idő szerint. De ezt nem csak mint feltevést állítom fel, hanem mint positiv tudomásomat is és nem egy oldalról. Szabad legyen e' tekintetben idézni nyilvánított véleményét egy oly férfiúnak, kinek nem csekély része volt legújabb történetünkben, 's kinek szavai valódi tekintélyül szolgálhatnak.

„Politikáról beszélni nálunk most időn kívüli volna. Hanem tárgyalás alá venni a' nemzet benső életét, taglalni a' nép különböző osztályainak társadalmi viszonyait, figyelmeztetni mindenkit azon kötelességekre, melyeket teljesítenie kell az uj helyzet

kiváncsihoz képest — ez az a' mire szükség van, 's ugy hiszem, ehhez a' tér szabad.“

„Maglehet csalatkozom, de úgy látom, miszerint municipalis szerkezetünknek, minden fény oldalai mellett, két igen nagy hátránya volt. Egyik az, hogy habár ügyes egyéneket formált a' részletes közigazgatásra, lehetlenné tette, hogy politikusaink a' valódi statusférfiúság magasságára emelkedjenek 's képesek lehessenek a' dolgokat egyetemességökben megítélni. A' másik az, hogy a' megyékei véleményharczok, melyek gyakran idétlenek és korlátoztak de mindég szenvedélyesek valának, elfoglalván minden erőnket és időnket, akadályoztatták társadalmi és erkölcsi neveltetésünk kifejlését. Sokat beszéltünk, keveset tettünk, még kevesebbet gondolkoztunk, a' politikában majdnem túlságig kifejlettünk aránylag társadalmi civilisatióinkhoz, mely alapja minden biztos és alapos haladásnak. Én azt hiszem, hogy azon állapot, melyben népünk jelenleg van, kitünően hasznos arra nézve, hogy kénytelen magába szállani 's jobban kiismerni önmagát, taglalni az elemeket, melyek a' nemzetet alkotják, egy szóval visszafoglalni mint egy bensőleg, társadalmilag és erkölcsileg azt mit a' politika és história terén vesztett.“

Segíteni egy népet, hogy jól megismerje magát társadalmi és erkölcsi életének minden ágazata, minden arnyéklátában — anny' mint azon nép újjaszületését könnyíteni. A' többi magától jó. Nemzetünk mint politikai és mint társadalmi testület — beteg. Ne foglalkozzunk az elsőnek gyógyításával, hanem a'

másik bajt gyógyítani, úgy látszik, — alkalmas az idő. *Hanem be kell vágni az elevenbe, és ha a' szenvedő felsikolt, ez ne ijesszen vissza, ez az élet jele 's csak azt bizonyítja, hogy jó helyen találtuk.*“

Rideg a' láthatár, mely előttünk nyitva áll, rideg azon hajnali pir, azon tavaszi éledéshez képest, mely kevéssel ezelőtt elterült hazánk felett. A mostani állapot olyan mint a' tél. De hát a' tél megszünteti-e az életet, megszünteti-e a' szorgalmas ember munkásságát? Leverőleg hat a' tél beállása mindenkire. A' viruló mezőket, a' zöld vetéseket mintegy halálos szemfedő borítja el. De nem marad-e életben a' természet, minden áléltsága daczára. Nem él-e a' fagyos föld ölében is a' plánták töve 's nem tudjuk-e hogy a' tavasz első sugára új életet fog önteni a' nyugvó csirába. A' tél csak pihenés, csak mintegy megállapodás, csak arra való, hogy új tevékenységre új erőt gyűjtsön a' természet. 'S mikor elevenebb, mikor szívélyesebb a' családi élet, a' családi tűzhely mikor melegebb, mint télben, midőn kűn a' zúzos homály borong. Mikor boldogítóbb annak tudata, hogy van meleg tűzhely, van meleg rokoni és baráti kebel, melynek közelében meghúzhassuk magunkat az idő mostohasága elől. Ilyenkor éled legjobban a' családi élet, ilyenkor élednek fel annak minden emlékei. Mi is így vonúlunk össze nemzeti öntudatunknak családi tűzhelye körül, 's melegedjünk a' közös emlékek a' közös remények 's a' közös kötelességek érzeményeinél. 'S mondjuk-el bizalmasan egymásnak, hogy biz ezt nem jól tettük, ezt így meg amúgy lett volna jobb végbevinni, 's bocsássuk meg egymásnak a' mu-

lasztásokat, erősen feltevén magunkban okólni hibánkon 's jövőre jobban vigyázni lépteinkre. Végezzük szorgalmasan a' téli munkát, mert a' tavasz újat hozhat 's nem lesz többé idő kipótolni a' mulasztásokat.

Nehezebb most a' hazafiú szerepe 's a' hazafiui munkásság feladata, mint volt ezelőtt, míg a' politikai küzdelmek folytonos izgatottságban tartották a' nemzetet. A' haza ügyei igénybe vettek minden erőt, minden tehetséget; eredmény követett minden felépést, minden munkásságot; nem mondom jót vagy rosszat, de eredményt látott mindenki törekvése után, egy vagy más tekintetben látszata volt minden munkának. Most a' hazafiúság feladata: megóvni keblünkben a' fajunkhozi hűséget és ragaszkodást, fenntartani a' hitet jövődönk iránt 's örökös soha nem tágító ügyekezettel ébren tartani a' magunkban helyezett bizodalmat. Más részről a' hazafiúság feladata magasabb és független szempontból elmélkedni állásunk és a' világhoz viszonyunk felett, tisztába jönni a' politikai és nemzetközi magasabb kérdések felett 's elfogulatlan szemmel 's önáltatás nélkül betekinteni nemzetünknek belső életébe. A' hazafiúság feladata megragadni minden legkisebb alkalmat, melyet hazánk javára fordíthatunk, meg nem vetni a' látszólag csekélyet is, bármi szegénynek, bármi nyomorútnak látszassék is a' közelmúlt idők oly szivemelő, oly érdekes, oly hatásos munkáihoz képest. Az éljeneknek, a' fáklyás zenéknek korszaka elmúlt; most csak az öntudat, egy-egy érzésteljes szemsugár, egy meleg kézszorítás a' nemzeti jutalom. De ha nem nyilatkozik is zajosan a' nemzet hálája, él még a'

nemzeti öntudat, fel tudja a nemzet ismerni hí fiait 's meleg részvéte, meleg hálaérzete ezeknek, a jobb a' nemesebb előtt nagybecsü, jutalma.

Nem vethet most lángot a' hazafiúi érzelem, hanem legyen kemény parázs 's égjen folytonosan kiolthatlanúl. Ha ezt megtudjuk óvni keblünkben, ne féljünk azután semmitől.

Ily makacs, ily szívós, ily kitartó érzelem mellett szükséges, hogy férfias komolysággal 's philosophusi emelkedettséggel elmélkedjünk mind azon általános kérdések felett, melyek az emberiséget, egyes nemzeteket, 's különösen hazánkat érdeklik. Ez tegye egy részét azon téli munkának, melynek megtevésére az idő és tér alkalmas.

Ezred éves alkotmányos életünk, önkormányzatunk 's ujabbkori oly élénk politikai küzdelmeink igen alkalmasakká tettek bennünket arra, hogy a' politikai tárgyaknak elemeiben tökéletesen jártasok legyünk 's fel tudjunk fogni mindent, mit e' tekintetben mondanak, irnak, s hogy e' tárgy előttünk egészen otthonos legyen, mint ellenben terra incognita sok népek előtt, kik örökös gyámság alatt élvén a' politikából csak hatóságoknak való engedelmisséget 's legfelebb irodai rubrikákat ismernek. Ennek következtében mi igen sok haszonnal és eredménnyel tanulmányozhatjuk mind azon munkákat, mellyeknek alapját politika képezi.

Forgassuk a' politikai munkákat 's forgassuk a' historiát, philosophiát. Ne higyjük, hogy csak az tudomány mi kenyeret ad, 's mi után vasúti vagy más ipartéri állomást szerezhetünk. Kisérjük figye-

lemmel a' világ folyását; csak kevésbé figyelve 's hiányosan és hézagosan értesülve is roppant tanúságot gyűjthetünk napjainknak felette érdekes és mondhatni változatos történeteiből.

Magyarország elég nagy ország, a' magyar nép is elég nagy nép, és mégis valódi kiskorú volt mind-
 eddig az európai néptestvérek között. Magyarország
 csak I. Károly, Nagy Lajos és Mátyás korában
 volt nagykorú; azóta csekély népek tíz annyi zajt csinál-
 tak mint mi. A magyar nép is elég nagy nép — mondtam
 's azt fogják tán ellenem vetni: vedd kezédbe a' sta-
 tistikát 's ne beszélj nagy népről. De ez nem áll.
 A' firma miénk. A' magyar nép viselte gondját
 mindazon más népfajoknak, melyek hazája területén
 laktak; az ő neve alatt, az ő szellemében, az ő fele-
 lőssége mellett ment itt minden mindenkoron. Hogy
 jobban ment volna a' dolog, több történt volna más
 néparányi körülmények közt — nem vitatom; de
 ugy is minden a' mi itt történt, az a magyar nemzet
 szellemében történt 's a' magyar nemzetnek viselte
 típusát, 's magyarországnak összes területe 's összes
 lakossága ugy szerepel a' világban mint Magyar-
 ország. Valóban különös látvány, hogy ily nagy
 ország, ily nagy nép századok óta ily kis szerepet
 játszik, míg régebben a' kis Dánia vagy a' kis Skócia
 's a' kis Holland vagy újabban a kis Újgörögország
 's legujabban a' kis testvér Oláhország oly nagy zajt
 ütnek, annyi fejtörést okoznak a' világnak. Mi pedig
 úgy fekszünk itt mint egy nagy mammut valami
 özvövizelőtti földrétegben; mint egy vastag ércz-
 köréteg, melyet áskálnak más iparos népek; mint

egy nagy tudományos problema, melyről szabad külföldi tudósoknak a' legbadarabb hypothesiseket felhordani 's mégis igen okos emberekül tiszteltetni. Minket szabad mongoloknak vagy szlávoknak tartani, szabad felfedezni. 'S mi mind e mellett eddig kevésbe vettük a' külföldet. Bánjuk is mi, akármit beszéltek rólunk, azért mégis extra Hungariam non est vita. Mi megelégedtünk, hogy jól éreztük magunkat saját körünkben, olyanokül néztük magunkat mint a' jó háznép, a' jó asszony, kiről annál jobb, minél kevesebbet beszélnek. Mi előttünk deszkával volt elrekesztve a' világ, nem tudtuk mi történik a' kerítésen kívül, valamint nem tudta a' külföld mi történik azon belől. Ki utazott nálunk ezelőtt csak 30—40 évvel is? Ezelőtt a' vidéki ember, ha fél évi készület után Pestre elindúlt, előbb meggyónt és végrendeletet csinált. Ki Pestről Bécsbe ment a' legvállalkozóbb szellemü emberek közé tartozott oly formán mint ha most valaki Amerikába utazik. A ki még Bécsen is túl ment, Columbus volt 's haza térve bámulat tárgyálón, mint egy merész hajós, egy Magellán, ki körül hajózta a' világot. Mi mint nemzet is csak olyanok voltunk, mint igen tisztos előkelő táblabiráink, kik ugyan csak nagy uraknak tartották magukat otthon saját körükben, mert részint nem láttak maguknál nagyobb urakat vagy szándékosan is kerültek oly társaságot hol nem maguk voltak legnagyobb urak 's mindég csak lefelé volt figyelmük irányozva; 's ily élet és gondolkodás-módnak mi volt következése? Aristocraticus büszkeség, önelégültség, önhittség, korlátolt világnézet, társalgási ügyetlenség 's tökéletes

tehetetlenség, mihelyt oly körbe jutottak, melyhez szokva nem valának. Ilyenek voltunk azelőtt mint nemzet is. Mi valóságos tormába esett féreg voltunk. Untalan rágódtunk magunk dolgán, egyebet nem ismertünk. Szabadok voltunk kicsinyben, de rabok nagyban, szabadon száguldoztunk korlátozott körben. Nem vontunk jármot, nem nyögtünk békókban, de nem volt jobb állásunk mint a' vadé, ki büszkén hordozza vadas kertben ágasbogas szarvát, de nem léphet túl a' kert korlátain.

Miben állott politikai képzettségünk? Jogtudósok prokátorok voltunk mindnyájan; fejlettségünkhöz képest jól és ügyesen tudtuk kormányozni megyei ügyeinket 's az egész országot, melynek kormányzata jó formán csak a' megyék kormányzatából állott, de alig volt fogalmunk azon állásról, melyet az európai népcsaládban elfoglaltunk. Midőn a' reform terére léptünk, mily roppant lőn az eszmezavar; mennyire nem volt fogalmunk a' logikai egymásutánról. Mennyire lettek a' legszárazabb kétszer — kettő — négy kérdések lelkesedés kérdései, mennyire lett szabad-elvüségi kérdés az, mihez a' szabad — vagy nem szabadelvűségnek semmi köze nem volt. A diplomatiáról fogalmunk se volt, pedig az álladalomra nézve ez a' legelső tudomány, ezen kell kezdeni minden népnek, mely szerepelni akar. 'S így is volt ez mindenütt. Mind azon kis országok, melyek mind régibb, mind újabb időkben mozogtak és szerepre vergődtek, ezen kezdték politikai működésüket. Mihelyt mozogni kezdetek, tüstént a' külföld karolván fel ügyöket tájékozni ügyekeztek magukat a' nagyvilágban

állásukra nézve; közlekedésbe jöttek a' külföldel 's láthatáruk nagy és terjedelmes lón. Mi könnyen oldottak meg egész természetes uton sok problémát, melyek felett mi sok éveken 's országgyűléseken át rágódtunk, tartottunk fényes debattokat, folytattunk szenvedélyes polemiákat, összevesztünk a' felett mit óhajtsunk vagy ittunk a medvebőrre.

Nem emelek vádat e' miatt senki ellen; nem emberek, nem osztályok hibája volt ez, helyzetünk hozta így magával. De hogy nem jó volt, hogy így volt, az kétségtelen.

Jelenleg ráérünk tájékozni magunkat. Nem hátráltatnak vita alatt levő kérdések, nincs mi felett egymással vitatkoznunk 's ráérünk tanulni közösen és mindnyájan.

Nevezetes jelenség marad legközelebb lefolyt történetünkben bizonyos lap, mely annyi nyerseséggel, annyi tudatlansággal és szemtelenséggel beszélt csak amúgy könnyedén a' legfontosabb dolgokról de a' melyben megvolt bizonyos helyes ösztön 's ott tapogatódzott hol valóban nagy baj rejlett, habár nem tudta se a valódi igazat, se a' helyes modort eltalálni. Az úgynevezett táblabírópolitikát vette kiméletlen bírálat alá, de csak a' tiszteletlenség és vakmerő elbizottság, mely modorában uralkodott, tett oly hatást, melytől a' jobbaknak el kellett fordulniok. Azonban nem lehet tagadni, az ösztön mely e' nevezetes lapot vezérelte helyes volt 's ott kutatott, hol bajainknak gyökere rejlett. Világ- és politikai nézeteink korlátoztsága hátráltatta helyzetünk helyes felfogását. Nem voltunk legkevésbé is diplomaták.

De hát nem a' legnagyobb korlátoltságra mutat-e most megint annyira buzogni a' nemzetiség mellett; nem valóságos táblabírópolitika-e ez? nem visz-e arra, hogy magunkat bedeszkázzuk a' többi népek előtt jobban mint valaha? Teljességgel nem. Nemzetiségünk megvan, le nem mondhatunk róla, 's ha lemondunk, nem vagyunk többi semmi sem. Mint politikusoknak e tényt el kell fogadnunk, de épen e' tényt mi akadályoz felvenni diplomatiái okoskodásunk folyamában. A' nemzetiséghez ragaszkodunk 's ez legszentebb érzésünk mint hazafiaknak. Mint politikusok és diplomaták azt kérdezzük magunktól: mit csináljunk most már ezen factorral mely megvan 's melyet megsemmisíteni se nem lehet se nem szabad 's nem is kívánatos. A' nemzetiség kérdése belső dolgunk, házi kérdés, mint diplomaták azt kérdjük, mint módosítja e' tény állásunkat a' külföldhez. Ragaszkodhatunk keblünkben a' nemzetiséghez bár a' rajongásig; de politikai számvetésünkben egészen függetlenül tekinthetjük. Akár hasznosnak, akár károsnak találjuk állásunkra nézve, mint az emberiség tagjai, mint a' világ egy része, el kell fogadnunk, 's ha hasznossá lehet, utilizáljuk, ha kártékony, ügyekezzünk más által gyengíteni hatását: de azt, hogy mondjunk le róla nem mondhatjuk, bár miként üt ki számvetésünk; mert ha erről lemondunk, ha lemondunk nemzetiségünkéről, akkor azután bizzuk másra dolgunkat, 's nincs magunknak miért diplomataizálnunk.

Emelkedjünk ki korlátolt helyzetünkéből, nézzünk szét kissé a' nagy világban, ne legyünk táblabírák — ha úgy tetszik —, ne gondoljuk, hogy körülöttünk

forog a' világ 's nézzük hazai dolgainkat kívülről, ne rágódjunk csupán belsejében. Tegyük át magunkat a' külföld álláspontjára 's onnan nézzük miként álnak a dolgok Magyarorszáiban.

Elmélkedjünk a' külföldi állapotok felett, s tegyük magunkat otthonossá nagyobb értelemben vett hazánkban Európában. Utazzunk, ismerkedjünk, 's ne csak magunk dolgait magyarázzuk az idegeneknek, hanem halgassuk meg azt is, ők mit mondanak rólunk. Ha olyat mondanak, mi nem tetszik ne sohajtsunk fel csupán gondolván — héj! mily rosszúl van a' külföld értesülve felőlünk, hanem vizsgáljuk meg nincs-e valami igaz abban mit ők mondanak. Hát ha eltalálják bibénket. Hijába, több szem többet lát.

Utazzunk, tanuljunk minél többet; szerezzük meg magunknak azon európai routinet, mely nélkül lehetlen, hogy minket megértsenek vagy mi értsük meg azt, mit nekünk mondanak. Lám törökök, görögök, oláhok utaznak, Párisba küldik nevelni gyermekeiket, ott tartózkodnak hosszasan 's meg-europaisodnak tökéletesen. Az ily emberek azután hazatérve mennyivel függetlenebbül tudják megítélni hazai dolgaikat, mint mi tormábaesett férgek. A' törökök, oláhok, görögök még igen hátra vannak a' politikai miveltségben; képtelenek volnának oly szép beszédek, oly nagyszerű parlamentáris debattokat előmutatni mint mi. Ámde diplomata és rájuk fordul egész világ tekintete; óriási léptekkel és logikai egymásútánnal haladnak és fognak még inkább haladni, mihelyt meg lesz consolidált és constatirozott állásuk.

Ne féljünk attól, hogy világpolgárokká válunk, ha sokat forgunk külföldön. A hű hazafiúi érzelem legyen a' vademecum, melyel elindulunk 's mely vezérelje lépteinket. Meglehet eleinte meg fog lepni, el fog kábitani a' nagyszerű a' ragyogó külföld, de ez csak átmenő hangulat. Az, mit külföldön megbámulunk, megszeretünk, okvetlenül arra fog ösztö-
nözni, hogy proselitáivá, munkásaivá legyünk, hogy terjeszszük birodalmát, 's hol vélendjük magunkat képesebbeknek e' munkához fogni, mint hazánkban. 'S azután, nem következik-e be azon pont, midőn érzékeink eltelnek 's megelégesznek a' külföldi benyomásokkal, midőn a' szív felettök vagy mellettök visszaköveteli birodalmát, midőn a' kéjencz helyett a' férfiú áll az előtérbe, a' kinek tevékenység kell, hatás és munka kell, hogy üresnek ne találja létezését. 'S ilyenkor nem fogunk-e szépen visszatérni hazánkhoz, mely van számunkra rendelve küzd-
homokúl. Ne féljünk attól, hogy a' külföldön való forgás elvon honunktól. A' kinek szíve nincs, mindegy akár honn marad, akár utazik; a' kinek van szíve, nem fogja elveszteni, de igenis lesz értelmesebb, elfogúlatlanabb, 's így hasznosabb fia honának.

Hogy egy részről bizodalmat nyerjünk önmagunk iránt, más részt megmeneküljünk minden önáltatástól, elkerülhetlenül szükséges, hogy minél többet ismerkedjünk a' külföldel, 's minél többet próbáljunk világot. Kellő szempontról 's kellő világításban pusztá szemmél is jobban meglehet látni bár kinek valamit, mint homályban a' legjobb látüvegekkel. Így vagyunk minden dologgal. Kisebb tehetségű és

készültségű ember jobban megítélhet oly dolgot, melyet a' kellő álláspontról vesz fel, mint bármi nagy tehetség ha nem bírja azt. Így ha külföldön sokat forgunk 's függetlenebb állásról fogjuk nézni hazai dolgaink összeségét, kevesebb észszel és kevesebb publicistai ismeretekkel is jobban megítélhetjük állásunkat, mint a' mennyit eddig ragyogó czikkek, beszédek, 12 szatmári pontok s. t. b. szerkesztésére pazaroltunk. Külföldiek, külföldön megfordúlt hazánkfiak gyakran nevettek minket és bizonyos tekintetben en bagatelle traktáltak, midőn látták nálunk a' nagy politikai nyűzsgést a' kellő szempontok a' kellő állás felfogása nélkül 's azt hitték, hogy mi nagy bolondok vagyunk, ők pedig okos emberek. És igazuk volt a' tárgyra nézve, de ellenkezőleg magok személyire nézve igen csalatkoztak. Értem az Augsb. Allg. Zeitung, Croquis s. t. b. fajú írókat, meg saját, magokról igen sokat tartó s külföldön sokat forgott hazánkfiait, kik oly fenhéjázó jóakarattmutatással, de ellenséges hangban és oly kicsinylőleg beszéltek ily nagy országról, ily nagy népről.

Ha valaha most ráérünk szabadon és elfogulatlanúl elmélkedkedni az elvontabb és általánosabb kérdések fölött, melyek az emberiséget, egyes nemzeteket egymáshoz viszonyaikban, s hazánkat mind maga mind a' többi népek irányában — érdeklik. Ha valaha, most van idő, szabad idő, elfoglalás nélkül megrostálni az elvkérdéseket, megrostálni különösen azon valódi és ál-elveket, melyek közelebb lefolyt időkben zászlainkra tűzve valának. De hogy ezen munkában biztos és szilárd eredményhez jussunk,

nemcsak amúgy könnyedén kell ezen dolgokat felvennünk, hanem kellő alapossággal, elfogúlatlansággal és — a' mi legfőbb, lelkiismeretességgel.

Lelkiismeretességgel — mondom. Mert alig van vétkesebb könnyelműség, mint csak úgy felületesen és könnyedén bánni oly elvekkel, melyektől az emberek, a' nemzetek jólléte és jövődjé függ 's melyek habár nem közvetlenül látszanak is az életbe vágni 's „csak okoskodásoknak“ látszanak, de végre még is ezektől függ a' világ cselekményeinek iránya és eredménye.

A férfihiúságnak egyik kedvencz dolga azt mondani: nekem e' tárgyban biztos és határozott elveim vannak. Pedig ha jól megvizsgáljuk ezen elveket, azoknak összefüggését és lehető kútfejét, igen gyakran azt fogjuk találni, hogy azok nem valódi meggyőződés szüleményei, hanem csak utánmondás, a' mester szavára esküvés. Lehet magát az ily elvek mellett megbikacsolni, de vagy vissza fog ijedni a' nagy elvhős elveinek logikai következményeitől 's tágit és lankad tevékenységében, miután benső ösztönének sugallatával ellenkezik adoptált elveinek követelménye, mi igen kellemetlen és a' tevékenységet akadályozó dolog; vagy ha több benne az álszemérem és hiuság mint a' valódi jóakarat, rohanni fog elveinek pályáján, nem gondolva, mi lesz következménye, 's még azt fogja szavalni nagy hangon: si fractus illabatur orbis s. t. b. Az, ki könnyelműleg bánik az elvekkel, könnyelműleg köti fel a' kolompot, csak azért, hogy kolompjának hangjával zajt üssön, 's magára vonja az emberek figyelmét, olyan mint a' hűtlen nevelő,

a' hűtlen gyám, ki rosszúl kezeli s' rábizottnak vagyónát. Mert bár mennyit mondják, hogy a' nép szava isten szava, bár mennyit hizelegjünk 's udvaroljunk a' népnek, gyakran a' mesében levő rókakint, ki a' csokát elbolondította — azért a' nép mindég úgy tekinthető, mint a' jóhiszemű neven-dék és tapasztalatlan kiskorú. Nem akarom ez által a' népet kissebbíteni 's ha az a' kérdés mi előbbvaló, a' nép-e vagy vezetői, azt mondom: a' nép. A' nevelő a' növendékért, a' gyám a' kiskorúért van 's ezeké a' kettő közt az elsőség; de a' vezetés mindég a' na-gyobb értelem, a' bővebb tapasztalás osztályrésze s' ezé a' felelősség is.

Jól meg kívánom jegyeztetni, hogy nem tartom az elvek körébe tartozónak a' becsületességet és haza-fiúságot. Divatos szóllásmód: ez ember szilárdelvű fér-fiú a' helyett hogy becsületes és értelmes férfiú, e' nőnek elvei vannak a' helyett hogy becsületes tisztességes nő. Én azt a' ki becsületes vagy nem becsületes ember, a' ki jó hazafi, vagy nem jó hazafi, nem nevezem elvekkel bíró vagy elvek nélkül való, hanem egy-szerűen becsületes vagy nem becsületes embernek, jó hazafinak vagy nem jó hazafinak. Hogy a' többire nézve minden ember, minden tárgyban és részletek-ben határozott s' formulázott elvekkel birjon, kép-telenségnek tartom. Minden ember csak azt óhajtsa és azon munkálkodjék, a' mit hazájára nézve jónak talál, 's ne azt nézze, mit kíván azon elv és annak formulája, melyhez magát szegődöttnek hiszi vagy állítja. Előbb való a' közjó, előbb való a' haza a' világ minden logikája, minden dialektikájánál. Az

oly ember, ki nem képes vagy nem érkezik arra, hogy magas és elvont kérdések fölött higgadt és biztos ítéletet formáljon magának, ne is törődjék ezekkel, ne büszkélkedjék azzal, hogy neki ilyen amolyan határozott véleményei 's elvei vannak, mert éretlen beszéd és éretlen tán gyászos következményü cselekedet lehet balgatagságának eredménye. Jobb ha ösztönét, keble sugallatát követi 's bármi tisztára demonstráljanak is neki valamit, ne engedje át magát egészen hiedelmének, ha kételyeket támaszt a' keblében szunnyadozó kis bíró. A' tiszta józan észnek egyszerű felfogása, a' becsületes kebelnek sugallata 's ösztöne biztosabb vezető gyakran az ágaskodó elme szökelléseinél 's agyafúrt találmányainál. Természet rendje, hogy a' nagyobb képzettségü értelem, 'a tudomány legyen a' mozgató az indítványozó fél, de szükséges, hogy az egyszerű józan ész 's a' romlatlan kebel sugallata legyen a' conservatív elem és tényező. A' magasabb értelmisége inventio, a' józan észé a' kritika.

Elvekről levén kérdés, most midőn az elvek annyira uralkodnak 's oly nagy szerepet játszanak, az elvek tekintetében nem annyira azok formálása és választása, mint inkább azok rostálása és szoros ítéset alá vetése szükséges. Midőn — mint b. Eötvös József oly világosan kimutatta — az elvek oly uralkodó hatalmasságok 's oly messze képesek ragadni az embereket attól, mit valódiilag óhajtanak és elérni törekednek, féljünk inkább az elvektől mint mohón kapjuk őket 's gondatlanul szegődjünk szolgálatukba. Ugy tekintsük azokat, mint oly hatalmat, mely

ha egyszer megragad, nem ereszt ki könnyen körmei közül, melytől nem könnyű menekülnünk mert oda visz bolygó tűzként, hová valódílág menni nem akartunk.

Nálunk is oly nagy szerepet játszottak némely elvek, annyira uralkodtak felettünk némely harsogó eszmék, hogy nálunk is az a' fő szükség, hogy rostára tegyük politikai elveinket 's nem az, hogy azokkal körülsánczoljuk magunkat még jobban, vagy mivel azóta újabbak is vannak, melyek a' régieknek csak bővebb kifejtését, mintegy sublimatumát képezik, ezekhez áljunk. 'S e' czélnak kieszközlésére elkerülhetlen szükséges a' studium, a' mély és magas elmélkedés, szükséges az elfogúlatlan felfogás, melyre most az idő 's tapasztalásaink tárháza annyira használható. Tekintsük független szempontból hazánk állapotát, gondolkozzunk tisztán a' felett mi volna jó mi nem, mi lehet hasznos mi nem, 's ha gondolkodásunk folytán elvek álnak előnkbe, melyeket követni kell, vagy melyeket már elébb talán ajkainkon is hordozánk, dobjuk el, taszítsuk félre minden tekintet nélkül 's csak a' haza java legyen egyedüli vezérelvünk.

A' forradalom tabula rasát csinált politikánk mezején. Ily változása a' körülményeknek, ily rázkodás, ily és ennyi tapasztalás lehetlen, hogy lényeges változásokat ne hozzon létre a' véleményekben sok tekintetben. Nagyobb elvharcz, nagyobbbszerű discussio volt ez minden hírlapi polemiáink minden országgyűlési vitatkozásainknál. A' kire ily tárgyalásnak nincs hatása, az válasszon magának elvet 's azzal zárja be szemét fülét minden eszmecsere előtt

's húzza maga után a' világ forgó kerekét, ha birja, vagy áljon félre az útból.

Jelenleg tökéletesen független állásba tehetjük magunkat politikai elveink és nézeteinkre nézve. Nem illet meg senkit a' következetlenség vagy apostasia vádja, ha tanúlva oly nagyszerű tapasztalatokból egyben másban megváltoztatja nézeteit.

Midőn hazánk ügyei felett elmélkedünk, soha se nézzük azt, mi illik a' „mostani időhez,” mit követel tőlünk a' „korszellem;” hanem nézzük egyedül azt, mit kíván hazánk állapota, hazánk java. Nincs oly magasztos philosophiai vagy politikai elv, melynek kedvéért hajszálnyt is kész volnék tágtani attól, mit hazám mit nemzetem javára szükségesnek hasznosnak találok. Sajnos, ha összeütközésbe jó a' két tekintet, de ha csakugyan egymás ellenében áll, egy perczig se késsünk félre tenni minden tekintetet 's hazánk részére állani. Ha e' szempontból tekintjük is kötelességünket s' igen nagy véleményünk van azon állásról, melyet mint az összes emberiség tagjainak kell elfoglalnunk, mi által teszünk ennek nagyobb szolgálatot? Az által-e ha az egésznek elővitelén fáradozunk csekély látszatú munkával, vagy ha a' nagy emberi társaság egy részének, nemzetünknek elővitelére szánjuk gyümölcsözőbb munkánkat?

Részemről szabadon ki merem mondani, miszerint legkissebbet se törödném rajta ha rám kiáltanak a' szabadelvütlenség (illiberalismus) vádját, csak megyek győződve a felől, hogy hazámnak hí fia vagyok 's azon út, melyen érette való munkálkodásomban haladok az, mely javára vezet. 'S legyenek

bármely kedvencz óhajításaim, kedves eszméim mint embernek, kész vagyok azokat feláldozni, kész vagyok keblemen 's izlésemen erőt venni, ha azon óhajítások, azon eszmék olyanok, melyek a' fenforgó esetben, a' létező helyzetekben a' hon javának kívánalmaival ellenkezésben állanak.

Tabula rasa van jelenleg politikai nézeteinkre nézve; ne követeljünk senkitől solidaritást régi pártja, következetességet egykori politikai véleménye mellett; e' tekintetben ne ismerjünk apostásiát. Csak annyit követeljünk mindenkitől, hogy honának hű fia, nemzetiségének ernyedetlen fentartója s gyarapítója legyen. A' romok felett nyujtsunk egymásnak baráti kezét. Ha egy virágzó helység elpusztult 's a' romok és hamvak felett valamennyi lakos kulcsolt kézzel 's égre emelt szemekkel áll: melyiknek fog eszébe jutni a' sok magán perpatvar, izetlenség, szomszédi surródás. Midőn vándorbotot fogván kezébe mindenik 's elindulván különféle utakon a' könnyörülőket felkeresni, ily állapotban, ha találkozik egymással egy-egy csapat, 's csak vándorbotot és koldústáskát lát egymáson az elébb tán irigyelt 's nehéz szemmel nézett jóllét jelei helyett: valjon eszébe fog-e jutni a' korábbi villongás, 's nem fog-e egyik a' másiknak a' helyett szívesen adni utasítást, hogy itt meg itt talált vendégszerető hajlékot és könnyörteljes szívet.

Egy-egy legtanúságosabb része aligmúlt időnk történeteinek az apostasiák története. Lélektani ismereteink roppant mértékben növekedtek. Mennyivel birunk kevesebbet mint talán véltünk. De még mennyivel vagyunk gazdagabbak, mint hittük volna!

Hagyjuk nyugodni régi politikai véleményeinket, 's nézzük úgy régi pártküzdelseinket, mint a' történet levéltárába ad acta tett lefolyt dolgokat 's egészen független állásból nézzük nemzetünk állapotát. Ne hátráltasson semmi régebben kimondott vélemény újabb meggyőződésünk bevallásában. *Ne valjuk magunkat szabadelvű vagy nem szabadelvűnek, haladónak vagy conservatívnak, republikánus vagy monarchicus, democrata vagy aristocratának; csak jó magyarnak.* Pártokról, pártviták és küzdelmekről most szó sem lehet, de vélemények tekintetében, mint emberek mint férfiak igen is kell hogy tisztába jönni ügyekezzünk. E' tekintetben járjunk magunk útján, ne utánozzunk senkit, ne szegődjünk semmi általános nézetek 's ugynevezett uralkodó eszmék zászlajához, hanem formáljunk magunknak saját és nemzetünk állására alapított elveket. Legyünk önállók felfogásunkban 's óhajításaink irányában 's ne hagyjuk magunkat mások által hurezoltatni.

Europa nemzeteinek helyzete, multja, műveltségének iránya és foka annyira különböző, hogy véleményem szerint majdnem lehetlen, hogy mindnyájan ugyanazon elvet és irányt kövessék politikai nézeteik és törekvéseikben. Vannak dolgok, melyekben a' haladás közös és általános. Ilyen általában a tudományok és ipar kifejlődése — ez közös kincs, köztulajdon. Ilyen azon bizonyos világosság, mely mindinkább háttérbe szorítja a sötétséget, melyel a' tudatlanság, az előítéletek, a' megszokot szellemi rabság és elfogultság mint sűrű köddel borította el a' népeket. De mi a' politikai irányt illeti, ennek szük-

ségképen minden nemzethez alkalmazottnak, localisnak kell lennie; akarjuk bár elismerni vagy nem: minden nemzet önző a' maga tekintetében. Nem is lehet követelni, hogy ez másképp legyen. Az érdekek folytonos harcban, folytonos concurrentiában állanak. A' míg egy nemzet nem ér azon pontra, hol állását egészen biztosnak és szilárdnak tarthatja, addig *a' hazafi kötelessége önzőnek lenni saját hona részére.* Hanem a' hol azon pont beáll, ott az ember kötelessége jó előtérbe 's ennek hivatása másokról is gondoskodni. Hol vagyunk még mi e' helyzettől?

Elég könnyedén bántunk ezelőtt a' publicistai kérdésekkel 's mind azon dolgokkal, melyek hazánk sorsának eldöntését 's dolgainak intézését illették. Tömérdekét politizáltunk, de hozzá levén régi idők-től szokva az aprólékossághoz és prókátoroskodáshoz, más részről nem levén elég ismereteink az újabb és általánosabb kérdések körül, aprólékossá lett politikai működésünk 's a' fák miatt nem láttuk az erdőt. Hisz minden megyegyülés egy-egy kis országgyűlés volt, 's egy két embert kivéve, ily kis gyűlekezetekben, hol lett volna azon értelmiség, azon ismeretek, hogy oly nagy kérdéseket kimerítőleg és kellőleg lehetett volna tárgyalni. De miután szönyegen levén egyszer követiutasítások készítése alkalmával a' tárgy, csak nem tehetett senki, hogy ki ne mondja felette úgy a' hogy 's olyan a' milyen véleményét s' így azután hozzá szokott a' szónoki közönség bizonyos könnyelműséggel bánni a' legnehezebb s' legfontosabb tárgyakkal. Mióta nincsenek többé szönyegen ama részletesebb kérdések, hanem igenis

felmerül itt — ott 's olykor olykor az általánosabb és elvontabb politikai tárgyak feletti eszmecsere szinte lehet észrevenni azon egykor megszokott könnyelműséget és felületességet ezen kérdések vitatásánál. Minél korlátozottabbak voltak az akkori nézetek, minél kevésbé tudtunk az általánosra 's a' dolgoknak kellő távpontróli felfogására felemelkedni, annál nagyobb és merészebb szökelléseket lehet jelenleg észrevenni. Majdnem hihetlen dolgokkal találkozunk. *Ki hitte volna, hogy most, épen most, azt mondja némely ember: nemzetiség? ábránd vagy szűkkeblűség, aristocraticus hajlam; 's mi gyűlölünk minden aristocratiát, mi demokraták vagyunk.* Vagy pedig: *a' nemzetiség és szabadság két ellenkező elv, 's miután a' szabadság a' legfőbb jó, nem kell nemzetiség.* Sok, ki előtt csak az lebeg, hogy ő szabadelvű 's miután nem akar következetlen lenni korábban nyilvánított elvei iránt, de sőt haladván a' kor, ezzel haladni akar, odajut, hogy mást nem talál szabadelvűségének táplálékául, mint a' felülemelkedést minden nemzetiségi szűkkeblű előítéleteken 's a' világpolgárságot. Ignorálja a' létező viszonyokat, a' historiát, az eltagadhatlan nemzeti különbségeket, 's az emberi nemzetre hivatkozik. 'S eben megerősíti a' francia forradalom doctrináinak emlékezte. Azoknak szónokai is örökké a' genre humaint harsogtatták ajkaikon: így végképen elhiteti magával, hogy megvetése a' nemzetiségnek, 's csak az összes emberi nemzet ölelgetése, hogy a' világpolgárság *a' szabadelvűségnek sublimatuma*, hogy ő sokkal felvilágosodottabb ember másoknál 's így több joga, több igénye is van azon tekintélyre, mely

nálunk eddig a' „jó hazafi“ általános czíméhez volt csatolva.

Találkoznak — mondom — itt ott ilyes véleménynyilatkozatok, de hála istennek csak ritkán 's tán nem is őszinte meggyőződésből, csak bizonyos ellenmondási viszketegből, meg azon balvéleményből származnak, hogy hajszálig következeteseknek kell lennünk korábban nyilvánított elveinkhez, 's nem hogy visszamennénk, de sőt előre kell törekednünk elveinknek kifejtésében 's érvényre emelésében. Ily végletekre vezet amaz elvkérkedés, elvhiúság 's könnyelmű elvkitűzés, melyről fentebb szólottam. Odavezet ez, hogy legfőbb kincsünket, fenmaradásunknak egyedüli zálogát és eszközét, nemzetiségünket legyünk kénytelenek sárba tiporni és megfosztani azon kegyelettől, melyel kellene azt mint szentek szentjét óvnunk és tisztelnünk.

Ez némileg analog azon kétségbeesett törekvéssel, melynélfogva a' lengyelek egy része a' panslavismus karjai közé akar rohanni nemzetisége megóvása vagy szabadsága 's önállóságának kivívása érdekében. De ezen cosmopolitismus még képtelenebb. Az „egy nyáj egy akol“ vagy az általános foederativ status-rendszer oly messze fekvő, oly problematicus 's kézzel nem fogható dolog, melyért lelkesedni 's melyet egyenesen mintegy egy hadjáratnál elérni 's kivívni akarni nem egyéb hagymázos ábrándozásnál.

Az eféléktől nem óvhat meg más mint az, ha férfias komolysággal és bölcselői emelkedettséggel elmélkedünk mindazon kérdések felett, melyek az emberiséget általában, a' nemzeteket egymáshoz vi-

szonyaikban 's különösen hazánkat mind külső mind benső viszonyaiban érdeklik; ha higgadtan bonczoljuk a' múlt idők keserű tapasztalatait 's elfogúlatlanul fordítjuk hasznunkra az azokból folyó tanúságokat; ha kibontakozunk egykori elveink 's nézeteink tömkelege és kelepczéjéből 's minden elveknek, minden szójárásoknak elébe tesszük hazánk javát 's nemzeti-ségünk fentartását. Erre alkalmasabb az idő mint valaha, ez legyen egyrésze azon szellemi munkálódásnak, mely mint téli munka jelenleg feladatunk.

Azon kérdések között, melyek ránk nézve jelenleg a' legnagyobb fontossággal birnak, 's melyek iránt közönségünk általában legtöbb részvétellel viseltetik, — a' nemzetiség kérdése áll legfelől; ezt úgy tekinthetjük jelenleg is mint ugynevezett „égő kérdést.“ Legyen szabad e' tárgyban elmondanom némely dolgokat, legyen szabad — élvén a' szokott banális felosztással — annak mind elméleti mind gyakorlati oldalát megvizsgálnom. Az elméleti rész gyanánt némely észrevételeket akarok tenni báró Eötvös Józsefnek e' tárgy felett nyilvánított nézeteire; a' gyakorlati rész gyanánt pedig kissé bonczolni kívánom a' szláv kérdést 's a' hazánkban élő különféle nemzetiségek kérdését.

II.

E' tárgyban, e' tekintetben nem képzelhetni korszerűebbet, mint b. Eötvös József fellépése; nem képzelhetni becsesebb adományt, mint azon nagyszerű mű, melyel bennünket valamint az egész európai gondolkodó közönséget, megajándékozott. Értem a' nemes bárónak ily czimű munkáját: „*A XIX század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra.*“ Ha csak azután kellene ezen munka hatását nálunk megtélni, a' mi felette sajtónk útján nyilváníttatott, igen szomorú véleménnyel kellene lennünk értelmi fejlettségünkéről. Nem rövid ismertetést, hanem egész kis literatúrát kellene ily munkának előidézni. De az ily mély és általános munka hatása másként működik mint némely futólagos röpiratoké. Sokáig rágja az elme az ily tárgyat 's az ember kétszer is meggondolja, még ítéletet mond felette. De nem is az célja, hogy ítéletek kimondását eszközölje, hanem az, hogy mélyebb gondolkozást fogamszasson az emberek elméjében 's hatása ne pillanatnyi legyen, hanem hasonló azon művekéhez, melyek egy életen egy egész pályafutáson keresztül döntő befolyással vannak az elmére. Az ily mű olyszerű, hogy hatását, ha egyszer bele-

mélyedtünk, nem lehet ignorálni, nem lehet elfelejteni, s' felállított nagy gondolatai 's eredményei úgy állanak a' vélemények láthatárán mint a' nagy hegyek, melyeket közéről talán nem is veszünk nagyon figyelembe, melyeket néha alacsony dombok fednek el szemeink elől, de a' melyek annál inkább látszanak felmagaslani 's annál jobban enyésztetik el a' kisebb bérceket és halmokat, minél messzebről nézzük, minél inkább távoznak tőlük.

Az ily mű nem irodalmi újdonság, mely egy ideig izgat, érdekes 's azután félrevetjük 's a' könyvtárak zsákmánya. Ha már egyszer letettük is gyakran fogjuk még elővenni 's forgatni kezeink közt. Azért nem hiszem, hogy elkésett dolog volna szólni e' könyvről, habár lejárt is azon idő, melyben a' könyvismertetések és újdonsági rovatokban megteszi az új munka körútját; sokáig fogjuk még e' munkát emlegetni 's örök beceje marad irodalmunkban. Ily mély felfogású, ily rendszeres, ily tudományos mű igen ritka tünemény irodalmunkban, mely eddig jóformán csak a' költészetben tudott jeleset és nagyot felmutatni.

A' külföld előtti hírnevünkre igen nagy befolyása van az ily munkának. A' mely nép fia ily könyvet tud írni, azon nép nem lehet barbár. A' mely nép számára ilyet irnak, lehetlen hogy annak körében ne legyen meg bizonyos megállapodott foka az értelmiségnek és politikai képzettségnek. Még ilyen munkát nem irtak nekünk. Ha szabad élnem e' kitételrel, ez valódi hetedhét országra szóló mű.

Az elismerés és tisztelet ösztönöz, hogy bevall-

jam a' nemes szerzőnek őszinte hódolatomat. De továbbá szerencsésnek érzem magamat, hogy alkalmat vehetek, munkáját felhasználni illustratiojára annak mit itt eddig elmondottam.

Régi tekintélyeink közül a' nemes báró az egyedüli, ki le tudta küzdeni azon fájdalmas érzeteket, melyek a' többieket akadályozzák abban, hogy ismét hallassák a' megszokott kedves hangokat. Hozzá voltunk szokva a' szellemi mozgalomhoz, megszoktuk hallani nagy eszméket, meleg érzéseknek magasztos nyelvét, megszoktuk mint egykor Izráel népe a' tűz-oszlopban előtte lebegő istenséget — szemlélni az előttünk járó polgári erényt, nagy alakokat, nagy jellemeket. 'S vajmi nehezen nélkülözzük ezen szellemi élvezetet, mi nekünk többet ért, mint az anyagi világnak minden gazdagsága. Ez tette oly feletté vonzóvá és kedvessé azon életet, melyet még nem régen éltünk. Azon tisztelet, azon kegyelet, melyel viseltettünk jeleseink iránt, kimondhatlan jó befolyással volt szellemünk emelésére 's keblünk nemesítésére. Feledhetlen előttem azon érzés, midőn még serdülő koromban először vittem fáklyát egyik mesterünknek tiszteletére, 's midőn így szóllított meg bennünket a' tisztelt férfiú: „kedves barátim!“ Szép idők voltak azok. Most e' tekintetben pusztá a' láthatár 's a' hazafiui érzelem nem hall hangot, nem lát tárgyat, melyet megragadhasson, melybe kapaszkodjék, mely mellett felmelegedjék, mely biztosságra emelje a' keblében fel-felmerülő sejtelmeket 's irányt adjon eszméinek tétovázó barangolásai közt. Gyakran merülnek fel az elmében kételyek, ha nem is tudjuk megmagyarázni,

valami mondja bennünk, hogy ez 's ez nem jól van 's mintegy terhünkre van a' megszokott meggyőződés. De hogy meneküljünk tőle, hogy emelkedjék érvényre bennünk azon vélemény, melyről mintegy érezzük, hogy ennek kell valódi meggyőződésünkkel válni, ha nincs a' ki felbátorítsa nyögünk lerázására 's más véleményünkben megerősítsen. Ez általában minden discussionak elmélete 's célja. 'S főleg ily alkalom hiányából ered a' nagy fegyelmetlenség, mely uralkodik politikai nézetünk körében, innen ered egyrészt az apathia, másrészt a' túlesapongás.

A nemes báró fellépésével bebizonyította, hogy nem időnkivüli dolog szőnyegre hozni elvontabb és elméleti tárgyakat, hogy nem csak anyagi jóllétünk emelése körül kell kettőztetni ügyekezettünket, hanem szükséges ébren tartani a' szellemi munkálkodást is. 'S igen jól esik, hogy oly hivatott tehetség, oly tapasztalt státusférfiú lép fel a' téren, ki mint elismert tekintély 's mint egyike kedveltjeinknek kettős hatást képes előidézni. Megmutatta, mennyire szükséges magasabb és független állásból tekinteni le korunk nagyszerű mozgalmaira; mennyire szükséges óvakodnunk bizonyos divatos és nagyhangzású eszméktől; mennyire kell vigyáznunk, hogy ne sodortassunk, ne hurczoltassunk oda, hova jutni nem akarunk; hogy mennyire káros, mennyire veszélyes lehet, ha másokat utánozunk, mások szavára esküszünk, mások rivalgásaiba vegyítjük szózatunkat a' helyett, hogy felfogva állásunkat, szükségünket 's helyzetünk postulatumait, önálló legyünk törekvésünkben, 's hogy ne azt keressük mit mondanak másutt, mi másutt a

jelszó, hanem csak azt mi jó, mi szükséges magunk számára, magunk körülményei közt.

B. Eötvös József megmutatta, hogy ha azon úton haladunk, melyet eddig követtünk, nem annyira csak mi magyarok hanem minden nemzet, nem lesz más vége mint communismus. De megmutatta más-résről, hogy ha nem a' fenhangzó divatos eszméket követjük, hanem keblünk ösztönét 's azon valódi óhajtasokat, melyek keblünk mélyében rejlenek 's onnan semmi harsogó eszmék és szavak által magokat elüzetni nem engedik, ha csak valódi 's közel-fekvő érdekenket törekedünk kielégíteni: akkor nem lesz communismus.

Ezen gondolat uralkodik a' kérdéses műben, ez indította nézetem szerint a' bárót **munkájának** létrehozására, ezen egy gondolatot tudta szünetlenül forgatni két tartalmas kötetben úgy, hogy a' tömérdek tárgyon keresztül, mely ugyancsak előveszi az embernek gondolkodási képességét és figyelmét, mindég csak ama főgondolat áll előtte 's azért mélyen be is vési magát elméjébe. 'S ebben mutatja meg magát a' mester író. Mert hiába mondunk el még oly nagy igazságokat, még oly tartalmas sententiákban, ha csak mintegy elsiklik felette az olvasó figyelme. Le kell azt egy tárgyhoz kötni az által, hogy különböző tárgyakat látszunk elmondani, változatossá érdeklővé tesszük azokat, 's mégis ugyan azt az egyet csapdossuk az olvasó fejéhez mind addig, míg mintegy penetrálva lesz általa.

'S a' nemes báró elérte célját, e' felett nyugodt lehet. Igen jótékonyan hat azon megnyugtató érzés,

melyet szűl munkájának elolvasása. Így fenekére nézni korunk visszásságainak, ily közel fekvőnek tudni a' segélyt, igen jól esik. Biztosabb ezután az út, viderabb a' láthatár.

Ne hagyjuk magunkat sodortatni, ne utánozzunk senkit, magunk valódi óhajtásaiból 's helyzetünk felhasználásából induljunk ki: ez egyik nagy tanúság b. Eötvös József munkájából, ebben erősíti meg azokat, kik eddig is elfogulatlanok voltak nézeteikben. Midőn arról van szó mit ohajtsunk, mi volna igazán javunkra, csak keblünk istenét kövessük s ne menjünk túl az egyszerű józan ész határain; ha szenvedélylyel óhajtunk valamit, a' szenvedély ne gyullasszon lángra, melynek eredménye tán csak egy csillogó tűzijáték, mely nem hágy más eredményt maga után mint azon felkiáltást, biz ez szép mutatvány volt: hanem legyen a' szenvedély heve kemény parázs, mely melegít, mely éltet, mely hamu alatt is él. Ha azután arra kerül a' sor, miként kell ezt és amazt végrehajtani, részletekben is létesíteni, akkor foglalkozunk azokhoz, kik már többet próbálták, kik jobban tudják; ekkor vegyük elő a' könyveket, másoknak példáit 's fordítsuk azokat hasznunkra. De midőn magunk saját józan esze 's előttünk tisztában levő óhajtásaink biztos kalaúz gyanánt szolgálhatnak, ne legyünk vak vezetőknak kétszeresen vak követői.

Azaz, ne mondjuk utána másoknak: égalité, liberté, fraternité! Ne mondjuk: a' mai világban nem lehet többé mégcsak hallani se monarchiáról se aristocratiáról; respublica, democratia, foederativ-rendszer a' jelszó! Csak azon gondolkodjunk, mi volna legjobb

arra nézve, hogy helyheztetése, 's a' sok idegen nemzetiségek mellett a' magyar nemzet fenmaradhasson, élhessen 's a' boldogságnak minél nagyobb fokára emelkedhessék; 's ha megtaláljuk erre nézve a' biztos utat, ne teremtsünk agyrémként valami európai aepagust, mely előtt nem tudunk megállani, 's melynek akár hatalmában akár jogában állana ránk sütni a' barbárság vagy csökönység szégyenbélyegét. A' közvélemény megdicsér, ha látja, hogy megélni és gyarapodni is tudunk, de ő maga kinevet és bolondoknak tart, ha eszmék harczosaivá lát felesküdni a' helyett, hogy nemzetünket emelni tudjuk 's ügyekezünk.

Egy nagy momentum van a' nemes báró fellépése körül. Tudva levő dolog, hogy ő volt nálunk a' központosításnak első bajnoka. Ő ellenezte leginkább szerinte túlságos municipális vagyis megyei autonomiánkat. Őt ragadta el annyira az ügyekezett tárgya körül, hogy képes volt a' „Falujegyzőjét“ írni. 'S most a' központosítás korlátozását, az önkormányzást állítja korunk bajai egyedüli orvosságának s ezt demonstrálja, még pedig úgy, hogy jelen művét átértve ugyan senki se fog még korábbi véleményei mellett állani (Bocsásson meg a' nemes báró, ha talán rosszúl fogtam fel, vagy helytelenül adom elő szerepét azon vitában, mely folyt nálunk egy időben a' központosítási és megyei rendszer között, de az bizonyos, hogy összeségében akkori 's mostani magatartása ily benyomást okoz). És hát mi ebből a' következés? Az-e, hogy b. Eötvösnek nem lehet hinni, mert ki tudja, holnap nem fogja-e ismét az

ellenkezőt bebizonyítani ömledező tudománya 's ellenállhatlan dialecticájával? Megbélyegezzük-e mint következetlen apostatát? Ironia-e az, hogy én ezt felhozom?

Nem. Egy nagy, egy szép példaadás ez, mi az embernek, a' hazafinak, a' férfinak kötelessége, ha az ész, a' tudomány, a' tapasztalás megváltoztatja nézeteit. Kötelesség-e, dicsőség-e, megkötni magát az egyszer kimondott vélemény mellett, elzárni útját a' jobb meggyőződésnek, melynek útja soha ne legyen valódi elzárva, míg egy ember ki nem meríti minden ismeretnek kútfejét és kedve szerint nem intézi az események folyamát: vagy pedig azt kívánja a' férfiúi kötelesség, hogy beválljuk a' tévedést, elismerjük a' tények hatalmát 's minden akár magunkra akár másokra való tekintet nélkül, mindég csak azt valljuk, azt hirdessük, a' mi meggyőződésünk szerint a' jó, az igaz, a' való; hogy megóvjuk ember- és honfitársainkat attól, mit rájuk nézve károsnak 's veszélyesnek látunk. Mi érdemli meg inkább a' tiszteletet, a' csekélységes és kisszerű hiúság-e vagy pedig követése a' kötelesség parancsának? Tisztelet becsület az ily apostasiának.

E' pár rövid szóban kifejeztem azon benyomást, melyet b. Eötvös József munkája egészben tett rám. Úgy hiszem, kimutattam mily nagyra nézem e' munkát 's mily hódolattal viseltetem szerzője iránt. Mind a' mellett találok benne oly dolgokat, melyek véleményem szerint nem állhatnak meg, helytelenek 's a' mellett káros hatásúak is lehetnek. Legyen szabad ezek felett kimondani véleményemet.

A' XIX. század uralkodó eszméiül hármat vesz fel, hármat állít fel a' nemes báró taglalata tárgyául, u. m. a' szabadság, egyenlőség és nemzetiség eszméit 's az azokról való divatos fogalmakat. A' mit a' két elsőről mond, tökéletesen capacitálva érzem általa magamat: de a' nemzetiség felől egészen más fogalmaim, más nézeteim vannak.

Nem emeli ki különösen szerző, de kitetszik előadásából, miszerint azon alakban veszi fel a' szabadság és egyenlőség divatos eszméit, mint azok a' francia forradalomtól származtak a' többi nemzetekre. Csakugyan így is lettek azok uralkodó eszmékké.

A' francia forradalom férfiai a' görögök és rómaiaktól vették a' szabadság első eszméit, majd Anglia intézményei lebegtek szemeik előtt, míg a' szenvedélyes forrongás közt mind ezen eszmék el nem fajultak 's képtelen túlságokban nem oszlottak fel. Az eszmék és óhajtások megegyeztek az eszményképpel, de a' kivitelben hibázták el a' dolgot. A' központosítás annyira gyökeret vert a' francziák elméjében, századokon keresztül annyira összeforrott természetükkel, hogy észre nem bírták venni, mily hibás körben forognak mozgalmuknak minden phasisaiban. Ezen tört meg példátlan mozgalmaiknak minden hatása, minden valódi eredménye annyira, hogy Franciaország a' valódi polgári szabadság tekintetében csak annyiban van elébbre ma mint 1788-ban, a' mennyiben él benne a' szabadság vágya, 's megvan benne az öntudat és bátorság kivihetni mindent a' mit akar, de valódiilag szabadságot épen úgy nem élvez mint akkor, most is színhelye a' leg-

képtelenebb változásoknak, 's most is oly kevés fogalma van örökös vajudása és bajainak egyedüli okáról.

És mégis, mind a' mellett, hogy Franciaország örökösen megczáfolja magát egész világ szeme láttára, ő az ki mozgalmainak rendkívüli hevessége és kábító ereje által kormányozza az egész világnak a' szabadságróli eszméit és vágyait. Mint Mekka felé a' muselmánnak, Páris felé vannak minden európai népeknek szemei és vágyai szegezve a' helyett, hogy a' valódi szabadságnak azon eredeti kútfejéhez térnének, melyből a' francziák magok merítették mozgalmaiknak eredetét. 'S mi az eredmény? hasonló csalatkozások, hasonló vajudások mint a' francziákéi, 's mind a' mellett oly eszmék, melyek ha létesülnének csupán kényuralomra (despotia vagy ochlocratia) vezetnének. Ha létre jönne a' szabadság divatos értelmében t. i. az egyénnek a status, a' kisebbségnek a' többség korlátlan hatalma alá vetése, beállana a' legtökéletesebb kényuralom 's minden egyéni szabadság megsemmisülése. Ha létre jönne az egyenlőség divatos értelmében, beállana a' communismus, mert tökéletes egyenlőség nem képzelhető mindaddig, míg egyik ember a' másiknál vagyonosabb lesz. Hogy ezen eszmék Franciaországban fészkelnek 's onnan áradnak a' világra, ugy hiszem köztudomású 's kétségbe nem vonható.

Mint mondtam e' két tárgy feletti véleményem tökéletesen megegyez báró Eötvös József nézeteivel, 's neki köszönöm, hogy végképen tisztába hozni 's megállapítani segített ebbeli nézeteimet. De az ellen,

mit a' nemzetiségről mond, kénytelennek 's felhivatottnak érzem magamat felszóllalni. 'S azért bátorodom nézeteimet részint önállólag, részint tekintettel munkájára előadni; még pedig mind általánosságban mint saját nemzetünkre vonatkozólag.

III.

Hogy tisztán állíthassam elő nézeteimet, kénytelen vagyok a' nemzet és nemzetiség fogalmainak kissé száraz elemezésébe ereszkedni. Nem akarok a' nemzet szónak, synonymjai és fordításainak nyelvtani bonczolásába bocsátkozni, csak úgy veszem fel, miként forgásban van a' jelenleg szönyegen lévő nemzetiségi kérdések vitatása folytán.

Ország, haza, nemzet — külön három fogalom, mely igen gyakran összezavartatik. Ország egy oly földterület a' rajta lakó emberekkel együtt, mely saját hatalom saját kormány alatt létezik. Haza azon földterület a' rajta élő lakossággal együtt, melyet az ember kebelébe felkarol, melynek érdekeit magáévá teszi 's mely meghatározza politikai állapotát. Nemzet oly embereknek összesége, kik egy eredetűek, egy nyelven beszélnek 's magukat egy családnak tekintik.

Magyarország ez értelemben jelenleg nem létezik. Létezik magyar haza, magyar hon, mert az e' néven nevezett földterület a' rajta élő lakosokkal az, melyet minden Magyarhonban élő ember felkarol kebelébe 's melynek érdekeit teszi magáéva a' nélkül, hogy más statusok saját érdekeivel gondolna kivévén a'

mennyiben azoknak állásától függnek saját különös érdekei. Létezik magyar nemzet t. i. összesége azon embereknek, kik közös magyar eredetűek, magyarul beszélnek 's egymás iránt családi érzelemmel viselkednek. Így létezik Magyarhon területén Tót, Szerb, Horvát, Oláh nemzet is.

Miként áll most **már** az ember mint ember ország, haza és nemzethez való viszonyaiban?

Az embernek legfőbb állása és tulajdona az, hogy ember; előbb ember, aztán ország polgára, hazának fia, nemzetnek tagja. Az emberi természet és méltóság fentartása és lehető kifejtése 's a' lehető jólét vagy boldogság elérése — ez az embernek rendeltetése. Miképen lehet és kell e' cél elérésére munkálkodnia. A' végzet, mely az embernek létét adta és természeti mivoltát meghatározta, meghatározta azon módot is, mely szerint elérheti lehető kifejlését 's lehető jólétét. Az embereknek közös tulajdona, mely minden más lénytől megkülönbözteti az ész és a' magából kiinduló fejlődése képesség; minden egyébben az emberek között különbségek léteznek. Ezen különbségeknek legtisztább kifejezései a' különböző nyelvek. Nem csak benső természetök tekintetében léteznek az emberek között különbségek, hanem lakóhelyük — a' föld és éghajlat befolyása is hozott létre köztük különbségeket. Mind ebből az következik, hogy ha bár minden ember egyforma mint ember, de természeti alkotásából és külviszonyaiból folyó különféleségénél fogva különféle tömegekre és részekre oszolva kell léteznie 's minden résznek némi sajátságos uton és módon

kell a' közös emberi rendeltetés betöltésére törekednie.

Az embernek általában vagy másként kifejezve — minden embernek közös rendeltetése a' tökély és boldogság utáni törekedés. A' szép, a' jó, a' nagy közös ideálja az összes emberiségnek — 's az emberiség minden egyes tagja minden embernek; neme-
sebb része és természetének belső ösztöne közös kötelességül rótta minden emberre a' kötelességet ezen ideál felé törekedni. A' mennyiben ez közös kötelesség, annyiban csak emberiség létezik 's nincs ország, nincs haza, nincs nemzet. De a' mennyiben a' végzet különféle osztályokra helyesebben részekre osztotta az emberi nemet, miután úgy rendelte, hogy az emberi nem sokkal számosabb, mitsem egy test és lélekként működhessek mindenkor és mindenben, miután az ember szűkebb körökbe szorítva nagyobb bizodalmat és kedvet érez tevékenységre 's miután ennél fogva a' végzet az embereket külön világrészek lakóiúl, külön országok polgárai, külön hazákfiái, külön nemzetek tagjaiként rendelte létezni: mind ezen különböző létezési körülményeinek megfelelőleg külön saját érzéseket is plántált kebelökbe 's külön kötelességeket szabott elébök. Azonban mind ezen érzések és kötelességek csak alárendeltek azon általános érzés és kötelesség mellett, mely az embernek közös általános természetéből következik.

Világrész — ország külön és fokozatos elosztást jelent, de természetére nézve egyazonos a' hazával. Azon világrész melyben lakunk, hazánk szélesebb terjedelemben és értelemben. Azon ország, melynek

lakosai vagyunk — ha saját beleegyezésünk és megnyugvásunkkal vagyunk alkatrészei — hazánk. De lehetnek és vannak országok, melyekben több hazák állanak elő. Haza és nemzet: ez határozott módja és formája az emberi létezésnek az emberiség után. A' haza és a' nemzet iránt érzést, ragaszkodást plántált belénk természetünk 's ez érzés maga ismeri fel 's maga határozza meg a' haza és nemzet iránti kötelességet. Azon érzés abban áll, hogy az emberiségnek azon része, melyet hazánknak és nemzetünknek nevezünk, miránk van bízva a' végett, hogy azt a' közös emberi nem céljainak elérésében segítsük. Ez a' haza és nemzet fiának, a' hazaszeretetnek és nemzethezi ragaszkodásnak feladata. Az ezekutáni törekedést az által rendelte a' végzet előmozdítani 's a' törekedés fáradalmait ezzel rendelte megjutalmazni, hogy a' hazához és nemzethez való ragaszkodás érzetét édessé és gyönyörteljessé tette, mely kiegészítője és bővítője azon magasztos érzés boldogító hatásának, mely az összes emberi nem tökéletesülésének 's jóléte növekedésének szemléletéből ered.

Haza és nemzet két különböző meghatározásai az emberi létezésnek; a' haza fogalma föld területen, a' nemzeté embereknek egyesületén alapszik. De hatásában sok tekintetben egyre megy ki e' két fogalom. A' természet úgy látszik úgy rendelte, hogy e két dolog eggyé olvadjon, egymás mellett 's egymás felett létezzék és összeütközésbe ne jöjjön; hogy a' nemzet kiterjedése szabja ki a' hazának határait. 'S csak így van egység az emberi nem egyes osztályainak a' közös emberiségi célfelé való működésében.

Ha nemzet és haza fogalmai közt ellentétek vannak, különféle érdekek jönnek összeütközésbe, 's ezek más felé fordítják az erőket, melyeknek nagyobb czél felé kell törekedniök, 's ekkor a' harc minden veszedelmei mellett míg pangás és hátráltatás is következik be az emberiség közös czélja felé haladás tekintetében. Ha haza és nemzet egy, akkor ez együtt versenyt hoz létre hasonló nemzetek közt, de ha egy hazában több nemzet létezik 's egyenjogúságot követel, ez nem csak versenyt — habár eleinte ezt is — hanem harcot hoz létre, mely által mindenik nemzet egyenkint 's az egész haza összesen szenved. Azért a' természet úgy rendelte, hogy nemzet és haza egy legyen. Azonban úgy látszik a' természet meghasonlott a' sorssal 's a' sors lett győztes 's megzavarta a' természet rendét, egy időre legalább, úgy hogy csak hosszas küzdelem után fog a' természet eredeti jogaiba visszalépni. A' sors összekeverte a' nemzeteket, oly formán, hogy immár lehetetlenné vált külön nemzeteknek mindenütt külön hazákat alkotni 's két vagy több egymásba kevert és darabokra oszlott nemzet alkot és ismer közös hazákat, még ismét némely nemzetek több részekre vannak oszolva 's több egymás ellenében kikerekített földterületeket vallanak hazájoknak.

A' sorsnak ezen rendelkezése nagy csapásnak látszik az emberi nemre nézve. Hogy megszűntek külön nemzetek külön hazákat alkotni, hogy összekeveredtek 's egymással nem csak harczban hanem az életben is összeütközéshe jöttek: úgy látszik nagyon hátravetette az emberi nemet természetszerű kifejlő-

désében. Hogy azonban oly nemzetek, melyek számra igen nagyok több részekre oszlottak, ismét jótékony befolyásnak látszik, a' mennyiben ez által kisebb számú de saját természetü és rendeltetésü nemzeteknek léte ez által biztosítva van. 'S meglehet, amaz összekeverésnél is megvolt a' végzetnek saját és végeredményben az emberi nem kifejlődésére nézve nem kártékony de jótékony célja.

Az egyes nemzetek természetében lényeges különbség létezik, valamint lényeges különbség áll be közöttük viszonyok következtében. Különböző egyes nemzeteknek geniusa (szelleme) különféle kifejelettsége. Ezen különféleségek lényeges hatással vannak azon esetekben, midőn különféle nemzetek egymásba ütköznek 's összekeverednek. Ezen egymásba ütközésnek és keveredésnek eredménye némely esetekben az, hogy két vagy több nemzet megszűnik azaz elveszti minden különös sajátságait 's belőlök egy új nemzet támad. Vannak azonban oly nemzetek is, melyek mind beltermészetök mind külső viszonyaiknál fogva bár egy hazába szorúlnak, nem képesek összekeveredni annyira, hogy az összeütközés által elvesztvén sajátságait 's parányaikra feloszolva egymásba olvadjanak 's egy új nemzetet állítsanak elő. Meglehet, hogy az ily egybeolvadás által támadó nemzetek több képességgel bírnak arra, hogy az emberi nemnek azon részét, melyet alkotnak, előbbre vigyék az emberi nem közös célja felé; de meglehet az ellenkező is, 's meglehet hogy a' sors épen azért nem engedi meg ez esetben a' feloszlást és új alakulást mert a' keverésből nem

támadhatna sajátságos elemeinél fogva jó amalgama; mert bármennyire kínos és hátrányos az együttlétezés egy hazában különböző nemzetekre nézve, még is, így is jobban megfelelnek a' közös emberiségi cél-irányábani rendeltetésnek. Ez esetben másként kell elérni azon czélt, hogy egy nemzet legyen egy hazában. Ekkor felül kell kerekedni egyik nemzetnek a' másikon annyira, hogy az alól maradó nemzet mint nemzet többé ne nyilatkozzék, vagyis ne ügyelkezze határozó befolyást gyakorolni a' haza lét-irányára 's csak annyiban működjék, a' mennyiben ember és hazafi még pedig a' felül kerekedő nemzet által meghatározott irányban. Ezután is habár igen nagy bajjal és hosszú idő alatt, létre jöhet azon egység haza és nemzet közt, mely a' míg nem létezik, oly harczok dúlják az emberiség egyes részeinek belsejét, mellyek elvonják és hátravonják a' közös emberiség célja felé való haladásában. Ez esetben másképen megy végbe az eggyéléltel processusa. A' felülkerekedő nemzet megmarad a' maga teljes valóságában 's a' másikat egészen magához assimilálja a' nélkül, hogy maga saját természetéből valamit engedne. Előbb elismerteti felsőbbbségi állását 's meggyengíti az alól maradt nemzetnek saját consistentiáját; azután rokonszenvet gerjeszt 's oly színben tünteti fel magát, hogy vágyat támasszon a' hozzá hasonló állást és természetet elnyerni 's el-sajátítani 's így tovább részletekben. (Hogy mind ez csak moralis eszközökkel, azért lassan de biztosan megy végbe, 's hogy erőszak visszahatást szűl 's egyenesen ellenkező irányban hat — könnyen felfogható).

Forgassuk kissé a' történet lapjait, ezen utóbbi tételeknek felvilágosítására. A' világ minden részében 's minden időkből azt találjuk, hogy ott tett az emberi nem nagy lépéseket előre, hol nemzet, haza, ország mint egy test egy lélek működött, hol egy országnak minden lakosa egy nyelven beszélt 's jellemben geniusban egy volt. China, India, Persia, a' kis Zsidó ország, Egyptom mind kikerekített tömegek voltak, egy terület, egy nyelv, egy nemzet, 's mennyire kiemelkedtek ezek az ó világnak egyéb területei és népei közül. Ázsia beljében, Európa felső részeiben, Afrika szaggatott területén, Amerika végtelen kiterjedésén egyes csoportokat, különféle nemzetek hordáit látjuk ez időben összevissza bolyongani és keveredni 's mily állapotban voltak? — A görög és római nemzet úgy látszik magok is Amalgamák voltak, mint az újabb kor nevezetesebb nemzetei, de csak akkor emelkedtek páratlan nagyságra, midőn a' keveredési 's újjáalakulási processus náluk végképen bevégeződött és mint élesen körvonalazott saját éles kifejezésű nemzetek állottak elő. Anyagi és szellemi nagyságuk addig tartott míg e' jellemet megtartották 's míg nem terjeszkedtek annyira, hogy a' nemzet és haza két fogalma megszűnt egy lenni, 's ellentétbe jött; mihelyt többet vett fel magába a' nemzeti érzés haza gyanánt, mint mennyit fogni képes volt, hanyatlott e' két legdicsőbb és legnemesebb nemzet, melyet az emberiség fel tud mutatni. Miután az Ázsia és Európa belsejében úgy látszik ezelőtt is folytonosan dúlongott népvándorlások és kavargások érintkezésbe jöttek Görögországgal és Rómával 's ezek nem birtak

többé amazok anyagi erejének ellenállani, megszűnt a' görög és római nemzet 's belőle új keverékek lettek. 'S milyen a' világnak képe azon egész idő alatt, míg e' keveredés processusa tartott! A' hullámok végre lecsillapodtak 's mint egy özönvizi forradalom után új alakban tűnhetett elő a' föld, új alakban tünt fel nagy része az emberiségnek. Új nemzetek állottak elő, amalgamák elemeikre feloszlott más nemzetekből. Mint a' vegytan útmutatása nyomán látjuk, mily különböző 's egészen új alakú 's természetű tárgyak formálódtak különböző testek összeköttetéséből 's mily különböző testeket állít elő a' különböző arány 's egybeköttetési mód ugyanazon elemekből: úgy állottak elő feloszlott 's különböző arányban és móddal egyesült nemzetelemekből új nemzetek 's különbözően ütött ki az eredmény az emberiség javának tekintetében.

A' minőségben a' mennyire eddig látszik vesztett, ellenben nyert mennyiségben. A' magasabb és nemesebb lelki emelkedés nem volt többé fellelhető azon minőségben, melyben az a' görög és római nemzetnél fennállott, ellenben sokkal számosabbak lettek azon elemek, azon nemzetek, melyek nagy képességgel bírnak az emberiség nagy céljai felé való törekvés és haladásra. Vegyünk egy csepp festvényt 's olvasszuk fel bizonyos mennyiségű vízben; a' színesség nagyobb fokú az egy cseppben de összeolvadva az összes vízmennyiség megszínesedik. — Különfélék lévén azon elemek, melyekkel a' görög és római összekeveredett, külöfélé lett az amalgam a' szerint mint

annak alkatrészei jobban vagy kevésbé illettek egymáshoz 's különféle volt az összeköttetés módja. A' thráciai és dák népek nem voltak teljességgel alkalmasak arra, hogy valami jót és nemeset hozzanak létre összeköttetésük által a' görög és római elemmel, az új görög és oláh nemzet még eddig nem tűnnek elő örvendetes eredményül. Azon nemzetek, melyeket jelenleg román nemzeteknek nevezünk, Olasz, Spanyol, Francia, sokkal kedvezőbb feltételek mellett alakulván, nagyobb becsületére válnak azon elemnek, mely egyik főalkatrészüket képezi — a' római nemzetnek. Vagy magukban véve a' gót, gallus és longobard elemek több tartalmat rejtettek kebelökben vagy egyesülési módjuk és ennek processusa nem volt oly erőszakos 's természetesebb módon jött létre. De mégis, bármi sok szép és nemes van ezen új nemzetek jellemében és haladásában, az elme csak bús érzellemmel gondolhat arra, hogy a' római nemzet megszűnt önálló nemzet lenni. Róma mögött mennyire áll hátul az olasz — férfiasság, a' Spanyol — szabad és babonán 's szenvedélyen felül emelkedett szellem, a' Francia — komolyság és szilárd jellem tekintetében. Az angol nemzetben kevesebb a' termékenyítő és nemesítő római, több volt a' vad és nyers elem, melynek összeolvadásából támadott 's mégis úgy látszik elejébe vág mindezen nemzeteknek. Bizonyosan azon elemek természetüknél fogva több képességgel birtak egymásba olvadni 's tökéletesebb 's fejlettebb. amalgamát voltak képesek alkotni. — Úgy látszik az ázsiai elemek nem alkalmasak arra, hogy az

európaiakkal egybekeveredvén új nemzeteket hozzanak létre. Habár hatalmasabb és fejlettebb volt egy ázsiai elem azon európainál, melylyel érintkezésbe jött 's összeütődött: nem volt képes soha erre olvasztó hatást gyakorolni, sem pedig az európai által felolvasztatni, habár az volt is az erősebb és kifejlettebb. Se hún, se magyar, se török nem volt képes még akkor se midőn a' kereszténység felvétele által magát az európai népekhez assimilálta, nemzetet felolvasztani vagy vele egygyé olvadván új nemzetet létrehozni, de másrészt maga is, képes megfogyni 's magába összezsugorodni, de nem képes más nemzet befolyása által új nemzetbe olvadni át. Még az annyira gyenge czigány nemzet is nehezen bír felolvadni. Talán jól is történt, hogy ezt így rendelte a' sors, mert különben csak oly keverékeket tudtak volna az emberek létrehozni, melyekben az emberiségre nézve nem volna köszönet és nyereség. Az ily elemeknek vagyis nemzeteknek rendeltetése az, hogy megtartván saját természetüket, külön alkossanak hazákat 's fejlődjenek saját irányokban, csak annyit vevén magukba a' közös haladás szelleme és eszközeiből, mennyit természetükkel öszhangzásba hozhatnak; vagy az, hogy együtt létezzenek más nemzetekkel közös hazában olyformán, hogy ha több erkölcsi erejük van, ők adják a' hazának irányát, paralyzálván a' többi ugyanazon hazában élő nemzetek nemzeti életének nyilatkozatát, vagy ha erkölcsi erejük kisebb amazokénál, az ők nemzeti létök legyen paralyssálva. Ez eset áll elő mindenütt, hol a' sors különös rendelete következtében nem lehet többé a' hazát úgy

felosztani, hogy területileg és történetileg lehessen mindenik nemzetnek a' magáét kikerekíteni és ki-mutatni.

Ha már beáll azon szomorú eset, hogy a' nemzetiségek kérdése vetélkedés és vita tárgyává válik, mely háttérbe szorítja a' hazafiúságot; ha a' nemzetiség oly izgatottságba hozza a' hon lakóit, hogy a' hazafiui érzelemnek aegise nem képes őket saját szenvedélyeik ellen megóvni 's okvetlen el kell intézni a' nemzetiség kérdését, mielőtt egész szívvel láthatnának a' honlakók a' haza ügyei után; mind-addig míg e' kérdés égő kérdés, melyet el kell intézni bárhogy, különben nincs nyugalom: — mint egyedüli elv áll elő az, hogy egységnek kell lenni haza és nemzet között 's egy hazában csak egy nemzet adhatja meg az életműködésnek és kifejlésnek irányát — ha úgy tetszik — csak egy nemzet lehet uralkodó. Mert ha két vagy épen több irány létezik, ez irányok összeütközésbe jönnek és paralizálják egymást; továbbá, ha több irány akar létezni 's mindenik jogokat követel, ez annyi mint nyílt háború, mely az erkölcsi fegyverekkel meg nem elégedvén, anyagi fegyverekhez nyúl. — A' természet rendje az, hogy minden nemzet egy tömegben éljen és saját hazával birjon úgy, hogy a' haza határai addig terjedjenek a' meddig a' nemzet nyelvét beszélik, vallják és követik világnézetét és szokásait. Ezen szerencsés helyzetet azonban sok helyen megtagadta a' sors a' nemzetektől 's ez esetekben mi azoknak teendője? Ott, hol két vagy több nemzet van egy területen egy testbe összeszorítva a' nélkül,

hogy ezen területet mint egészét tudná felkarolni hazájául, hanem annak csak bizonyos kikerekített részét vallja valódi honának: ott a' nemzetek válnak szét 's alkossanak külön hazákat. Így történt Németalföldön, hol a' hollandi és belga nemzet közmegelegedésre külön vált. Ott, hol két nemzet úgy él egy hazában, hogy az egész területet, melyen mindkettő együtt lakik, házájának vallja, hol nem külön kikerekített területet foglal el, hanem egymással apróra összekeverve 's összefonva létezik: ott a' két nemzetnek különválnia anyagilag lehetlen 's annak kell irányt adni, melynek a' másik felett természetes felsőbbbsége van. Ha ezen felsőbbbség kétséges, ha például az egyik mind számra mind birtoki és értelmi súlyra nézve erősebb, de a' másinak több mozgékonyága és fejlékenysége van, vagy ha egyik erősebb számra a' másik ellenben súlyra: — akkor küzdjenek meg 's alapítsák meg minél előbb egyiknek felsőbbbségét, és menjen a' haza élete ennek irányra és vezetése alatt. Ily forma állapotban van Csehország. Hol két vagy több nemzet él együtt 's köztök akár egyenként akár mindnyájukat összevéve 's így ellenükben az egyiknek természetes és minden tekintetben való felsőbbbsége van: ott ez legyen az irányadó és vezető, 's a' többinek meg kell alárendelt állapotába nyugodnia, különben örökös sikertelen küzdések mellett maga fog szenvedni, a' mennyiben zsibbaszthatja a' hon jólétének és saját emberi jólétének kifejlődését. Ez esetben van Magyarország. — Mindezen esetekben meg kell jegyeznünk, *hogy azért, mert valamely nemzetnek le*

kell mondania a' felsőségről 's irányadó szerepről, azért megmaradhat külön nemzetül, megtarthatja nyelvét, nemzeti jellemét, nemzeti szokásait 's azokat kellő tökélyre ki is fejtheti 's mind ezekhez ragaszkodhatik mindaddig, még vagy önkénytelen és észrevétlenül fel nem olvad vagy maga jószántából le nem mond azon nemzeti birtokairól, melyeknek élvezetét háttérbe szorítja 's nélkülözhetővé teszi a' nagyobb mértékben élvezhetővé vált 's a' szívet egészen betöltő általános emberiségi birtokok, u. m. szabadság 's szellemi 's anyagi jólét élvezete, 's a' melegebbé és boldogítóbbá vált hazaszeretet. Ha ez elérhető, annál jobb a' hazára nézve, mert ekkor nem lévén semmi különbség, semmi különvaló érdek a' hazafiak között, semmi nem tartóztatja őket vissza attól, hogy közösen 's egyenlő ügyekezettel törekedjenek a' hon javának előmozdítására. De ha fennmaradnak is az egyes nemzetiségek, csak helyesen fogják fel állásukat, megélhetnek békében egymás mellett 's úgy nézhetik magukat, mint egy közös anyának a' honnak gyermekei 's testvérek egymás között. Mi az egybeolvadást illeti, az jelen korunkban csak igen hosszas úton elérhető. Arra, hogy két nemzet elemeire feloszolják 's új nemzetet képezzen, úgy látszik a' körülmények többé nem alkalmasak. Erre oly erős egymáshoz ütődés kell, hogy a' feloszlás, keveredés és ujjaalakulás mintegy egy pillanatban végbemehessen; vagy az, hogy oly különböző fokán álljon az összeütődő két nemzet a' fejlődésnek, hogy egyiknek tulajdonait a' másik mint azon tulajdonokat nélkülöző tökéletesen absor-

beálja; vagy mindkettő oly fejletlen állapotban legyen 's annyira közel a' természetes vadság és fejletlenség állapotához, hogy egybeolvadás alkalmával alig találjon egymásnak átengedni 's feláldozni valót 's a' könnyen menő anyagi keveredésnek szellemi és erkölcsi akadályok útjába ne álljanak. Mindezen feltételek a' korunkban Európában legalább létező nemzetek között fel nem találhatók 's nem képzelhető, hogy új nyelvek új nemzetek támadjanak mint a' Francia, Spanyol, Olasz 's a' t. Minden nemzet ki van annyira fejlődve, hogy mindeniknek van igen sok erkölcsi és szellemi birtoka, ki van fejlődve mindenik annyira, hogy nem találhatók fel többé az egykor létezett roppant különbségek. Azt ellenben, hogy némely nemzeti különbségek és sajátságok élvezetét háttérbe szoríthatja, a' nagyobb mértékben kifejlendő emberiségi emelkedés élvezete, feltehetjük azon folytonos 's bármi háborítások mellett is feltartóztathatlan haladástól, melyet tagadnunk nem lehet. Mindez azonban magának a' nemzetnek dolga 's ebbe a' másik habár felsőbbbséggel biró nemzetnek avatkoznia nem szabad, először mert ez erkölcstelen, másodszor mert magára nézve sem tanácsos. Erkölcstelen átalában elvenni akár egyes embernek akár egész nemzetnek bárminemű birtokát; annyival inkább oly birtokot, mely szívéhez legközelebb áll, melyet a' természet oltott mint szent és gyöngéd érzelmet kebelébe 's melynek legkisebb sérelme a' legmélyebb fájdalmat okozza. Mindaddig míg egy nemzetnek ezen érzelmeit más érzelmek háttérbe nem szorítják, míg azok-

hoz bensőséggel ragaszkodik, addig ezen érzelmek szentek és sérthetlenek 's azokhoz nyúlni, azokat megsemmisíteni akarni a' legmélyebben sértő zsarnokság. Ezt egy nemzet se képes eltűnni 's azért küzd ellene kétségbeesésig. Az ily küzdelmet felidézni nem csak erkölcsileg tilalmas, hanem veszedelmes is, 's egy habár gyengébb de kétségbeeséssel küzdő ellenség veszélybe hozhatja az erősebbet is; azonkívül minden ily harcz hátraveti mindkét felet a' közös fejlődés és haladásban, mert más tekintetben veszi igénybe azon erőket, melyek ezeknek kieszközlésére is csak megfeszítés mellett elégségesek.

De mielőtt bővebben fejtegetnénk e' tárgyakat 's az azokból folyó minket különösen érdeklő következményeket, mulassunk még kissé a' haza, nemzet és nemzetiség fogalmainál, hogy tisztába jövéen az általános kérdésekkel, biztosabban járassunk el azoknak ránk való alkalmazása körül.

Mint már fentebb előadtam, rendeltetésünknek legfőbb határozata az, hogy *emberek* vagyunk 's a' lehető emberi tökély és jólét elérésére törekedjünk. Ez áll legfelül minden érzelmeink és kötelességeink között. A' haza azon része vagy darabja az emberi küzdelmek térhelyének 's magának az emberi nemnek, melyet a' végzet gondunkra bizott 's melyen mint szűkebb körre szorított pályán rendelt törekedni, rendelt előmozdítani a' közös emberiségi czélok elérését. A' nemzet azon része az emberiségnek, mely az általános emberiségi hasonlatosságon kívül velünk még külön saját hasonlatossággal bir nyelvben, jellemben, minden idő és térbeli viszontag-

ságokon át megtartott közös érdekekben és szokásokban, melyhez a' természet különös ragaszkodást és családi érzelmet oltott kebelünkbe. Hazaszeretet és nemzetiséghez való ragaszkodás két külön indulat, mely ott, hol haza és nemzet egy, egygyé olvad össze, ott hol több nemzetnek van közös hazája, külön áll egymás mellett. *A' kettő közt a' haza áll felül* (azon haza, mely változhatlanul van részünkre meghatározva), mert ez az általánosabb fogalom az emberiség azon részéről, melynek elővitelét különösen rendelte a' sors osztályrészünk és kötelességünkül. Hol nemzet és haza határa egy, a' nemzeti érzelem csak kettőzteti azon ügyekezetet, melylyel a' haza elővitelére törekedünk 's nincs kérdés arról, mi előbb-való haza-e vagy nemzet, de ott, hol a' haza és nemzet fogalma külön áll, az utóbbi alantabb áll az elsőnél mint általánosabbnál. A' nemzetiség érzelme szűkebb körre szorul 's ha felül kerekedik a' hazaszeretetén, nem engedi, hogy egész hévvel és teljes ügyekezettel munkálkodjunk a' haza elővitelén, 's ha nem semmisíti is meg a' haza iránt való szeretetet, de zsibbasztja működésében. Ekkor a' nemzetiség érzelme a' hazaszeretettel ellenkezésben áll, 's így ellenkezésben áll az emberiség postulatumaival, melynek csak egy része a' haza. Ez esetben *alá kell rendelni a' nemzetiséghez való ragaszkodást a' haza iránt való kötelességnek*. Mihelyt meg van alapítva egy nemzetnek felsőbbsege a' hazában, szabad röptet lehet engedni a' nemzeti érzelmeknek, de csak annyiban a' mennyiben a' haza javával ellenkezésbe nem jönnek. Ez eset akkor áll be, ha a' nemzeti-

ség oly tárgyakban és oly módon nyilatkoztatná buzgóságát, mely más nemzetiségeknek a' haza érdekeit nem zavaró nyilatkozatait elnyomná, mert akkor viszálykodást, tán harczot idézne elő, mi káros volna a' hazára nézve.

Hazafiui és nemzetiségi érzéseknek tárgyai és nyilatkozatai sok tekintetben különböznek. A' hazafiui indulat *) igénybe veszi az elmének legmagasabb emelkedését 's a' kebelnek legnemesb érzelmeit, míg a' nemzetiségi érzelmek könnyebben megbarátkoznak a' korlátolt felfogással és szűkkeblü indulatokkal. A' honszeretet a' honnak ismerését feltételezi 's csak akkor fejlelhet ki teljességben, ha az ember fel tudja fogni hazájának összes állását, multját, jelenét, jövőjét, fel tudja fogni szükségait, meg tudja érteni vagy fel is találni azon módot és eszközöket, melyek által a' hon javát előmozdítani lehet. Ez igénybe veszi az elmének magasabb emelkedését, a' honszeretetet feltételezi, hogy az ember gyönyört és meglelégedést nyerjen az összeség, az összes haza boldogulásának szemléletén; hogy ezen gyönyör_ oly nagy legyen, miszerint kész legyen az ember saját közelebbi érdekeit és élvezit alárendelni 's a' haza java felett való öröme nagyobb legyen mindazon örömnél, melyeket saját magához közelebb álló tárgyak felett érez. Ezek a' kebelnek legnemesesebb érzelmei. A' nemzetiséghez való ragaszkodás ellenben igen jól megfér igen korlátolt felfogással is. *Extra Hungariam non*

*) A' hazafiuságot ezen értelemben veszem: patriotismus, 's nem értem alatta az egyszerű ragaszkodást szülőföldünkhöz.

est vita. Ez ugyan csak eléggé korlátolt felfogás és pedig nem csak megfér a' nemzetiséghez való ragaszkodással, de sőt annak kifejezése gyanánt tűnik elő. Gyakran megesik, hogy ragaszkodik a' kebel olyanokhoz, mikhez nem volna képes ragaszkodni, ha át bírná látni, hogy az nem érdemel ragaszkodást. Továbbá a' nemzetiséghez való ragaszkodás gyakran megbarátkozik a' szűkkeblűséggel. Önzők vagyunk saját nemzetünk részére, mert ezt óhajtjuk leginkább emelkedni látni, haragszunk ha más jobban boldogul 's irigyekké leszünk. Ezek az emberi kebelnek alacsonyabb szenvedélyei, melyekbe könnyen átszap 's melyekkel gyakran szövetkezik a' nemzeti érzelem.

De ha a' nemzeti érzelem ekként alantabb áll elmebeli emelkedés és érzelmi nemesség tekintetében a' honszeretetnél, épen az által, mert emberiebb 's az embert úgy mint egyszerű gyarló 's nem csak erényre de bűnre is hajlandó lényt veszi igénybe, élénkebb, átalánosabb 's így hatásosabb is; míg a' honszeretet inkább a' kiváló lényeknél otthonos, addig a' nemzetiségi érzelem mozgásba hozhat minden embert egyiránt. 'S látjuk is, hogy míg az élénk, tette 's áldozatra buzdító hazafiui érzelem csak keveseknél mutatkozik 's a' népeket csak különös pillanatoknak felmagasztaló hatása alatt szokta átmelegíteni, addig a' nemzetiségi érzelmek folytonos izgatottságban képesek tartani a' tömeget is, annyira, hogy a' fanatismusnak, mely mindég eszmék korlátoeltságán alapszik, legalkalmasabb tápszerei.

Mindazáltal a' nemzeti érzelem is sokkal maga-

sabban áll mind értelmi mind érzési tekintetben a' pusztá önzésnél. A' nemzeti érzelemnél is meg van azon felfogás, miszerint saját jólétünk másoknak jólététül függ, 's meg van azon érzés, miszerint azért, mitől egészben és távolabbról véve függ jólétünk, fel kell áldozni pillanatnyi szűkebb körben forgó érdekeinket. — Szóval a' nemzeti érzelem is áldozat-készséget feltételez és ebben áll szellemi részünknek legmagasabb és nemesebb nyilatkozata. Ez közös a' honszeretet és nemzeti érzelem között a' pusztá személyes önzés ellenében 's csak azon különbség van közöttük, miszerint míg a' honszeretet majdnem tisztán egyazonos a' legmagasabb emberi indulattal, addig a' nemzeti érzelem az alacsonyabb indulatokkal gyakran összekeveredik és szövetségre lép.

Az emberiség ügye ott áll legjobban, hol a' hazaszeretetnek és nemzethez való ragaszkodásnak működése összevág, hol ha a' haza javát törekszünk előmozdítani, nemzetünk érdekében dolgozunk 's ha nemzetünk mellett buzgunk, egyenesen a' haza javát mozdítjuk elő. Hol a' hazaszeretet oly élénk és általános, hogy magában elegendő zálogot szolgáltat a' haza érdekeinek, ott alig van szükség a' nemzeti-ségi érzelmek potenczirozására és mozgásba tételére; ott a' nemzeti érzelmek maradnak a' szívben, hol fészük van 's nem lépnek a' nyilvános működésnek színpadára. De a' hol a' honszeretet magában nem nyújt elég biztosítékot ily célra — mert vagy nincs elég fejlettség az értelemben 's elég emelkedettség az érzelmekben vagy nem nyújt annyi jót a' haza, hogy sokat várhatna tőle a' honfi 's azért sokat is

tenni lehetne kész érette — ott a' nemzetiség érzelme hatalmas segédül áll elő. Mint ösztönszerű 's a' természet által keblünkbe plántált érzelm ösztönszerűleg és belülről késztet és indít a' közügy előmozdítására. Más részről a' külön nemzeti érzelmek által verseny jövén létre külön nemzetek között, mely mint minden verseny, mely nem harcz, azaz egymás akadályozása vagy megsemmisítése, leghatósabb ingere minden törekedésnek.

A' hazafiuság (patriotismus) tárgya emelni a' világnak az emberiségnek azon részét, melynek jólététül függ saját egyéni jólétünk. Tehát önzés! Igen önzés, hanem az önzésnek az a' természete, hogy ha nagy mérvekben nyilatkozik, ha távolabbról 's az ember nemesebb részét érdeklő tárgyakban él, elveszti azon gyűlöletes színt, mely az önzés fogalmára van ragadva 's az emberi szellem legmagasabb nyilatkozatai közé emelkedik. A' hazafiuság csak ott munkálkodhatik, hol a' haza fiának van módja tenni valamit a' hazáért, hol befolyással bir a' haza ügyeinek vitelére, hol ügyekezését eredmény követheti. A' mennyiben van meg ennek lehetősége, annyiban fejlődhetik ki és potenczirozódhatnak a' hazafiuság. Nem mutatkozhatik ott, hol nincs tér, melyen az ember kifejtheti munkásságát; a' hazafiuságnak lényeges feltétele a' munkálkodás. Ellenben a' nemzetiségi érzelm gyakran és sok tekintetben csupa ragaszkodásból is megél; ragaszkodásból nyelvhez, saját jellemhez és tulajdonságokhoz. A' hazafiuság egy kiszabott térhez van kötve, ellenben a' nemzetiiségi érzelmet a' nép megtartja elgondolva földterü-

lettől is, akkor is, ha állandó hazája nincs és vándorló, földönfutó. Hazát lehet újat is keresni elhagyván a' meglévőt, de nemzetiségi érzelmet választani 's egyszerre cserélni nem lehet. Amaz szabad akaratunktól is függhet, ezt szivünk sugalja 's természetünk kisugárzása; még hosszasan és folyvást előtérbe jövő benyomások meg nem változtatják természetünket, addig nem változhatik a' belőle kifolyó érzelem. Egy hazának emelkedésén közösen munkálkodhatik több nemzet is, de egy nemzetiséghez való ragaszkodás csak egy nemzetnek sajátja 's csak egy munkálkodhatik érte.

Életre való népeknél, midőn a' hazafiuság munkálkodása zsibbasztva vagy akadályoztatva van, a' nemzetiség érzése lép előtérbe. Midőn a' hazafiuság teljes tevékenységben van, akkor a' nemzetiséghez való ragaszkodás mind a' mellett, hogy teljes épségben megvan, nem üt semmi zajt, csak ösztönszerűleg él, 's nem történik ráhivatkozás, legfeljebb kivételes esetekben, midőn a' hazafiuság a' haza érdekében szükségesnek látja felhívni mint egy tartalékerő gyanánt 's használja potenciározását mint eszközt a' haza érdekeinek kivívása vagy előmozdítása végett. 'S ekkor azután a' hazafi lelkiismerete és értelmességétől függ, mennyiben és miként alkalmazza e' nehezen kezelhető eszközt. Ha a' hazafiuság küzdömoka el van zárva, akkor a' nép nemzetiségének erődjébe menekül 's ez erődöt erősíti kitelhetőképén, hogy kiállja az ostromot, mely létét fenyegeti. Ilyenkor a' hazafiuság abban áll, hogy fentartassék azon nemzetiség a' hazában, mely annak alapja, életelve,

mozgató ereje és a' melyhez való ragaszkodás legbiztosabb záloga a' haza jövődjének.

Mindazon országokban, hol a' hazafiuság teljes erőben él és munkálkodhatik, nem is látunk különös nemzetiségi mozgalmakat. Ellenben mindenütt, hol a' haza léte 's a' hazafiuság terének visszafoglalása van kérdésben; hol a' népek azt látják, hogy elnyomatván a' harczytérrel csak a' nemzeti érzelmek erődjében találhatnak menedéket; vagy a' hol erőt akarnak szerezni arra, hogy visszanyerjék a' hazát: ott látjuk különböző alak és irányban 's különböző intensivitással előtérbe lépni a' nemzetiséghez való ragaszkodást 's a' mellette való küzdelmet.

IV.

Előadván általános nézeteimet haza-, hazafiuság-, nemzet-, nemzetiségről, legyen szabad pár szót mondanom ezeknek állásáról minálunk.

Jelenleg alig hallatszik nálunk a' haza neve. Haza és hazafiuság helyett a' nemzetiség hallatszik mindenfelé. Mi ennek oka, jól van-e ez így?

Összeségében véve fel állapotunkat, összevéve multat, jelent, jövőt nálunk különösen úgy tűnik fel a' hazafiuság mint legfőbb és mindeneken, különösen a' nemzetiséghez való ragaszkodáson is felül álló kötelesség. A' hazafiuság egyesíti mindazon különböző elemeket, melyek hazánkat alkotják, a' nemzetiség elve ellenben szétvonja azokat. Nálunk a' hazafiuság a' centripeta, a' nemzetiség a' centrifuga erő. Minden, mi arra hat, hogy ezen különböző elemeket összetartsa, nagyobb tekintetet érdemel nálunk minden egyébnél. Így oly institutiók is, melyek a' kor szellemével, a' szabadság és egyenlőség doctrináival ellenkezni látszanak, melyek elavúltak de a' történetet élénken állítják elménk elébe, szóval oly institutiók is, melyek különben ki nem állanak az elmélet és új szellem próbáját, nálunk félre nem

vethetők, ha egyesítőleg hatnak hazánk különféle elemeire 's e' nagy czélnak áldozatul fel kell azokat tartanunk. De általánosan szólva a' hazafiuság indulata az, melyet kell mindenek felett fentartanunk, felébreszteniünk hazánk mindennemű lakóiban, 's a' hazafiuság cultusát kell oly magasra állítanunk, hogy az a' serdülőnek legszebb álma, az ifjúnak legkedvesebb ideálja, a' férfiúnak legerősebb serkentője, a' hajlott korúnak legszebb bábérja, az összes nemzetnek pedig legfőbb dicsősége legyen. Nekünk szeretniünk kell hazánkat egész kiterjedésében. Azon területek, melyekben a' magyar faj fészkel, ne legyenek hazánk szűkebb értelemben, ne legyenek inkább hazánk mint azon területek, melyeken tótok, rácok, oláhok laknak. Minden talpalatnyi föld, mely hazánk határain belül fekszik egyiránt szent legyen előttünk 's a' hazafiúi érzelem épen úgy lebegtesse védő szárnyát Kárpát bércei mint a' Tisza sík partjai felett. Csak úgy hazánkfiának tekintsük a' tótot, ráczot, mint a' magyar ajkú honlakót 's csak úgy szívénekön feküdjék azok javának előmozdítása, mint emezeké. Mindenek felett a' hon javán munkálkodjunk 's ne ismerjünk hazánkban tartományt és tartományi érdeket. A' nemzetiség érzelmét bizzuk mindenkinek saját kebelére; ezt a' természet plántálta mindenkinek szívébe; az ő dolga mennyire érzi, mennyire van általa boldogítva, mennyire tartja felhivatva magát annak kifejtésére — ez az egyes fajoknak, ha úgy tetszik nemzeteknek magán dolga 's a' hazának nincs hozzá semmi köze. A' nemzetiségeknek nem szabad a' nyilvános élet terén megjelenniök, nem szabad

irányt adniok a' közügyek kezelésében, a haza mint működésben levő lény felette áll minden más mozgalomnak 's a' magasból kell hogy tekintsen alá a' nemzetiségi kérdésekre. Ha a' nemzetiségek egymással szembe szállanak, a' hazának kell közbe lépni 's azokat visszautasítani azon határok közé, melyek számukra vannak rendelve. A hazának nem szabad egy nemzetiség pártjára állani s megfeleltetni mindenkinek felett álló szerepéről.

Ez a' hazának állása, így kell a' hazafiúságnak felfogni kötelességét. Ilyen a' normalis állapot, így volt ez nálunk is, míg a' nemzetiségi harc közünk fel nem támadott. Most már állásunk megnehezült, mi főképen onnan eredt, mivel szükséges volt felidézni a' magyar nemzetiség mellett való buzgalmat, más úton nem tudott volna hazánk kikelni hosszas, haldoklással határos szendergéséből.

Átalánosságban véve a' nemzetiség mellett való küzdelem nem más, mint egy azon eszközök közül, melyek által kell — ha a' nemzetiség összhangzásban áll a' haza érdekével — a' hon javát előmozdítanunk. De ne higyjük, hogy ez magában foglal minden hazafiui kötelességet. Ez nem más, mint egyike az eszközöknek, melyeket fel kell ez esetben használnunk. A nemzetiség melletti munkálkodás nem áll párhuzamban a' hazafiui buzgalommal, hanem csak azon más egyes törekvésekkel áll egy sorban, melyek által a' haza javát véljük eszközölhetni. A' nemzetiség kifejtése egy sorban áll az alkotmányosság, az anyagi jólét, a' tudományok és művészetek terjesztése és előmozdításával, mindeniknek kellő mértékét és ará-

nyát a' hazára való tekintetet szabja meg. A' haza jó szemmel nézhet minden nemzetiségi mozgalmat, ha az kellő határai közt mozog. Minden nemzeti-ségi mozgalom annak jele, hogy az illető nemzetben életerő létezik, felülemelkedés létezik a' szűk egyéni önzés határain, közszellem 's képesség létezik tenni 's áldozni másokért is. Miután szellemi eszközök 's szellemi erők kifejtése legfőbb része minden nemze-tiségi buzgalomnak, ez azt mutatja, hogy a' szellemi vagy erkölcsi rugók a' népre hatással vannak, 's ha a' nép így van disponálva, ily anyaggal sokat tehet a' haza. E' tekintetben hazafiui szempontból örven-den-i kell minden nemzetiségi mozgalomnak 's csak arra kell törekedni, hogy azok a' kellő téren 's a' kellő korlátok között maradjanak

Átalánosságban véve fel állapotunkat, így kell nekünk magyarokúl felfogni a' hazafiuságot 's azon nemzetiségi mozgalmakat, melyek hazánkban létez-nek. Miképen áll most már különösen a' magyar nemzetiség hazánkban?

Felesleges volna hosszasan mutogatnom, hogy Magyarországbán a' magyar faj legtekintélyesebb minden tekintetben 's azért a' magyar haza sorsa attól függ leginkább, van-e életerő a' magyar fajban, — mozog-e, tevékeny-e, él-e benne a közszellem, mily hatással vannak rá erkölcsi és szellemi rugók. Mindezeknek nyilatkozata a' nemzetiség mellett való buzgalom; mindezeket a' magyar fajnál a' nemzeti-séghez való ragaszkodás képes leghathatósabban létre hozni és potenczirozni. A' magyar nemzetiség a' magyar fajnak életereje 's munkaképessége, és a'

magyar fajtól függ főképen a' magyar hazának léte és felvirágozása. A' magyar nemzetiség tehát magyar országnak életelve.

Mind nagyobb erejénél mind történeti állásánál fogva a' magyar faj adhatja csak a' tempót Magyarországnak; egyik más faj se képes a'z országnak consistentiáját fentartani vagy előmenetelét biztosítani, tehát a' magyar nemzetiség sokkal nagyobb fontossággal bír a' hazára nézve a' többi fajok nemzetiségénél.

Hogy ez így van, bebizonyította a' történet. Míg magyarúl ment a' hazának összes élete, addig Magyarország nagy és dicső volt. Midőn a' magyar nemzetiség megtört, elgyengült: Magyarország a' leg-sajnálátraméltóbb állapotra süllyedett. Midőn a' magyar nemzetiség újra feléledt, egészen más élet költözött az országnak minden erébe, 's a' haza, ha nem kielégítő, de a' legszebb reményekre jogosító 's a' jövőnek biztos zálogaival bíró állapotba jött. A' magyar nemzetiség éledése oly nagy befolyással volt az egész országra, hogy ha ez által nem jött volna mozgalomba, alig ébredett volna fel a' többi honlakók nemzeti érzelve is. Hogy ebből bajok is következtek, tagadhatlan, de az élet minden esetre több bajjal jár mint a' halál nyugalma.

Miután e' szerint Magyarországnak életelve a' magyar nemzetiségben fekszik, Magyarországon a' magyar nemzetiséget fentartani 's kifejteni a' legfőbb hazafiúi eszközök és kötelességek közé tartozik.

Még egy fontos tekintet. A' magyar nemzetiség érdeke tökéletesen egy a' magyar haza érdekével. A'

magyarnak a' nagy világon e' kívül nincs helye; a' magyar nemzet nem is álmodhat más jövőről mint Magyarországról. Ellenben más fajú honfitársaink, ha nemzeti mozgalmakat túlesigázzák, épen Magyarország érdeke ellen dolgoznak 's mint a' tények bebizonyították egyenesen más és nem Magyarország érdekében munkálkodnak, mely más országok érdeke ellenkezésben áll Magyarország érdekeivel. Bár mennyire, habár túlságosan emelkedik is a' magyar nemzetiség melletti buzgalom, ennek iránya mindég egyazonos marad azon iránynyal, mely Magyarország fenmaradásának iránya, míg más ajkú honfitársaink, ha túlságosan buzognak nemzetiségök mellett, ez hazájuknak — Magyarországnak felbomlása vagy feldarabolására vezet.

Ebből is az következik tehát, hogy ha Magyarhon lakói buzognak a' magyar nemzetiség mellett, ezen buzgalmok tökéletesen megfér a' hazafiusággal, 's a' magyar haza érdekében buzognak.

Ezek szerint tehát tökéletesen meg lehetünk nyugodva a' felett, hogy jogunk van nemzetiségünk mellett buzogni 's hogy ez hazafiúi kötelességünk, 's e' tekintetben nem szabad lankadnunk; bár miként tüntetnék is elő korlátolt felfogás vagy szűkkeblűség képében a' nemzetiséghez való ragaszkodást azok, kik elmélet útján 's mindent egyetemesítve szoktak ítélni minden vagy némely dolgok felett.

A' magyar nemzetiséget előmozdítani — mindég a' kellő korlátok közt 's a' kellő modorban 's ezt soha ne tévesszük szem elől — minden képzelhető körülményeink közt egyik leghathatósabb eszköze

hazánk java előmozdításának. Akkor pedig, midőn nagy részben zárva van előttünk a' hazafiúi pályatér, midőn nem a' mi vállainkra van fektetve a' haza ügyeinek gondja: akkor nem csoda, ha a' hazafiuságot azon téren látjuk majdnem kizárólag működni, melyre szorítva van 's a' haza és hazafiuság helyett többnyire csak a' nemzetiség nevét halljuk hangzani. Nem mondom, hogy nincs jelenleg is alkalmunk működni hazánk javának előmozdításán más ágakban is, de jelenleg mindennél fontosabb nemzetiségünk ügye 's egyszersmind épen az, melyen eredménynyel dolgozhatunk.

Talán kétségbe fogja némelyikünk vonni ez utóbbi állításomat. De bővebben megfontolva, úgy hiszem, velem lesz egy értelemben. Azon irányt tekintve, melyet követtünk a' forradalom előtt nemzetiségünk ügyében, valódi szerencse mind nemzetiiségünk mind hazánkra nézve, hogy megakadályoztattunk haladni a' megkezdett úton. A' nemzetiségi kérdések már nyílt harczczá fajultak 's ki tudja, mily véres küzdelmek 's helyrehozhatlan félreértések 's meg nem szelidíthető kölcsönös gyűlölségek lettek volna ily harcz elkeseredésének következményei. Most vagyunk azon téren, mely az egyedüli szabad és biztos a' nemzetiség kifejtésére nézve.

A' nemzetiség mellett csak két módon szabad küzdeni 's csak ezen két módon lehet sikeresen munkálkodni. Egyik mód: védelmezni a' nemzetséget ha megtámadtatik; másik: belterjesen (intensive) gyarapítani. Erővel terjeszteni az által, hogy elnyomjuk más nemzeteknek nyelvét és egyéb nemzeti

tulajdonait, 's rájuk erőszakoljuk a' magunkét, szóval *kiterjeszteni* a' nemzetiséget, igen kétes kimeneteli 's kétes erkölcsiségű cselekmény. Ha azon nemzet, melynek rovására akarunk terjeszkedni, nem gondol nemzetiségével 's ha még is bár ily anyagnak felvitele által is nyereményt várunk magunk részére, akkor tán megengedhető; de hol van ily nemzet 's legtöbb esetben nyerünk-e az által, ha oly lelketlen anyagot veszünk fel magunkba, mely nem érez ragaszkodást se nyelvéhez se egyéb nemzeti tulajdonaihoz. De a' legtöbb esetben vésteteljesen szokott kiütni minden oly törekvés, mely mások rovására akarja a' nemzetnek nem csak gyarapodását, hanem *számszerinti terjedését* is eszközölni. Minél türelmetlenebb ily esetekben az ügyekezet, minél rögtönzőbb és erőszakosabb az eljárás, annál nagyobb az ellen-szenv és ellenállás, mely általa felidéztetik 's annál szomorúabbak következményei.

Ez oly valami, mi még a' leghatalmasabb önkénynek se sikerül 's ez is rendesen azon tér, melyre lépni fél maga a' legkorlátlanabb hatalom is.

Sokan közülünk annyira el vannak tán még most is fogulva egyrészt azon páni rettegéstől, melyet nemzetiségünk ellenségei nevezetesen a' panslavismus okoztak reánk, elfogulva azon buzgalomtól, mely annál biztosabbnak vélt minden eszközt nemzeti-ségünk megóvása és terjesztésére, minél gyorsabban és szemlátomást hat: hogy igen sajnálják, miszerint nincsenek többé kezeink között azon korábban használt eszközök, melyekkel legjobban lehet létrehozni mint mindent úgy a' nemzetiség terjedését is.

Ezek azon véleményben voltak, hogy a' nemzetiségek hareza hódítási háború, melyben csak úgy foroghatunk sikeresen, ha megelőzzük az ellenséget 's mielőtt tőlünk elfoglalhatna valamit, mi foglaljuk el birtokainak egy részét; oly háború, melyben legfőbb szükség leölni minél többet az ellenség sorai közül, pusztítani birodalmát 's minél több foglyot ejteni. Én pedig úgy hiszem, hogy talán még jó ránk nézve e' tekintetben, hogy a' hatalmat kicsikarta a' sors kezeinkből. Ez által megakadályozott bennünket a' vélt gyors előmenetelben, de azon térre szorított, melyen egyedül működhethünk sikeresen nemzetiségünk érdekében. Jelenleg megszűnván a' harc közttünk 's a' többi nemzetiségek közt, nyugodtan tekinthetünk vissza a' nyugvó küzdelmek főnakságai 's veszélyeire; ebből okvetlen be kell a' józanabb felfogásának 's az indulatok kihülésének következnie, be kell következnie azon meggyőződésnek, miszerint a' nemzetiséget csak belterjesen lehet sikerrel előmozdítani, 's e' célra csak erkölcsi és szellemi eszközök használhatók.

Bemutatni nemzetünknek, fajunknak életrevalóságát, tetterejét, nemes és jeles tulajdonságait; visszaédesgetni, vagy ha kell feddéssel és panaszszal is visszatéríteni azon fiait, kik róla megfélekedtek 's bár legsikeresebben működhetnének érette, elhanyagolják; növelni nemzetünknek mind erkölcsi mind anyagi értékét; figyelmeztetni hibáira 's kimutatni, miképen szabadúlhat meg azoktól vagy legalább mi által paralizálhatja ezen természetében fekvő hibáinak hatását vagy miképen pótolhatja ki más jobb

tulajdonságainak emelése és felhasználása által; munkálkodni nyelvünk kipallérozásán 's tisztán megóvásán, emelni irodalmunkat 's a' nép tömegét ennek élvezetére képesíteni; előmozdítani fajunknál a' csinosodást, a' jó ízlés és társas kultúra terjedését, — szóval fajunknak jobbulásán 's erősbulésén munkálkodni: ebben és nem szám és névszerinti terjesztésében áll a' helyes törekvés a' sikeres és igazságos buzgalom nemzetiségünkért. 'S többé vagy kevesbé helyes felfogással, több vagy kevesebb eredménnyel mint óhajtott volna, de ily módon folyik most nálunk a' munkálkodás e' tekintetben, és mint chorus hangzik szerte a' hazában: *a' nemzetiség legszentebb ügyünk.*

Mi jelenleg tökéletesen helyesen fogjuk fel nemzetiségünk állását. Nem állítom ugyan, hogy e' tekintetben mindnyájunkat mintegy a' szentlélek szállott meg 's megengedem, hogy a' körülmények érdeme is egy részben, ha azon módot használjuk, mely az egyedül szabad és sikeres: de ez nem von le semmit annak valóságából, hogy akár magunk belátása akár mások igazítása után — csak hogy a' jó uton vagyunk. Egész alakjában tekintve mostani buzgalomunkat, az sokkal szebbnek és nemesebbnek látszik, mint korábbi buzgalmunk e' tekintetben, midőn meg volt rajta bizonyos rögtönző, hatalmaskodó és gyűlölséges (gehässig) színezet. Oly magasztos, oly nemes, oly szép ezen jelenleg köztünk élő buzgalom, annyira tapad hozzá a' leggyöngédebb érzelem 's a' legköltőibb rajongás: hogy valóban ritkaság éssnek és szívnek ily harmoniáját látni a' földi dolgok

körül. E' gyöngéd érzelmeknek, e' költői hangulatnak bizvást átengedhetjük magunkat ez esetben 's biztosak lehetünk, hogy mindaddig, míg a' gyűlölet keserű csepje nem mérgezi meg érzéseinket, míg tisztáknak 's igazságosaknak érezzük magunkat, addig jó úton járunk, 's csak ha szeretni nem tudunk többé, akkor tévesztettük el a' helyes ösvényt, melyen kell haladnunk nemzetiségünk ügyében.

V.

Ilyen jelenleg nálunk a' hangulat nemzetiség dolgában. A' lelkesedés ez eszmeért, e' tárgyért, tiszta, magasztos és szent, a' felfogás pedig tökéletesen helyes és gyakorlati. Ennek öntudatában lehetlen, hogy igen fájdalmas benyomást ne okozzon ránk minden, mi a' nemzetiségi buzgalomnak lehangolását mozdíthatja elő, mi el akarja oszlatni azon nimbust, mely jelenleg övedzi a' nemzetiség ügyét. Ily benyomást tesz ránk azon hideg majdnem gúnyoros hang, azon szeretetlenség, melylyel szól báró Eötvös József „A' XIX-ik század uralkodó eszméi stb.“ czimű munkájában a' nemzetiségről.

Hogy ily beszédet nyugodtan tudunk meghallgatni, igen nagy bizonyosága annak, mennyire haladtunk a' dolgoknak higgadt felfogásában. Más korban, ha ily hidegen bonczkés alá vették volna legszentebb 's szivünkhöz legközelebb álló ügyünket, nem lettünk volna képesek a' szerzót követni bonczolásában, nem hagyunk volna keblünkben legkisebb kételyeket is kicsirázni, hanem egy hanggal kiáltottuk volna a' „crucifigét.“ Ezt csak közbevetőleg kívántam felemlíteni, mert távol vagyok attól,

hogy tagadjam az észnek és ismeretnek azon elvitázhatlan jogát, miszerint annak nem csak szabad, hanem kötelessége is szemébe nézni mindennek.

Nem tudom tisztán felfogni, mi valódi oka annak, hogy ily módon tárgyalja a' nemes báró a' nemzetiséget. Azon meggyőződés-e miszerint a' nemzetiség általában nem azon alap, melyen a' népek legjobban működhetnek rendeltetésök betöltésére 's egészen más dolgokban kell ez alapot keresni; azon meggyőződés-e, hogy különösen a' magyar nemzetnek más úton kell megalapítani jövődjét: vagy pedig az ügyekezett kárhoztatni 's valódi értékére leszállítani *némely* nemzeti törekvéseket. Különben nincs jogunk vizsgálni a' szívek és vesék titkát, 's az olvasónak az író irányában csak azt áll jogában vizsgálni, mit az író úgy ad elő, mint saját meggyőződését, mi felül minket is meg akar győzni, mit velünk el akar hitetni.

E' tekintetben kétféle hatása van előadásának a' nemzetiségről. Azon hang, melyben tartva van lehangolja azon buzgalmat, melyet érezünk nemzeti-ségünk mellett; azon okoskodások pedig, melyeket körülötte és ellene felhoz, igen képesek arra, hogy skepsist költsenek fel bennünk a' nemzetiség tárgyában. Mindkettőt felette károsnak tartom legalább ránk magyarokra nézve 's annyiban a' mennyiben e' munka nekünk is szól, mert meg vagyok fölöle győződve, miszerint csupán nemzetiségünkhöz való ragaszkodásunkban fekszik mind fenmaradásunknak mind jövődnöknek biztosítóka.

Bármennyire óhajtanám elkerülni, kénytelen

vagyok a' nemes báró irányában személyeskedni. B. Eötvös mint ember, mint hazafi az első sorban áll, de úgy látszik a' nemzetiség iránt nincs érzéke. Ismeri magosabb rendü hivatásunkat 's annak, mennyire gyarló ember erre képes 's a' mennyire a' jelesek szoktak, meg is felel. De úgy látszik nem találja helyét azon téren, mely nálunk jelenleg magába foglalja mind azt, min munkálkodnunk lehet és kell, t. i. a' nemzetiség terén. Neki szűknek látszik és korlátoznak e' tér, kicsinyli ez alárendelt érdekért való lelkesedést 's azt hajlandó elfogultságnak nevezni. 'S vagy azért, vagy mivel, mint mondtam, úgy látszik nincs érzéke a' nemzetiség érzelme iránt, nem képes e' dologba mélyen bebocsátkozni. Nem tesz különbséget a' nemzeti *érzelem* és nemzeti *törekvések* között 's e' kettőt együtt veszi, egyiránt bírálja 's egy forma természetü jelenségeket és mozgalmakat lát mindenütt, hol a' nemzetiség nevét látja a' zászlókra feltűzve. Meglehet azonban, hogy csalatkozom 's b. Eötvös igen is bír a' nemzetiség érzékével, sőt képes is ahhoz ragaszkodást érezni: de ez esetben az tűnik ki előadásának úgy hangja mint tartalmából, miszerint oly nagy fegyelem alatt tudja tartani érzelmeit 's belső ösztöne sugallatait, annyira alá tudja azokat rendelni eszméinek, hogy azoknak még csak nyoma se látszik keresztül okoskodásain.

A' szülő megtudja feddeni, sőt szigoruan büntetni is gyermekét, de minden szigoruságán keresztül látszik az iránta való részvét és szeretet, csak a' mostoha fedd és büntet habár szülői módon, de

részvét és szeretet nélkül. Ily mostohán bánik b. Eötvös a' nemzetiséggel valamint bánt egykor azon ősiintézményünkkel, melynek szükséges volt meg-
róni hibáit 's megváltoztatni mennyiben hiányos le-
hetett szerkezetét: de csak nehéz szívvel lehetett tőle
megválni akarni, miután ennek köszönhetjük, hogy
oly sokáig megbirtuk óvni legdrágább nemzeti tulaj-
donainkat.

Az ily előadásnak igen nagy hatása van mind-
azon hamis „erős szellemekre“ (esprit fort), kik
mindenkor nagy számmal találkoznak minden népnél,
melynek egyáltalában nincs természetében az érzelgés,
mely ellenkezőleg hiu, kérkedő 's mely különös
férfiasságot helyez abban, hogy magát roszabbnak
mutassa, mint a' milyen valósággal. Az ily hang
nagyon alkalmas lehangolni a' buzgalmat, azt gyer-
mekesnek, korlátoltnak tüntetni fel 's lerántani róla
azon nimbust, melynek különben oly nagy hatása lehet.

Más részről azon körmönfont okoskodások, azon
hatalmas 's az elmét behálózó dialektica támogatva
az ismeretek ömledező bősége által, lehetlen hogy
meg ne ingasson és kelepcebe ne kerítsen igen sok
embert, ki tud gondolkozni, tudja az író gondolataiban
követni, de nem tudván saját elméjéből ellenokokat
meríteni, kénytelen félrevetni azon természeti ösztönt,
mely csak súgja neki: hát ha mégis másként áll a'
dolog? Ez által, ha nem kap is erős lábra az új
meggyőződés, de feltámad a' kételkedés az előbbe-
niben 's meg van törve a' buzgalom, a' munkakedv.
Ez annál inkább megtörténhetik, miután az olvasó
sokat talál olyat b. Eötvös könyvében mi felől

tökéletes felvilágosítást, tökéletes meggyőződést nyerhet 's minek semmi homályos sugallat nem mond ellen keblében. Ezeknek kedvéért 's ezek által megnyerve igen könnyen elhiheti a' többit is, 's nem hajlandó feltenni, hogy ugyanazon író, ki oly biztosan ítél egy dologban, megsikamlík a' másiknak terén.

Aligha többet nem ért el b. Eötvös, mint megnyit elérni akart. Meglehet nem volt szándéka lehangolni azon buzgalmat, mely közöttünk él a' nemzetiségért ez idő szerint, mert nem hiszem, hogy ez ellen úgy mint most él, bárkinek is lehetne kifogása, az emberiség szempontjából is; meglehet csak azt akarta kimutatni, hogy bizonyos helytelenül irányzott 's túlszigázott követelésekkel előálló nemzetiségi mozgalmakat nem lehet aggodalom nélkül tekinteni; meglehet ezekre csak úgy vélt hatást gyakorolni, ha magát irányukban az igazság és méltányosság színében állítja elő, mint ki nem tesz különbséget, hol és miként látja az általa kárhoztatott törekvéseket és sujtja azokat, habár fájna is azoknak, kik hozzá legközelebb állanak: de ezek által nem történhetik-e meg könnyen, hogy — röviden szólva — gyerekestől önti ki a' türdőt.

Ezeket előrebocsátva, vizsgálat alá akarom venni b. Eötvösnek két állítását, melyre alapít mindent, mit a' nemzetiségről mond; ezekre vezet vissza mindent, ezekre utal minden alkalomnál. E' két állítás következő:

„Minden nemzeti érzelem alapja a' meggyőződés, hogy dicsőség bizonyos néphez tartozni, mint mely szellemi vagy erkölcsi tulajdonságai által

másokon túltesz, 's mely ezen magosabb adományait vagy kitüntette a' multban, vagy arra van hivatva, hogy azokat a' jövődőben bebizonyítsa."

„A' czél: a' kérdéses nép ezen magasabb hivatásának tökéletes érvényességet szerezni az által, hogy a' népben szunnyadó erők kifejlesztése által neki a' más népek feletti uralkodás, mely őt megilleti, biztosíttassék."

„*Valamennyi nemzeti törekvés alapja a' magasabb hivatás érzete; czélja: uralkodás.*"

(Ezen definitióknál hibásnak találom azt, hogy a' „nemzeti érzelem“ és „nemzeti törekvés“ egy értelműnek vétetik, de hagyjuk ezt nehogy szőrszál hasogatóknak látszassunk.)

Véleményem szerint minden nemzeti érzelemnek alapja azon természeti ösztön, mely szerint szeretjük magunkat, a' hozzánk leginkább hasonlókat 's legközelebb állókat; szeretjük azokat, kikben mint tükörben latjuk önmagunkat, kikben látjuk azon tulajdonokat, melyekkel magunk is birunk, vagy melyeket hasonló természeti alkotásunknál fogva mi is megnyerhetünk; szeretjük azokat, kikkel, a' mióta csak az emlékezet él, közös sorsban — jóban roszban — részesültünk. Azaz: a' nemzeti érzelem szereteten 's így érzésen, nem pedig véleményem 's e' vélemény által szült elbizottságon alapszik. Ez érzelem azon törekvést szüli, miszerint fentartsuk mind azt, min ez érzelem alapszik, azaz: a' nemzeti törekvés czélja, önfentartás. Ez önfentartás vágya természetszerűen késztet arra a' mit b. Eötvös a' nemzeti törekvések czéljának mond (bár itt a' czélt az

alaptól bajos élesen megkülönböztetni, mert a' kettő összeolvad) t. i. hogy a' nemzetiséget fentartsuk az által, hogy kifejtsük nemesítsük 's elég erőssé tegyük, miszerint léte biztosítva legyen.

Nemzeti érzelem és törekvés, ezeknek alapja és czélja tekintetében ezek nézeteim. Nem akarok a' logica és metaphysica végtelen régióiba bocsátkozni 's fogalomról fogalomra, tételről tételre vitatkozni. Kötetlenebb formában kívánok előhozni némelyeket b. Eötvös állításai ellenében a' magaméi mellett, élvén magának a' nemes bárónak példaadásával az előadás modorára nézve, ki is így szól mindjárt felhozott tételeinek felállítása után: „csaknem szüségtelennek látszik ezen tételek bebizonyítására szót vesztegetni 's a' t.“ 's így elég kötetlenül fog tételeinek bebizonyításához.

Mi az első tételt illeti, úgy hiszem nem fogja senki tagadni, miszerint a' nemzetiség érzete ugyan az egy népnél, mi az atyafiságos kötelékek és érzelem egy család tagjainál. A' hasonlat oly tiszta, annyira illik, hogy tökéletesen felvilágosíthatja az első kérdést. 'S most már kérdelem: azért ragaszkodik-e egyik atyafi a' másikhoz, mivel minden más embernél szebbnek, jobbnak, okosabbnak találja, vagy azért, mivel hijába már ez neki szülője, gyermeke, rokona. Azért érzi-e magát mindenki jobban 's othonosabban családjá társaságában, mivel az minden más társaságnál érdekesebb, mulatságosabb kitünőbb, vagy azért, mivel az épen az ő családja, köre, társasága? Azért készebb-e családjáért túrni, szenvedni, fáradozni, mivel kitünőbb tulajdonai 's

érdemei által ez arra minden más embercsoport felett legérdemesebb, vagy azért, mert hijába már ezek állanak hozzá legközelebb, ezekhez csatolja érzelme 's ezekről várhat ismét leginkább maga is áldozatot.

Hát olyan volna az emberi természet, hogy minden vágya határtalan legyen 's bizonyos ponton ne volna megelégedés soha és sehol? Hisz ez tagadása volna minden megelégedésnek 's minden boldogságnak 's a' léleknek a' végtelenbe az elérhetlenbe való utasítása. Ne szerethetnénk mást, mint a' tökéletest, a' mindenek felett állót? Ezt nem tapasztaljuk sem az anyagi sem az erkölcsi világban. Miután az embereknek nagy többsége ragaszkodik kiki maga fájához nemzetéhez, oly hígvelejű-e az emberek többsége, hogy legkitünőbbnek tartja maga nemzetét 's csak azért ragaszkodik hozzá, vagy csak oly ember képes fájához ragaszkodni, ki nem képes felfogni, hogy bizony az ő fajabelieknél különb lények is léteznek 's így egy értelmes, felvilágosodott ember se képes a' nemzeti értelemre? Hová vezetne bennünket ez okoskodás!

Nem hiszem, hogy korunkban léteznék oly korlátolt értelmű nép, hogy magát valamennyinél különbnek tartsa minden tekintetben, hogy egy-egy szlávtörzs vagy a' görög, oláh stb. nemzet magát többetérőnek tartsa például az angol nemzetnél: de azért van a' keblekben annyi érzés, hogy megtartsa az ész mellett jogait és ragaszkodjék valamihez, mi habár nem tökéletes de — miénk, sajátunk; hogy átlássa, miszerint a' legmagasabb értelmi élv se

elégft ki, ha szeretni nem tudunk, ragaszkodni nem tudunk valamihez.

Azért is azt tartom, a' nemzeti érzelmet igen jól lehet motiválni a' nélkül, hogy azt higyjük, miszerint minden nép, mely nemzetiségéhez ragaszkodik — 's a' nép alatt értve annak felvilágosodottabb és értelmesebb részét is — magát szellemi vagy erkölcsi tulajdonságainál fogva minden népek-nél különbnek 's isten választott népének tartsa. Szereti nemzetét úgy mint van, mert hiába nem tehet róla, hogy szereti.

Azon tételelemnek felvilágosítására, hogy a' nemzeti törekvések czélja az önfentartás vágya, legyen szabad például a' magyar nemzeti törekvést legújabb formájában felhozni.

Közbevetőleg fel akarom említeni, hogy maga azon lelkesedés, mely nálunk ez ügy mellett mutatkozik, bizonyság b. Eötvös tételei ellen, mert lelkesedés nem fér meg korlátolt hiusággal, mi volna részünkről a' „magasabb hivatás érzete,“ sem idéltlen önző, vétkes vágyakkal mi volna nálunk az „uralkodás vágya.“

Egészen más dolgok lelkesítenek minket. Lelkesedünk nyelvünk, történetünk 's fajunk összes szellemi és anyagi birtokának fenntartásaért. Mi élni akarunk, lenni akarunk valami 's érezzük, hogy ha kiforgatnak bennünket nemzetiségünk-ből, oly hitvány és nyomorúlt amalgama, keverék félvér fajzat lesz belőlünk, melynek nem lesz semmi erkölcsi értéke. 'S oly jótékony, meleg és boldogító érzés az, hogy magyarok lehetünk, hogy nevelhetjük, gyarapíthatjuk

's terjeszthetjük ezen érzetünk körét és tárgyait, hogy ehhez hasonlót nem tud adni az általános civilisatio minden kincseinek egyetemébül.

Miként ébredett fel nálunk a' buzgalom nemzetiségünk mellett? Láttá népünk miként indult romlásnak, miként fajul; láttá, hogy nagyjai lassanként kivetköztetnek a' magyarságból, 's láttá, hogy ezen átalakuló részint átalakult egyének semmit nem nyomnak az erkölcsi érték latjában 's korcsoknak, nem pedig valami újonnan formálódó nemesebb fajnak viselik bélyegét; láttá, hogy a' mivelődés egészen idegen modorban folyik, hogy a' mely mértékben csergedez az alsóbb rétegek közé, azon mértékben vetközteti ki az embereket a' magyarságból 's teremt korcsokat. Láttá, hogy már szégyenli a' magyar szót kiejteni, ki művelt 's pallérozott modorban kíván társalogni; láttá, hogy nyelvünk csak a' füstös kunyhókba készül menekülni; láttá, miként kerüli a' hazát mindenki, ki jólétét 's művelt környezetet kíván. 'S mit látott cserébe mindezért? Azt látta-e, hogy új életerő költözik az ország erejébe; hogy növekedik tudomány, művészet, ipar; hogy növekedik az ország ereje, jelentősége; hogy egy többet érő ivádék van serdülőben 's egy boldogabb korszak áll küszöbön? Azt látta-e, hogy szabadság, felvilágosodás lép a' régi rögeszmék 's ha úgy tetszik — előítéletek helyébe; azt látta-e, hogy Hunniának gazdag földje, mely eddig jó részt parlagon hevert, kertté, dús virányokká készül átvarázsoltatni?

Nem. Mindezt nem látta, hanem látta rémülve az enyészetet 's remegve várta már, mikor csendül

meg számára a' lélekharang. Óseinek sziklafészkei látta porba dűlni 's nem látott helyettök új városokat, vitor mezei lakokat, fekete füstű sugár kéményeket emelkedni. Látta a' Hunyadyak hős seregeinek utódául a' Győrnél vitézlett insurgenseket, de nem látott alakulni új phalanxot, mely az újabb kor, a' béke győzelmes fegyvereibe gyakorolva volna képes küzdeni az örökös török-tatár a' butaság és tespedés ellen; látta történetébe tekintve az ősök hős alakjait 's helyökbe az új szabású kéjenczeket, kiknek se istenök se hazájok. Ezeket látta karöltve nemzetisége 's nyelvének enyészetével előtérbe állani és látta mi szép, mi dicső volt, míg magyar volt 's magyarul ment minden a' hazában. Így pangott, így busult a' magyar; míg némely erélyesebb fiaiban kétségbeeséssé vált a' bús érzelm; míg néhány világos fő és lelkes kebel átlátta hol a' baj, átlátta, hogy a' szunnyadó erővel lehetne még valamit mívelni 's nekiállt a' nagy munkának: felkölteni marasmussából a' nemzetet. 'S felmelegedett, feléledt a' tömeg, átlátta, hogy nem fátum az mi nyomja, csak balitélet 's kimerültség. A' kinek már azt hirdették, hogy menjen aludni, hogy az ő országa nem a mostani világból való, kivel féligmeddig már mindezt elhitették vakoknak vak vezetői: eszmélt, gondolkodott 's átlátta, hogy megcsalták 's elbolondították a' balga tanok hirdetői. Majd összeszedte ellankadt erejét 's új olajjal táplálva a' keblében égő mécsét nemzetiségi érzelmének, feléledt 's dicsően megindult a' haladás útján.

Így ébredett fel nálunk a' nemzetiség érzelme,

így támadt fel újra mint érzés és mint vezérelv. Nem majmolásból kaptuk fel valami idegen néptől, mint valami éretlen forradalmi doctrinát; a' mozgalom bensőleg és intentív keletkezett; nem úgy vettük fel mint uralkodó divatos eszmét, hogy valahogy el ne maradjunk a' divattól 's ki ne csúfoljanak miatta: hanem átláttuk, hogy nem vagyunk még kénytelenek előlni keblünkben azon ösztönszerű természeti érzést, mely fajunkhoz csatol, sőt felfogtuk, hogy ezen érzés, mely keblünknek legkedvesebb, egyszersmind a' legbiztosabb mód és eszköz arra, hogy mi is legyünk valami, hogy mi is előre törhessünk.

Más népekénél magasabb érték és hivatás arrogálása és más nemzeteken való uralkodás vágya volt-e hát alapja és célja nemzeti érzelmünknek és törekvésünknek — mint mondja b. Eötvös, vagy élet fentartás vágya? Azt tartom, kissé végig futva nemzeti ébredésünknek genésiséen, könnyű átlátni, melyik volt a' kettő közül.

A' cél: „a' kérdéses nép ezen magasabb hivatásának tökéletes érvényességet szerezni az által, hogy a' népben szunnyadó erők kifejlesztése által neki a' más népek feletti uralkodás, mely őt illeti, biztosítassék —“ mond ismét b. Eötvös József.

Uralkodás vágya! Hát egy család csak akkor érzi magát boldognak, ha minden más családnál fényesebb, nagyobb, szerencsésebb 's nem érzi jól körében magát annak tagja, habár azon család obscurus, nem nagy zajt üt, nem dús, csak tisztességes és becsületes legyen. De még ha vagyonilag és erkölcsileg elaljasodott is, nem lehet-e oly tagja,

ki szeretné a' családot felemelni, gyarapítani, kiemelni 's nem lehető nem dicséretes-e az ilyennek törekvése?

Hát nem azért buzog s küzd-e a' nemzet 's nem érez-e meglegedést, ha jobbra fordulni látja ügyeit, ha gyarapodást, felvirágozást lát keblében, 's csak a' mások kára, mások sanyargatása szerezh-e neki örömet és saját jobbléte, benső javulása nem? — Igen nagy ugrás van b. Eötvös József e' kitételében: „hogya' népben szunnyadó erők kifejlesztése által — neki a' más népek feletti uralkodás biztosítsék.” Azon kifejezés természetes rend szerint így volna kiegészítendő: hogy a' népben szunnyadó erők kifejlesztése által — azon népnek jobbléte eszközöltessék.” Én tökéletesen motiválva látom a' nemzeti törekvést az által, hogy a' nemzetnek felviragoztatását ügyekszik elérni 's nem megy is oly végletekre mint: uralkodás más népek felett. Lehet a' jó után törekedni a' nélkül, hogy a' legfőbb jót akarja valaki elérni 's vélje elérhetni. Ha csak a' tökély, csak a' végletek tudnák az embereket valamire birni, valamihez vonzani, kevésnek volna bátorsága, reménye, kedve a' pályára lépni 's tüstént minden erejének megfeszítését szálni a' munkára.

De nem is hiszem, hogy korunkban az uralkodás, azaz mások megsemmisítése, mások sanyargatása volna a' legfőbb jó, melyért a' népek küzdenek 's mely egyedül volna képes őket erejük megfeszítésére birni. Mai világban nem a' végnélküli uralgás a' népek ideálja, hanem a' szabadság és a' civilisatio, minden előnyeivel. 'S a' szabadság elérhető mások leigázása és folyton féken tartása nélkül

is, sőt egyes nép szabadságának legfőbb garantiája más népek szabadsága — az általános szabadság. A' civilisatio pedig egyenes ellentétben áll a' hódítás és népirtással. Nem vagyunk többé azon helyzetben, midőn csak oly nép volt szabad, mely képes volt mást szabadságától megfosztani, midőn a' választás csupán hódítás és hódíttatás közt volt; midőn arról mérték 's arról mérte a' nép maga is szabadságát, minél több nemzet volt 's minél inkább alája vetve; midőn a' nemzeteknek alig volt más birtoka mint fegyverök 's alig tudtak egyébbel mutatni valamit mint fegyverökkel, midőn tetteijök nem talált magának más munkát mint harczot, hódítást. De ott se vagyunk már, midőn a' legtisztább hazafiuság is főleg nagyságáért rajongott a' nemzetnek, midőn ez volt a' hazafi ideálja:

Adja isten, hogy hazánknek,
Mint a' nagy király alatt,
Három tengernek öblei
Nyissanak határfalat.

Sőt most, ha a' hazafi felsóhajt hazájaért, tán csak mintegy szokásból szól így: adja isten, hogy hazánk nagy, szabad és boldog legyen 's valóban csak azt óhajtja, hogy szabad és boldog legyen.

Én valóban azt látom a' nemzeti törekvéseknél elv gyanánt, hogy mindenki a' magáét tartsa meg, mindenki saját ajtaja előtt seperjen. Igen is törekszik mindenki visszafoglálni, mit a' magáéból elvesztett, mit tőle elraboltak, elcsentek, de hogy ezt elérvén, célja legyen mások felett uralkodni, mások

dolgába avatkozni, valóban semmiből ki nem magyarázható.

Igen is látunk státusokat még mai nap is a' régi valódi barbár hódítási vágy által ösztönöztetve: ámde státusok törekvése nem nemzeti törekvés. Az orosz ügyekszik terjeszkedni, ügyekszik uralkodni más státusok felett, de ezen törekvés mondható-e orosz nemzeti törekvésnek? Van-e orosz nemzetiség általában 's valóban az-e ennek, ha létezik, valódi vágya 's törekvése, hogy uralkodjék más nemzetek felett 's nem inkább volna-e vágya, hogy az úgy is nagy nemzet szabad és boldog legyen.

A' germán és szláv nemzeti törekvések, melyek oly rémületet okoztak az egész világnak, 's okoztak nekünk különösen annyira, hogy páni rettegésünknek tulajdoníthatjuk főképen siralmas vigyázatlanságunkat, melylyel a' honunk keblében lakó nemzetiségek ellenében eljártunk, magok ezen roppant tartalmú nemzeti-ségeknak czélja 's ideálja-e valóban az uralkodás azaz más nemzetek elnyomása 's nem magyarázhatók-e meg másképen? Nemde németek 's szlávok azt látták, hogy ott is, hol tömegesen laknak, mégis nem vétetnek semmibe 's csak másoknak eszközei; nem az önfentartás eszméje, mely magába foglalja az extensiv és intensiv létezést egyiránt serkenthette alapon az ő buzgalmokat is. Már hogy helyesen fogták-e fel állásukat, más kérdés azután.

Véleményem szerint igen keveset nyomnak b. Eötvösnek Chinából és Indiából hozott példái arra nézve, hogy minden nép minden időben a' világ központja gyanánt szereti magát tekinteni.

Átalában keveset érnek az oly világ végéről hozott példák Montesquieunél szintúgy mint Eötvösnél. Isten tudja, hogy vannak ott azon dolgok 's hijába utasítanak oda, mert bizony bajos volna oly messzire menni meggyőződni a' felől: helyesen adják-e nekünk elő az ottani dolgokat. Az ily idézések által lehet a' publikumnak imponálni, de bebizonyítani vajmi keveset; sőt gyanúsítja a' tárgyat, a' mennyiben úgy veszi ki magát mintha a' szerző, ki még oly harmadrendű védokok felhordását is szükségesnek tartja, nem volna jól meggyőződve közelebbről vett védveinek értéke felől.

'S mi az uralkodási vágyat illeti: tegyük fel, hogy a' nemzeteknek be nem vallott titkos vágya az egymás feletti uralkodás. De ezen uralkodás alatt mit lehet érteni helyesen korunkban az egymás elnyomására való törekvést-e vagy az egymáson való túltevést. 'S miben lehet a' mai világban egymáson túltenni? Nemde a' civilisatio a' béke műveiben, mert képzelhető-e még értelmesen egy új népvándorlás, nemzeteknek irtó és hódító háborúi. 'S ha így akar egy nemzet a' másikon túltenni, nevezhető-e az ily törekvés uralkodási vágnak 's nem feltételez-e valódi üdvös és szívemelő versenyt és az ilyet lehet-e kárhoztatni?

Mindezen nézeteknél azon hibára bukkanunk, mely történik mindég, mihelyt általánosoknak veszünk fel oly dolgokat, melyek bülönbözők és különállók. Így tesz b. Eötvös József a' nemzeti törekvésekkel. Ő egy kalap alá szorítja mind valamennyit 's így tárgyalja e' tételt állítván fel: *valamennyi nemzeti*

törekvés azonegy alapon nyugszik, valamennyinek azonegy célja van. Pedig teljességgel nem áll, hogy minden korunkban mutatkozó nemzeti törekvések egyenlőek; sőt inkább ki lehet mutatni, hogy alapon és célban egymástól lényegesen különböznek. Sőt a' nemzetiség eszméjét nem is lehet uralkodó eszmének nevezni azon alakban, mint b. Eötvös értelmezi az uralkodó eszmék jelentését, épen mert ez eszme mindenütt másképen nyilatkozik. Uralkodó jelenségnek, egyetemes tüneménynek e' részben csupán azt lehet mondani, hogy minden nemzet halad 's törekszik előre, 's azon nemzetek, melyeket a' tökéletesbülés szelleme eddig alig illetett meg, az újabb időkben rendre ébrededeznek 's összeszedik erejüket.

Mutassuk ki tehát a' nemzeti törekvéseknek különféleségét külön nemzeteknél. Reménylem, ki fogom mutathatni, hogy azon mozgalmakra a' különféle népeknél, melyeket nemzeti törekvéseknek szoktak mondani, talán nem is illik az elnevezés — nemzetiségi — más tekintetben mint annyiban, hogy a' nemzet mint tárgy mindeniknél érdekelve van 's bennök a' nemzet név előfordúl. Reménylem, ki fogom mutathatni, hogy a' külön nemzetek nemzeti törekvéseit külön mindenütt más szóval is ki lehet fejezni. Törekszik minden nemzet valamire, 's ennyiben van mindenütt nemzeti törekvés.

Vegyük sorba a' nemzeteket, melyeknek kebelében valami különös nemzetiségi mozgalmak mutatkoznak.

Angliát e' sorba nem vehetjük; ott nem látunk semmi különös mozgalmat, mely a' többi nemzetiségi

törekvésekhez hasonlítana. Ott nem látunk egyebet, mint folytonos háborítlan élvezetét az alkotmányos szabadságnak 's haladást mindenben.

Franciaországban sem látunk effélét. Ott egészen más kérdések vannak szőnyegen.

Mind a' két nemzet körülményei közt a' hazafiuság egészen összefolyik a' nemzetiséggel, ott a' nemzetiséget nem bántja senki 's azért nem is látunk mellette semmi lázas mozgalmat, de bántáná csak valaki, meglátnók mily hévvel ragaszkodik hozzá akár angol, akár francia.

Az olaszok nemzeti törekvései miben állanak főképen? Abban, hogy minden idegen uralmat kitudjanak a' félszigetből. Az olasz nyelvet és nemzetiséget nem bántotta soha 's nem bántja senki. Az „Itálianissimo“ is nem annyit tesz, mint például tenne nálunk a' „legmagyarabb“ elnevezés; ennek is csak politikai jelentősége van.

Ezen mozgalom nem az újkor szüleménye, hanem századok óta létezik. Az olaszok már azon időtől fogva, midőn még hozzájuk képest minden nép barbár volt, békétlenül túrték ezen, több kevesebb joggal, barbároknak nevezett népeknek ügyeikbe avatkozását 's uralkodási igényeit és soha meg nem szüntek ez ellen harczolni. E' harcz a' szabadság harcza; annyira hagyományos, hogy most is mint valaha barbárok elleni harcznak neveztetik. E' népre, legisinkább alkalmazható, mit báró Eötvös minden nemzetről mond, hogy világ középpontjának tartja magát. Talán nála ez leginkább megbocsátható. E' vélemény még a' világhódító Rómától származik 's

megerősödött az által, hogy Italia maradt a' míveltségnek menhelye a' középkor sötét századaiban 's most is éghajlata szelidebb és költőiebb, népe pedig finomabb fogékonyságu mind azon népeknél, melyekkel érintkezésben áll. Ha tehát e' tekintetben helyt is áll b. Eötvös állítása, miszerint a' népnek magáról rendszerint roppant véleménye van, nem áll helyt azon állítás, miszerint ezen nemzeti törekvés alapban és célban egyenlő a' többi nemzetek törekvéseivel. Az olasz csak kebléből akar kirekeszteni minden idegent, nem akar túrni idegen beavatkozást, idegen uralkodást, de semmi se mutat oda, hogy mint másokon uralkodó mint hódító volna szándoka fellépni. Bizvást feltehető, hogy soha nem fog az olaszoknak eszébe jutni hódítóként lépni fel Francia- vagy Németország ellen. De különben egy tekintetre belátható, mennyire különbözik ezen mozgalom például az összes szláv mozgalom vagy egyes szláv népek mozgalmaitól.

Nézzük a' német nemzetiségi mozgalmakat. Európának 's Európa népei szabadságának legnagyobb veszedelme, 's nyomorúságaiknak legfőbb kútfeje az, hogy nagy státusokra van felosztva a' helyett, hogy több apróbb államokban inkább tehetnék a' népek azt, mit boldogságukra nézve jónak találnak 's ez által a' verseny közöttük élénkebb, mindenkit inkább és közelebből érdeklő lenne. E' nagy státusok systemájának eredménye a' nagy állandó hadseregek, melyek annyi nyomort árasztanak a' népekre, 's annyira hátravetik az egész európai emberiséget kifejlődésében. Ezen rendszer mindinkább fejlik, mindinkább consolidálja magát. A' viszonyok

természete által oda fejlettek ezen dolgok, hogy már lényeges különbség van a' nagy, közép, és kis hatalmasságok közt. A' nagy hatalmak mint Pentarchia, majd egyszerűen mint egyes nagy hatalmak szövetségei egészen magukhoz rántják Európa kormányát. A' népek látják, hogy csak úgy gyakorolhatják befolyásukat a' világ folyására 's jórészt szabadságukat is csak úgy tarthatják fel, ha nagy státust képeznek. Hogy ne esnék most már nehezen egy oly nemzetnek, mint a' német, melynek az emberiség történetében oly roppant szerepe volt és van most is, de mely mint státushatalmasság is oly nagy történeti multtal bir — semmit se számítani a' státusok tanácsában, semmi lényeges befolyást nem gyakorolni a' világ dolgainak vezetésében, azon világnak, melynek egy nagy részét ő maga képezi. Róla nélküle hozatnak határozatok a' népek és hatalmak tanácsában 's őneki ott ne legyen szava! Hogy tűrhetné ezt békén a' német nemzetnek fia, kinek keble fogékony az emberi méltóság érzelmének táplálására 's kiben ez emberi méltóságot 's a' léleknek szabadabb röptét, a nemzetnek mint összesnek sanyarúságai még nem nyomták el? Poczkászni hagyjon magán nálánál kisebb 's erkölcsileg is kevesebbet nyomó nemzetekeket? Ebben áll a' német nemzetnél a' nemzetiségi mozgalom. Miután azt látják, hogy Európa jelen viszonyai közt csak nagy hatalmasság tehet valamit, természetesen nagy hatalmassági állásukat szeretnék visszanyerni. Hogy Németországnak egy részéből is telik ki nagyhatalmasság 's mint ilyen fenn is áll, ez legfeljebb azokat elégítheti ki, kik azon nagyhatalmat

képezik; de a' többiek is kik ahhoz nem tartoznak, nem türhetik szétilált 's éktelen állásukat. Ők is igényt tartanak arra, hogy nyomjanak valamit Európa kormányának mérőserpenyőjében, ők is szeretnének nagy hatalmasság lenni. 'S miután azt látják, hogy minden státus annál többet nyom, minél nagyobb, szeretnének nagyobb státus lenni a' legnagyobbnál 's ezért rajonganak az „Einiges Deutschland“ eszméjeért.

De különben annyi hátrányos, annyi lealázó van Németország jelenlegi állapotában annak fiaira nézve, hogy igen természetes nálok a' vágy ezen állapotoktól menekülni 's azt más valamivel felcserélni. — De itt csak annyit akartam kimutatni, hogy a' német nemzeti törekvéseknek mind alapja, mind célja különbözik más nemzetiségi törekvésektől. Így: még az olasz nép törekvésének alapja magasabb hivatás érzete 's célja függetlenség maga körében, addig a' német nemzeti törekvések alapja: szégyenlése mostani dísztelen állásának, célja: beszállani a' világ folyásának intézésébe.

Mit b. Eötvös József Posenről mond, hogy ott a' német nemzetiség uralkodni vágyik a' lengyelen, hogy a' német elem egyebütt is uralkodásra törekszik, nem azoknak műve, kiktől jó a' tiszta német nemzetiségi érzelem, hanem egy részt némi vágy kérkedni műveltségi felsőbbbségekkel, más részt egyes státusoknak dolga, kik ezen nemzetiségi törekvésnek nevét és palástját felhasználják.

Nehezebb meghatározni az általános szláv nemzetiségi mozgalmakat, valamint az egyes szláv népeket. De úgy vélem, nem leszek távol az igazságtól,

ha azokat részint a' szabadelvűség által okozott lendületnek, részint elnyomás és megtámadás elleni visszahatás eredményének tulajdonítom. Általánosságukat pedig, a' pansláv színezetet, azon rettegtető benyomást, mely kísértetileg nyomta 's nyomja még most is nem egy népnek mellét, a' muszka propagandától nyerték vagy is az által, hogy a' panslavismus és orosz áradat egynek tekintetik.

A' szláv nemzetet, az egyes szláv törzseket is megkapta az általános mozgalom, mely századunkban minden népet a' haladásra ösztönöz. A' francia forradalomra következett hosszas béke, a' közlekedési eszközök bámulatos kifejlése, kapcsolatban a' cultura óriási haladásával azon népeknél, melyek annak korábban is fészkei valának, nem maradhatott hatás nélkül azon népekre, melyek eddig hátramaradának. Nem csak nálunk, más népeknél így különösen a' szláv törzseknél is keletkezett a' miénkhez némileg hasonló mozgalom. Magunk példájáról tudjuk, hogy minden ébredési, minden előhaladási mozgalom első szüleménye a' nemzetiség érzetének feléledése. Természetesen, minden nép, mely a' haladás pályájára akar lépni, számot vet erejével 's körülnéz, mi a' legbiztosabb eszköz, mely őt újon megfutandó pályáján segítse, támogassa. 'S ösztönszerűleg a' nemzetiségben látja legfőbb erejét, mert semmi nem képes oly bensőséggel ragadni meg az emberek kebelét, mint ennek érzete. Lehet az érzet való, őszinte 's a' szív mélyében fakadó, azonban lehet — megengedem — némileg mesterséges és felcsigázott eszköz, melylyel a' mozgalmak vezetői akarják célukra

hajtani a' népet. Ezeknél is lehet a' szándék jó 's tiszta meggyőződés eredménye, de lehet aljas és kár-hozatos is. Gonosz és piszkos lelkű bérenczek szint-úgy felhasználhatják izgatási szerül 's a' fanatizált tömeggel tehetnek mozgást, bajt, kárt eleget. De az ily mozgalom tartós nem lehet; mert állandóságra csak az tarthat számot, mi a' szivek mélyében gyökerezik; de ha a' mesterséges fanatizmus elgőzölög, lehull a' hályog a' szemökről, 's ekkor lehull az álarcz is a' hitvány bérenczek arczairól.

Véleményem szerint ezen haladási mozgalom adta az első lökést a' szláv nemzeti mozgalmaknak. Hasonló lökést adott a' politikai szabadság utáni vágy 's az ez iránt támadó ízlés. A' szláv törzsek ugyanazok által látták sokrészt elnyomva szabadságukat is, kik okai voltak nemzetiségök elnyomott 's kifejlésében hátráltatott állapotának. Azt vélték, hogy ha nemzetiségökért küzdenek, egyszersmind politikai jobblét és szabadság lehet pályabérök.

Elősegítette ezen nemzetiségi törekvések kifejlődését különösen hazánkban azon részint méltatlan minden esetre felette vigyázatlan eljárás, melyet nem-magyar kivált szláv honosink irányában követtünk. Hazámfiak! mondjuk ki őszintén a' mea culpát. Csúfoltuk, lenéztük elejétől fogva a' tótokat, azután pedig nagyon kimutattuk óhajtasunkat, hogy anyanyelvöktől megválva a' miénket tegyék ugyanazzá! Szinte lenéztük és semmibe nem vettük a' ráczokat; egyenesen sértettük a' tótok és horvátok municipális jogai 's így sértettük nálok azon szellemet, melyet magunk csepegtettünk beléjük institutioink által.

Beszéltek legyen bár mit azon időben eljárásunk mellett, óhajtanók most is bár mennyire emelni a' magyarság számát: ily kényes dolgokat érinteni egy részt a' legnagyobb zsarnokság, más részt annyi mint darászfészekbe nyúlni. De ezekről alább még bővebben.

A' mozgalmak, melyek visszahatólag ezen eljárás eredményeül támadtak, nagy hatással voltak az összes szláv nemzeti mozgalomra. Mindenütt rokonszenvet találtak a' szláv népeknél a' hazánkban lakók. Ránk mutattak mindenütt, ha arról volt szó, mily elnyomatásnak vannak a' szláv népek kitéve, lángragyúladt mindenütt a' szláv nemzeti érzelem, 's lendületet nyert a' panslavismus.

Úgy hiszem mind az, mit itt a' szláv nemzeti mozgalmak eredete és természetéről előhoztam, elegendő kimutatására annak, hogy azoknak alapja igen sokban különbözik a' többi eddig általam elősorolt nemzeti törekvésektől. Lássuk czélban mennyire egyeznek a' többiekkel.

Az összes, valamint egyes szláv mozgalmak annyira zavarosak, egyes szláv törzsek annyira hátra vannak az általános különösen a' politikai műveltségben, mindnyájan (a lengyelt kivéve) oly járatlanoknak mutatkoztak a' politikai mozgalmak terén, oly kevés jeleit adták a' valódi 's magasabb lelkesedésnek, míg valódi gyermekes daczoskodásnak és tanulói rajongásoknak engedték át magukat: hogy alig lehet kivenni — kivált a' most beállott szélsend után — mi volt valódi czéljuk. Még abban is lehet kétkedni méltán, volt-e valódi

czéljok 's nem lökték-e mintegy magokat a' bizonytalan 's határozatlan örvényébe.

Az összes panslavismus ideálja, a' Szláva, csak egynehány antiquarius és korlátolt értelmű rajongó műve, kiknek egy éretlen tanulócsereg esküdött szavára, mely eszmével tomboltak oly dolgokban járatlan népek riasztásaul az idegeneknek 's melyet az álnok orosz politika felhasznált, hogy befolyását roppant mértékben terjessze és rémülésbe hozza a' világot. A' panslavismus csak annyiban lehet eredményes, mennyiben a' nagyság érzete felemelheti, 's kell hogy emelje, a' szláv népeket azon általános elnyomottság érzelméből, melybe eddig ők még inkább mint mások voltak elsüllyedve, 's rugonyt adjon nekik békóik lerázására, de nem természetes következés ebből, hogy mind egy roppant kolosszá olvadjanak, mert más úton is harcolhatnak szabadság és külön nemzeti-ségért. A' panslavismus végre is nem más mint egy borzasztó rémalak, rémbáb, mely mögött markába nevet a' ki csinálta. A' szétszórt szláv törzsek komoly megfontolás után lehetlen, hogy egy egyesített szláv birodalomra gondoljanak; lehetlen, hogy valósággal az orosz járom alá akarják vetni magokat, holott külön tömegekben consolidálva is szép jövő várhat rájuk, némely osztályaik pedig más rendszer mellett is várhatnak jólétet és szabadságot. Oly különbség létezik nyelvi, politikai, történeti 's fejlettségi tekintetben az egyes törzsek közt, hogy közöttük összeolvadást képzelni nem lehet. Foederatió? Ez még oly probléma, mit senki nem kísértett meg létrehozni 's melynek létesíthetése a' legbizonytalanabb

dolgok közé tartozik. Igen is, az oroszoknak célja uralkodás, de ez nem szláv nemzetiségi mozgalom, ez egy státus dolga, ez politikai célzat.

Igy fogván fel 's úgy hiszem nem helytelenül a' szláv nemzeti törekvéseket, nem lehet világos alapjokúl a' magasabb hivatás érzetét 's az egyes szláv törzsökök céljául az uralkodást felállítani és bátran lehet állítani, hogy ezen mozgalmak is igen sok tekintetben különböznek az eddig elősorolt nemzeti törekvésektől.

A' görög és oláh nemzetiségi mozgalmak még igen zavarosak arra, hogy biztosan lehetne akár természetüket, akár céljokat kimutatni. Különböztetnem azt tartom, az eddig elősoroltak elegendők annak bebizonyítására, hogy a' különféle nemzeti törekvések egymástól lényegesen különböznek, 's hogy nem lehet azokat egy kalap alá szorítani, együl tárgyalni, bírálni, 's e' szerint b. Eötvös Józsefnek azon nézete, miszerint valamennyi nemzeti törekvéseknek alapja a' magasabb hivatás érzete 's célja uralkodás — nem állhat meg.

Báró Eötvös József tagadván a' tiszta és őszinte nemzetiségi érzelmeket, oda jut, hogy tagadni kénytelen a' hazafiuság érzelmét is — miután e' kettőt más formában azonosnak mondja. Nem akarom ismételní, mit a' hazafiuságról elmondani alkalmat vettem magamnak; a' nemes báró ellenében bátorodom csak az ő pályájára, törekvései és tetteire utalni 's nem lesz szükségem hosszas czáfolatokra.

Tény az, hogy vannak az Európában élő nemzetek között olyanok, melyek tökéletesen meghatá-

rozott, körülírt, tagadhatlan nemzetiséggel birnak. Hogy mind azon érzelmek vagy eszmék, melyekre nézve a' nemzetiség neve bitoroltatik, valódilag nem azok, ez hasonlóan elvitázhatlan tény. A' valódi nemzetiséget valamint ignorálni nem lehet, úgy nem lehet azt kiírtani a' nemzet kebelébül mindaddig, míg annak minden szellemi rugói el nem tompúlnak vagy a' szó teljes értelmében ki nem irtatik vagy mint a' zsidó nép erőszakkal kiűzetvén lakóhelyéről a' világban szét nem szóratik. De emberiség szempontjaból nem is óhajtható, hogy az ily nemzetiség kivesszen; mert bizonyos, hogy az oly nemzetnek semmi nem képes annyira potenczirozni erejét, semmisem képes őt annyira ösztönözni azon czélok elérésére, melyek közös céljai az emberi rendeltetésnek, mint épen nemzetiségi érzete 's ahhoz való ragaszkodása. Az ily népnek el van vágva életere, ha nemzetisége megszűnik, 's csak tápot szolgáltathat kétséges minőségű amalgamáknak alakulására vagy mint formátlan kisérteti váz bolyong más népek közt 's ezeknek terhökre esik, mint a' zsidó nemzet. Az ily nemzeteknek nemzeti törekvéseit roszalni, azt kifejlésében akadályozni vagy elnyomni bűn az emberiség ellen.

Egészen más azon eset midőn oly népeknél, melyeknél a' nemzetiségnek nélkülözhetlen tényezői, saját és kifejtett nyelv, saját történeti mult és létezés — 's nem csak évezred vagy századok előtt, hanem folyvást a' legújabb időkig, továbbá sajátságos és határozott saját nemzeti jellem nem léteznek: mintegy mesterségesen akarják a' nemzeti érzelmeket

felköltetni; midőn a' különben szent név nem más mint eszköz politikai izgatók kezében céljaik elérésére; midőn nem a' szívből fakad 's csak lármában jelentkezik az elkábított és felcsigázott képzelődésű emberek ajkairól. Ilyenkor azután az a' kérdés: érdemes-e a' cél, mely általa elérhetik, oly eszközök használatára, melyek által egy nép eszejárásának rendes sodrából kiforgattatik 's kivetteten egyszer a' rendes kerékvágásból, kitéttetik azon veszedelemnek, hogy bizonytalan, hol fog útját tévesztve megállapodni, hova 's mibe fog rohanni? Ez természet elleni vétkezés, 's a' természet előbb utóbb okvetlen megboszúlja magát, ha az emberek ellene pártot ütnek. 'S a' nemzet sorsával játszani bűn mind azok részéről, kik oly bölcseknek tartják magukat, hogy agyrémeik biztosabb utat mutathatnak annál, melyet a' népnek természetes rendeltetése szabott elébe.

Az elsőkre nézve nem kell azt várni a' korszellemtől, hogy az lassanként meg fogja szüntetni a' különbségeket, fajok és nemzetiségek közt. Megengedem, hogy fejletlen állapotában — mint a' britt földet egykor lakott fajok — egyik nemzetiség felolvadhat a' másikban 's azzal végre homogen elemmé válik, habár némi különbségek bélyegét megtartja: — de oly nemzetiségeken, melyek nem olvadnak fel, hanem mint különállók fenmaradnak, 's melyek valódi meghatározott typussal, külön kifejlett nyelvvel, külön történettel, és tényleges állással birnak, nem fog se vasút, se telegraph. Haladhat mindenik külön a' culturában 's mehet előre bátran az emberiség

nagy czélja felé, de erre koránt se szükséges, hogy megválják sajátságaitól, hogy multját elfelejtse 's csupán az elmélkedők kedvéért lemondjon kedvencz tulajdonságairól, holott a' mellett is betöltheti emberi rendeltetésének postulatumait. Kevésbbé angol-e az angol, mióta elébb van a' kultúrában, 's nem tartja-e meg eredeti typusát, bár mennyit járjon keljen, bár mennyit időzzék más népek között, 's nem ébreszt-e másokban bizonyos becsülést ezen szívós természete által? Kevésbbé magyar-e a' magyar mióta a' haladás terére lépett? Érezzük-e szükségét annak előhaladási törekvésünkben, hogy magyar nemzetiségi tulajdonainkról lemondjunk. Magyarságunk érzete akadályoztat-e abban, hogy magunkat a' kultúra kívánataihoz alkalmaztassuk; tapasztaljuk-e, hogy nemzeti tulajdonaink kifejtése ellentétben volna a' műveltség feltételeivel. De ellenkezőleg, nem érezzük-e annál több erélyt, annál több ruganyosságot ereinkben, annál nagyobb lendületet kedélyünkben, minél inkább érezzük, hogy lehetünk magyarok, hogy magyarok vagyunk; nem törekedünk-e annál inkább felkutatni nemzetiségünk, és nyelvünk leggenuinusabb forrásait, minél inkább érezzük szükségét műveltségünk kifejlődésének; nem keressük-e fel annál inkább népünknek esze- és szavajárását eredeti fészkeiben és forrásában, minél jobban törekszünk utánozni más népeknek művelődési példányait.

Egy szóval: a' nemzetiség kifejlése koránt sincs ellentétben a' népnek szellemi és anyagi kifejlésével, a' fajhozi ragaszkodás koránt sincs meghasonlásban a' közös emberiségi czél felé törekvéssel.

Sőt más szempontból tekintve a' dolgot, a' külön nemzeti törekvések sok tekintetben olyanok lehetnek a' népekre nézve, mint a' verseny egyes emberek, egyes érdekek között. 'S a' közös emberi haladás csak nyerhet, csak előmozdíthatatik a' vetélkedés a' verseny által. Hogy ne sarkantyúzna erőfeszítésre egyes embereket az, hogy nemzetöknek becsületet szerezzenek más népek — a' világ szemében; nem tartozik-e ez a' léleknek legnemesebb leghatályosabb rugói és nyilatkozatai közé? A' becsület eszméje nem csiklándozza, nem melegíti-e erősen egész nemzetek úgy mint egyes emberek kebelét. Az ily szellemi törekvéseknek fentartása 's felélesztése nem roppant nyereség-e korunkban, midőn az anyagi érdekek túlnyomólag fenyegetőznek kifejlteni, nem képes-e ez érzelem akadályoztatni az embereket abban, hogy megfélejtkezvén nemesebb részökről, végképen anyagiságba süllyedjenek. 'S ezen forrás nem ugyanaz-e azzal, melyben a' szabadság érzelme és vágya fakad? Az egész emberi nemnek szabadságát kivívni — erre eléggé emelkedettnek, eléggé érdekeltnek és főképen eléggé képesnek vajmi kevés ember fogja magát találni: de kit ne volna képes a' legfőbb tevékenységre 's áldozatokra melegíteni azon érzet, hogy fájának, hogy hazájának számára kivívja vagy kivívni segítse a' szabadságot és jólétet. 'S erre nem fogja-e magát bármelyikünk egyesül elég jónak, elég erősnek tartani? Minél nagyobb a' kör, mely az ember tevékenységét és törekvését igényli, annál kevésbbé fogja azt kebelébe foglalhatni, 's annál kevésbbé fogja csekély egyéniségét szükségesnek és

igénybevettnek tartani, annál inkább fog így gondolkozni: hisz, vannak elegenden, kik nálamnál jobban tudják, hogy kell, 's többet tehetnek. De a' hol magát mindenki jobban látja érdekelve, a' hol jobban befoglalhatja magába az egész, a' hol jobban látja saját egyéniségének szükségességét, ott természetesen mind ennek tudata inkább fogja erejét potenczirozni. 'S láthatjuk, hogy ez így van valósággal. A' hazafiuság érzete mindég élénkebb kisebb mint nagyobb államokban. Míg Görögország kicsiny volt, mily csodás tevékenység lelkesítette az egész görög fajt, a' perzsák ellenében, mily élénk volt ez egyes görög államok versenye a' peloponnesusi háború idejében. Midőn a' macedonok a' görög nemzetet világ urává tették, miután a' görög telepek sokasodása által majdnem az egész ismert világ göröggé vált: csak az egyes macedon vezérek 's görög királyok dics- és uralkodó vágyát látjuk a' hazafiai nagyság és lelkesedés antik példányai helyett. Hasonlót látunk Róma történetében. Míg kicsi volt a' római státus, mily erély, mily magasztos hazafiai alakok emelkedtek egyre keblében. Miután Róma világ ura lett, 's római lett úgyszólván minden, egyes nagy szelleme-ken kívül ki törődött többé Róma becsületével 's kinek volt más gondja, mint osztózni a' roppant zsákmánynak eresztett anyagon.

Kit nem érdekel közelebbről háza népe, mint családja; családja mint a' község, melynek tagja; községe, mint hazája; hazája mint a' széles világ.

De hogy e' nemzetiség érzete mindezt végbe vinni, mind erre hatással törekedni képes legyen,

arra feltétlenül szükséges, hogy azon érzet valódi érzés legyen, a' szívben fészkelő, a' szívet valóban melegítő, és nem légből kapott képzelet, ábránd, vagy majmolás. Valódi nemzetiségi érzés csak ott képzelhető, hol annak valódi kellékei megvannak. A' hol nincs saját nyelv, nincs történeti mult, nincs egészen saját nemzeti jellem, még ott is, hol bármelyik ezen kellékek közül hiányzik: ott nemzetiség nem képzelhető. Nemzetiséget külön fajzás külön nyelv szűlhet, közös nemzeti állás és hosszú történet nevelhet fel; a' nemzetiséget ott, hol már létezett 's csak tompult érzete a' nemzetnek összes szellemi tevékenysége 's életével együtt, lehet felébresztteni, felélénkíteni: de újból teremteni pillanat alatt, csak bizonyos célból, nem lehet. Nemzeties elnevezésű eszmékkal, olyan színezetű vezér szavakkal lehet a' tömeget felizgatni, de csak átmenőleg, csak pillanatnyira, az ily mozgalom nem szűl organicus működést, valamint a' galvanicus rángatás nem ébreszt életet. Az oly hőség, mely csak kívülről hat, csak addig melegít míg épen a' melegítendő tárgy közelében van. Hiába teszed tűzhöz a' tetemet, mely fagyó félben van, de igen is életre hozhatod, ha addig dörzsölöd míg életműszereit mozgásba hozod 's azok azt belülről kezdik melegíteni.

Fájdalom, vannak eféle nemzeti törekvések. Vannak nagy számmal félszeg itéletű ábrándozók, rajongók, gonosz lelkek és lelkiismeretlen emissáriusok; más részről fejletlen 's magokat tájékozni nem tudó népek, kik természetelleni mozgalmakat képesek ébresztetni 's létrehozatni. 'S volt baj, volt kár elég,

mi ily úton hárámlott más nemzetekre. Patakozó vér és nehezen gyógyítható elme — és eszmezavar lett e' törekvéseknek siralmas következménye.

Az idő, a' szélcsend, mely régóta uralkodik, úgy vélem eléggé alkalmas arra, hogy végre eszméljenek az illetők. A' küzdőknek meghűlt vére helyt adhat végre az ész higgadt megfontolásának. Nincs jelenleg mi táplálja a' pártviszályt; nincs mibe kapaszkodják a' pártok ál-becsületérzete; elhárult a' sűrű köd, mely elfogulva tartotta a' felhevült fejeiket, — gondolkozhatnak higgadtan és józanul. Nem fog senki megkövezni, ha régi szokásból apostatának mond is, nem fog pártszínezetü különbség miatt ránk kiáltani, csak lássa mindenki, hogy a' közjó vezérli akaratunkat. Kisértsük meg, mily hatást tehet ránk az őszinte szó, kihültünk-e már annyira, hogy azt nyugodtan megbirjuk hallgatni. Beszéljünk — mennyire lehet — nyíltan egymással szlávok és magyarok.

VI.

„Darázsfészekbe nyulsz“ — ezt fogja legtöbb ember mondani, midőn e' tárgyat látja megpendíteni. Elismerem, hogy e' kérdés igen kényes 's nem mernék hozzá nyulni, ha nem birnék azon öntudattal, hogy egészen higgadt, békés és méltányos hangulattal vagyok képes hozzá szólni.

Különben hol van azon kérdés, hol van azon közérdekű tárgy, mely kényesnek ne látszanék mindaddig, míg napvilág elébe nem vonatik. A' közönyösek, a' bátortalanok minden új kérdés megpendítésére azt szokták mondani: noli tangere, nem kell piszkálni az ily dolgokat 's fejöket csóválják. De hol volna mai napig is kifejlésünk, ha ily fázékonyak lettek volna mindazok, kik szemébe néztek elejétől fogva bajainknak 's azokat kiméletlenül előhurczolták a' világ szemei elé, 's nem ijedtek vissza a' fontos arcok, a' vést jósló hangoktól. Nem azért talál egyedül ellenzésre minden új kérdés megpendítése, mivel az ellenzők meggyőződésével ellenkezik az új tárgyat szőnyegre hozni: hanem ez ellenzésben nagy része van az emberekben fészkelő inertianak is. Sok ember kellemetlenül zavartatik meg általa nyugalmá-

ban 's meggyűl baja az által, hogy ismét egy új tárgy felett kényteleníttetik gondolkodni. De ne sülyedjünk végképen apathiába 's a' mi van elintézendő és elintézhető, ügyekezzük el is intézni.

Mit szépítjük állásunkat, mit takargatjuk a' sebet, mely fáj belőlről; bármennyire akarjuk magunkkal elhitetni, hogy nem nagy a' baj, elárulja sápadt arcunk és sínlődő állapotunk nyavalyás voltunkat.

„Be kell vágni az elevenbe, ha máskép nem lehet a' sebet meggyógyítani. 'S ha sikolt a' beteg, ez ne ijesszen vissza, mert ez az élet jele 's annak bizonyága, hogy az elevenet értük.“ Ismétlem fentebbi idézetemet.

Azzal, hogy nagy bölcsen hallgatunk oly dolgokról, melyek nincsenek a' magok rendén 's melyeket mindenki tud, mindenki érez, nem nyerünk semmit. Mert azért a' baj megmarad, huzódik örökre 's ha nem tör is ki nyílt harcra, folyvást meg van hátráltató és zsibbasztó hatása. Ha nincs is fölötte nyilvános vita, megvan azért kisebb körben a' perpatvar és izetlenkedés. Én azt tartom, sokkal jobb néha összezörrenni, mint elfojtott méreggel agyarkodni egymás ellen, ha már vannak kölcsönös panaszok. Jobb egyszer szembeszállani a' bajjal, mint örökké huzódni tőle, mindaddig, míg a' helyzet szorultsága ugysis elkerülhetlenné teszi a' vitát.

És hát ha a' szembeszállásnak az lesz eredménye, hogy a' felek, kik nagyrészt csak megszokásból haragudtak egymásra, azt fogják legelőször is egymástól kérdeni: „de hát igazság szerint miért

is haragszunk mi egymásra; érdemes-e, hogy ily csekélységért bosszúskodjunk 's magunkat világcújjává tegyük? Hiszen, ha jól meggondoljuk, mindössze se oly nagy dolog az, a' mi miatt ellenségeskedünk, hiszen, mi ezt nem is értettük így vagy amúgy. Bizony nagy bolondok voltunk mi, hogy visszavonással vesztegettünk el annyi időt, melyet, egymást segítve, hasznunkra 's gyönyörűségünkre fordíthattunk volna. Ime ezennel kövessük meg egymást, 's nyujtsunk kezet.“ Nem képzelhető-e ily vége is sok perpatvarnak?

Meg vagyok győződve, így fogunk járni mi is szlávok és magyarok, ha nyíltan szembeszállunk egymással. Elég időnk volt kinyugodni első összekoczczanásunk után, elmulhatott az első vagdalkozásnak heve, behegedtek a' sebek 's nyugodtabban szemlélhetjük állásunkat mint valaha.

Ime mi magyarok szívesen elismerjük hibánkat irányotokban 's ünnepélyesen megkövetünk a' multakért.

Im ezzel akarom kezdeni a' beszédet szláv honosinkkal, 's erre basirozva akarom őket figyelmeztetni ismét az ő hibáikra ellenünkben. Bármilyen kényesnek látszassék bárki előtt, ily állásból kiindulva úgy hiszem nem oly kényes e' tárgy, hogy belebocsátkozni ne lehetne.

Meg vagyok győződve, midőn ily nyíltan bevallom hogy mi is hibásak 's igen hibásak voltunk, nem fog nemzetem többsége desavouirozni; nem fog fogadatlan prókátornak vagy éppen hazaárulónak és saját fészke mocskolójának bélyegezni. A' mit elmondani akarok, szolgáljon felvilágosításul 's meg-

győző okúl mind a' saját fajombeliek részére, mind annak bizonyoságaúl más ajkú honosink számára, mily őszintén mondom el a' mea culpát 's mennyire az igazság elismerése 's nem valami leplezett szándék vezérel vallomásomban 's engedi reménylenem a' szent békességet 's elismerést az ő részökről.

Jól tudom, vannak sokan, kik e' tárgyban is ott maradtak gondolkozásukkal a' hol voltak, midőn ezen tárgy megszűnt nyilvános vita tárgya lenni, kik ázóta nem sokat forgatták eszükben 's következképen nem is haladtak eszméiknek kitisztázásában e' tekintetben. Ha az ilyeneket kérdezzük, mi véleményök azon lépések felől, melyeket magán, irodalmi és köztanácskozási téren szláv honosink irányában tettünk, most is azzal fognak egyelőre eléállani, hogy „igen is a' magyaroknak igazuk volt, mert a' magyar nyelv csak megérdemli, hogy diplomaticus nyelv ő legyen az országban; csak nem tűrhettük többé egy holt nyelvnek nyűgét, a' tótoknak azt is csak tanulniok kell 's kisebb fáradsággal megtanulhatják a' magyart, 's azután, már csak mi voltunk 's mi vagyunk most is itt az urak, megvárhatjuk méltán, hogy ők alkalmaztassák hozzánk magukat. De micsoda nemzet is az ily polyglott nemzet 's nem lehet tagadni, hogy igen ohajtandó volna, ha Magyarországot csupa magyar lakná stb.“ Ez volt a' közvélemény álláspontja azon időben, midőn egyszerre elvágatott minden közkérdéseink nyilvános vitatása 's ez állásponton maradt sok ember véleményében. Az elvekhezi hűség (!) a' következetesség (!) követelésének tartja tán sok ebben is nem tágítani

azon nézeteken, melyeknek egykor talán zászlósa, de legalább pártfele volt. Legyen szabad reménylenem, hogy néhány figyelmeztető szó, mely gondolkozásra ébreszt, fel fogja világosítani az illetőket, mennyire hibáztunk, hogy oly véleményhez ragaszkodtunk, meg fogja őket győzni a' felől, hogy az azóta történtek 's jelen helyzetünk következtében kétszerte veszélyes volna hozzá makacsul ragaszkodni. A' többségről pedig azt hiszem nem fog visszautasítani, ha mintegy tolmácsolva a' közérzületet, azt mondom: bocsánat és béke ezután.

Midőn a' népvándorlások phantasticus korszakában apáink Ázsiából kijöttek vagy kitolattak vagy kiűzettek — mindegy — mond gr. Széchenyi István —: elhatottak végre e' földre, ősünk Atilla birodalmába és mint Anonymus literator - apánk mondja, terram istam dilexerunt valde. Az ily harczias, ily tömött raj ellenállhatlan volt azon időben, olyan volt mint az egykori görög bölcse, ki mondá: omnia mea mecum porto; nem hátráltatta semmi háta mögött, hogy arra forduljon, merre ösztöne vezet 's összetartott, mert tudta, hogy e' nélkül veszve van. Majdnem azon módon frissiben jöven a' természet alkotó kezei közül erős volt tette, lélekre, indulatra. Ily rajnak bajos volt bármi más népnek ellenállani, mely tán meg volt már telepedve, de épen a' megtelepedés tette gyöngévé. Mert bár megtelepedve kevésbé lehetett polgárisultabb a' vándor jövevényeknél 's a' letelepedés következtében csak szerteoszlott, birtokhoz, földhöz kötött 's szélylyel szórt állapotban létezett, de semmi erős polgári szervezet össze - nem

tartotta, nem egyesíthette és sokszorozhatta erejét. Jőne ma egy oly raj mint voltak eleink, habár fél akkora emberek vagyunk is tán természeti alkat 's erőre mint ők lehettek, mily könnyen visszaverhetnők a' rendezetlen 's csak tömegben erős támadást. De akkor a' polgárisodás kezdetleges foka csak gyengítette a' népek ellentállási erejét. A' szerencse apáinknak kedvezett 's azóta majd dicsőségesen, majd úgy a' hogy, itt éltünk, itt vagyunk 's a' nagy világon e' kívül nincsen számunkra hely.

Hogy nagy része Hunnia akkori lakosainak a' szláv fajhoz tartozott, bizonyos, de voltak más népek is — isten tudja kik és milyenek, valamint azt is tótok, morvák, bolgárok, vendek, oroszok vagy kik birtak nagyobb hatalommal ezen törzsökök közül, melyek részint meghódítottak, részint odábbtolattak. Ezen tárgyról lehet könyveket írni, idézvén Priscust, Constantinust 's egy sereg krónikárt, de bizonyosat kihozni vajmi bajos 's nem is felette fontos. Azóta Hunnia Magyarország lett; a' magyarok lettek, mint hódítók, az uralkodó faj. Nem volt szó nemzetiségről, se magyarról se tótról, jó 's balsors együtt ért minden népet, mely a' hazában lakott. Apáink nagy bölcsen azon részeit foglalták el az országnak, melynek verőfényes oldalai, sík térei, kövér legelője 's fekete földje legkényelmesebb, legkönnyebb étellel kínálkozott; ők voltak az erősebbek, a' hódítók, ők tették magukat urakká 's természetesen ők lettek túlnyomók. Kifejlődvén nálunk is — habár sok tekintetben különbözőleg is más országoktól — a' hűbéri rendszer, mely természetes következése minden föld

felett való osztzkodásnak, hol az, kinek nagyobb darab jut érdemeinél fogva 's maga nem művelheti mind, kénytelen bizonyos feltételek mellett kiosztani 's így megy azután fokként a' többi magától; — kifejlődvén mondom a' hűbéri rendszer és nemesi rend: nem volt többé szó az országban se magyar se tótról, hanem egyedül a' magyar nemességről, 's ez végkép uralkodóvá tette Hunniában a' magyar fajt. Mily benyomást tehetett mindez eleinte az idegen ajkuakra, képzelhető némi részben, de részletekben ki nem mutatható. Azonban sok század folyt le; nem jutott eszébe senkinek valami nemzeti követelés; az országnak minden tevékenysége a' nemességből folyt. Ezen állapot — t. i. a' nemesség kizárólagos uralkodása — nyomasztó voltát módosította azon körülmény, hogy a' nemesi rend igen számos levén, ha nem mind is, — még is igen sok ember volt részes a' szabadságban, nem úgy mint azon országokban, hol néhány báró 's kevés nemes volt egyedül szabad, a' többi szolga mind. Így a' tótok 's más idegen ajkuak közül is igen sokan levén nemesekké, sokan élvezték a' nemesi rend kiváltságos állását 's így nem lehetett a' magyart kizárólag uralkodó osztálynak, az idegen ajkuakat pedig egészen szolgálóosztálynak nevezni, nem voltak a' magyar fajbeliek a' spártaiak, a' szlávok pedig a' helóták. Nem mutathatni fel törvényünk testes könyvéből törvényes különbséget nemzetiségek közt, kivéven a' hol kiváltság adatik némelek, mint a' kunok és jászok vagy a' szászok részére. Szláv vagy más nyelvvel születés nem zárt ki senkit a' törvények bármi kedvezéséből. De erről még

bővebben; most csak történeti pillantást akarok vetni a' mult állapotára.

Mind addig míg a' nemesi rend volt egyedüli képviselője Magyarország minden nemzeti és országos életének, hallgatott minden nemzeti kérdés. Ezeknek feléledése azon korszaktól veszi kezdetét, midőn a' világosság, a' haladás szelleme végre behatott Európának ezen délkeleti részébe is, melyben mi is lakunk. Ezen része Európának csak századokkal később kezdett el mozogni, mint boldogabb nyugoti része; mindaddig azon fénynek, mely ott már napként világított, mi nem láttuk egyéb sugárzását, mint valami éjszakai fény formát. Az emberi méltóság érzete, az emberi jogok követelése felébredt azon osztályoknál is, melyek nem tartoztak a' kiváltságos rendek közé. Míg a' nemesség egyedül viselte a' katonáskodás terhét, megadatott neki jóformán az ezen tiszttel járó tekintély is. Míg csak a' harcziás érdemnek volt valódi érvénye, kevesebb tiszteletet követeltek más érdemek. Más országokban korábban gyűlt meg a tudományosság világának szövétneke, korábban fejlett ki az ipar és kereskedés 's azonnal tisztelet és becsület 's befolyás lett az azt úzó osztálynak része; de nálunk a legközelebbi időkig mit nyomott a' tudományos érdem, 's apró kalmáraink 's üzéreink követelhettek-e oly tekintélyt, mint más országoknak dús, értelmes és nagybefolyásu kereskedői? Nálunk sokkal tovább maradt a' harcziás érdem egyedüli érdem, 's tartott kizárólagos befolyása 's hatalma azon osztálynak, melynek a' harcziasság kizárólagos érdeme 's multban gyökerező tulajdona volt. Így egész

a' legközelebbi időkig csak a' nemesség nyomott a' latban; míg a' nemesség volt a' nemzet, nem vették észre a' nemzetnek többi alkatrészeit.

Az öntudat első mocczanásának legelső eredménye a' dacz. Mihelyt ennek érzete befészkei magát a' kebelbe, daczol minden ellen. Sok valódi és régóta túrt bánalom érzetéhez hozzájárul sok csak képzelt bánalomé 's keserübbé teszi a' kedély hangulatát. 'S mennél fejletlenebb, 's hogy úgy mondjam, gyermekebb a' daczoló, annál jobban daczol, annál jobban tetszik magának ezen új szerepében, annál kevésbé válogatja tárgyait és daczol — világnak. Valamint daczosabbak és kevésbébbek lettek a' magyar ajkuak közt is azon osztályok, melyek eddig nem élvezték az uralkodó nemesi rendnek kiváltságait, hasonlóan daczolni és követelni kezdetek azon osztályok az idegen ajkuak közt is. A' magyaroknál nem volt mi ellen daczolni, mint a' nemesi osztálynak kiváltságai és kizárólagos befolyása ellen, ellenben az idegen ajkuak a' nyelvben is bő tárgyra találtak. A' nemesség nemcsak kiváltságos osztályként tűnt fel előttük, hanem úgy is, mint más ajku osztály: támadólag léptek fel ellene e' tekintetben is. 'S jöttek azután a' nagyszerű ábrándozások, Szláva, panslavismus, jöttek phantasticus költői képek, jöttek orosz emissáriusok 's lángra gyuladt a' nemzeti érzelem.

Ezen visszahatásnak, mely az idegen ajkuaknál támadott a' magyarság ellen, ismét volt hatása. A' magyarokat boszantották az idegen ajkuaknak daczoskodásai 's ebből ingerült hangulat következett. Midőn pedig a' panslavismus rémeszméje kezdette magát

mutogatni, ez oly rémületet okozott a' magyarok közt, hogy vége lett minden higgadt megfontolásnak, minden mérsékletnek, 's mintegy eszeveszetten rohantunk vigyázatlan és eszélytelen lépésekre. Soha se török se tatár nem birt oly rémítő kétségbeejtő hatással a' magyarságra mint a' panslavismus nagy rémváza. Köröskörül hegymagasságu hullámokkal láttuk mintegy reánk rohanni a' vészes árt 's rettegtünk, hogy minél előbb összecsap fejünk felett 's elnyel nyomtalanul. Ekkor aztán mint a' kétségbeesett ügyekeztek hegyet hegyre rakni, hogy az áradat ellen magunkat körülfalazzuk. Minél előbb magyarrá akartuk tenni minden honosinkat, kizárólagos hivatalos nyelvvé tettük a' magyart, 's azt hittük, hogy ha magyarul lesz az anyakönyvekbe írva minden idegen ajku szülött, már az által valóságos magyar lesz belőle. Ekkor lett az, mi előbb csak daczoskodás, csak éretlen nyüzsgölődés volt, valódi ellenszenvvé 's rendszeres ellenállássá. Valóságos jog-sérelmek léptek az előbbi panaszok helyébe, mert a' törvényes intézkedések, ha nem voltak is nagyon nyomasztók, de oda látszottak irányozva, hol minden behatás, minden erőltetés leggyűlöletesebb 's legzsarnokiabbnak látszik, t. i. egészen a' tűzhelyek és családi élet belsejébe. Így lett keserűvé a' vita 's így vett fel nagyobb mérveket. A' nemzetiség eszméje lépett fel zászló gyanánt 's szláv honosink ismét azzal ijesztettek, minek jól tudták ránk való rémítő hatását t. i. külföldi roppant összeköttetések- és a' panslavismussal.

Ha szabad élnem ezen kifejezéssel, ez a' magyar és szláv nemzetiségi mozgalmak kifejlődésének története rövid alapvonásaiban. 'S most már kritikai szempontból kívánom megvizsgálni ezen történeti kifejlésnek egyes phasisait, 's ezen rendben előadni a' dolgok és események természetéből folyó tanuságokat. Nem akarom tömegben különállítani azt, mi mindkét részről hibás és helytelen volt, hanem azon rendben, mint a' történt dolgok sora hozza magával.

Lépünk át vissza gondolatban vagy ezer esztendő't 's vizsgáljuk azon állapotokat, melyek léteztek midőn apáink Ázsiából kijöttek 's e' hont elfoglalták. Midőn az ember élte korának 10—16-ik évét éli, semmi sincs rá nagyobb hatással, mint a' történet ködös, ábrándos képei, egykori nagyság, egykori dicsőség alakja. Feledhetlen mindnyájunk előtt, kik hallgattuk, derék és lelkes tudósunk Horvát István. A' lángoló hazafiui érzésnek és becsületes lelkiületnek legtisztább kifolyása volt minden szava minden gondolata. Kimondhatlan bensőséggel és hévvel hatottak ránk azon képek, melyeket őseink régi nagyságáról 's dicső multjáról rajzolt elénk. Mily bús érzelem fogott el, hogy nem birjuk többé mindazon roppant birodalmakat, melyeket egykor őseink ellenállhatlan fegyverei szereztek; mi büszkén dagadt keblünk azon gondolatra, hogy egykor népek rettegtek előttünk, isten ostoraként féltek tőlünk, kik most nálunknál hatalmasabbak. E' gondolat némi elégtétel gyanánt szolgált mostani állapotunkért. 'S mily aristocraticus büszkeség fogta el szivünket ha meggondoltuk, hogy mi minden más népeknél régiebbek vagyunk,

hogy mellettünk minden más nemzet csak parvenu 's hogy Ádám apánk magyarul beszélt. 'S mily szívesen szorítottuk volna keblünkhöz azon atyánkfiait, kik valahol Ázsia belsejében maradtak el tőlünk szegények, 's nem volt hóbb óhajvásunk, mint hogy Kőrösi Csoma Sándor megtalálja kedves rokonainkat, 's hozza ide netalán magával. Vagy legalább szólítsuk közénk Csángó atyánkfiait. Mily örömmel rivalgotunk Zalán megfutamodásán 's mint nevettünk a' fehér ló historiáján. Mind ez igen költői érzelem volt, de az ilyen nem tarthat tovább mint 16 éves korunkig 's ha azután komolyan szólunk róla, *difficile est satyam non scribere*.

A' szláv népek képzelődése nem kevésbé eleven mint a' miénk. Nekik is szintúgy beszéltek 's beszélnek egykori nagyságról. 'S náluk ez annyival alaposabb, mivel most is roppant terjedelemmel és nagysággal birnak. Nekik is énekelnek régi ragyogó dicsőségről 's ha jól összeszedik magukat tudósaik, csak úgy bebizonyíthatják, hogy Ádám apánk tótul beszélt, mint nekünk Horvát István azt, hogy debizony magyarul szólt. A' 10—16 éves szlávokra ennek természetesen megvan hatása 's mindjárt itt van az első összeütközés a' magyar és szláv serdülők közt, mely ha el is mulik, de megmarad a' gyermek és a' serdülő korbéli surlódások és versengés emlékezete. És látjuk, hogy a' legelső és legmérgeesebb surlódásoknak magyarok és tótok közt az iskolák voltak színhelyei 's 10—18 éves serdülők voltak a' harczosok. Egy-két phanaticus tanító megadta a' tempót 's a' versengeni 's czivakodni mindig kész

tanulósereg intonált szorgalmasan. Ily komoly emberek, ily érett státusférfiak kezelték kezdetben egyik legcsiklandósabb kérdésünket 's lett a' mű olyan, mint a' művészek.

De az említettem históriai ábrándozásnak komolyabb oldala is van. Azon panaszoknak, melyekkel a' szlávok ellenünk felléptek, egyik legfőbbike az, hogy a' föld melyen lakunk, valaha a' szlávoké volt 's mi rajta rablók és bitorlók vagyunk. Nagy tudományt, nagy fáradságot fordítottak rá komoly és tudományos férfiak, hogy bebizonyítsák, miszerint ez is az is a' szlávoké volt. Bajos komolynak maradni az ily kérdés vitatásánál, azonban vegyük fel a' keztyűt, úgy a' mint élénk dobatic. Jól van, megengedjük, hogy mielőtt a' magyarok bejöttek, Hunniának nagy részét szlávok birták. De hát azelőtt; menjünk hátrább egy kissé. Nemde ugyanazon földet, őseink a' hunnok meg avarok birták sok ideig 's csak ezeknek nyomába léptek a' szláv törzsökök. Igen de Atilla előtt is szlávok birták. Most már hát isten kegyelméből ezerötszáz esztendővel ezelőtt kezdjük a' kérdést. Hogy Atilla előtt ki birta ezt a' földet, bajos volna tisztára kimutatni; hogy nagy részét a' rómaiak és tán oláhok birták nem szenved kétséget, a' többit pedig, azt lehet mondani — senki se birta. A' népvándorlások idejében csak népek voltak, de nem volt egyiknek se hazája. Ma itt, holnap ott. Oda ment mindenik, hol jobb létet vélt nyerhetni, vagy a' hova tolta más barangoló népcsoport. Akkor nem volt szó semmi kikerekített birodalomról vagy polgárilag szervezett státusról. Ily phantasticus töm-

kelegben, midőn felhőkként gomolyogtak a' népeknek csoportjai, nem volt szó semmi földbirtokról, semmi territorialis jogokról. De ha igen, 's ha arra, mit ki akkor birt valóságos alapos történeti jogot lehet formálni, bizonyosan nem volt egy is a' kóborló népek között, mely oly huzamosan 's erősen meg tudta volna magát egy helyen alapítani, mint a' hunnok e' hazában; 's nem vagyunk-e mi a' hunnoknak valóságos vérbeli maradékai 's rokonai 's egyenes törvényes örökösei? Nem régibb-e a' mi birtokjogunk e' földhez, mint volt Szvatopluk vagy Zaláné? Hisz' őseink azért jöttek át a Kárpátokon, mivel ez volt rájuk nézve az ígért földe, melyet őseik birtak; nem tudták-e jól, hogy eleik itt voltak valaha nagyok és retteneteseek? Világosan kitetszik a' krónikákból, hogy ily igénynyel és jogczímmel állottak elő az akkor itt lakott népek ellenében. Nem voltak hát rablók 's bitorlók, hanem csak megrövidített utódok, kik csak törvényes örökségöket követelték 's ki is perelték a' magyarok istenének segítségével. 'S miután a' per befejeztetett, volt-e ellene óvástétel, volt-e kísérllet az ítélet felforgatására? Van-e történeteinkben csak nyoma is annak, hogy a' szlávok ellenünk föllázadtak volna? Történt-e csak legkisebb moczezanás is e' tekintetben? 'S nem azt mutatja-e ez, hogy azon korábbi birtokjogukra magok a' szlávok sem tarthattak oly sokat 's nem nézték azt valami oly szentnek, mint most szeretnék canonisálni tudós utódaik; mert ha csakugyan oly istentelen rablást és fosztást követtek volna el ellenök, csak próbálkoztak volna előbbi jogaikat 's birtokukat visszaszerezni.

De ilyes kísérletnek még csak nyomára se akadunk történeteinkben és a' praescriptio is teljesen beállott. Így áll az ősiség kérdése magyarok és szlávok közt.

De hát azután, ha szláv honosink úgy nézik magukat mint a' nagy Szláva közös gyermekei 's azon egy roppant szláv népcsaládnak tagjai; hát nem elég nekik az, mivel birnak; nem birnak-e ők roppant kiterjedésű országokat, melyek mellett a' miénk semmi vagy igen csekély, 's ugyan miért sajnálják tőlünk ezen keveset is. Hát szép-e, nagylelkű-e minket még ebből is kizavarni akarni. Azt csak nem kívánhatják tőlünk, hogy szedjük fel újra a' sátorfát 's ballagjunk odább. 'S hova mennénk? Érték be ők a' sokkal 's ne háborgassanak minket a' kevésnek birtokában. Megmaradhatunk mi itt különben egymással is; megélhetünk békességben. De ne hagyjuk magunkat ábrándos régiség-buváraink által feltüzeltetni, ne hagyjuk magunkat suhancz fiaink által orrunknál fogva vezetetni 's hagyjunk fel a' haszontalan történeti kutatásokkal 's csak azt nézzük, hogy volna most legjobb. Ily üres, ily meddő kérdések miatt érdemes-e egymás keblét marczangolnunk? Érdemes-e csak komolyan vitatkoznunk is felette? Jobb, hagyjuk az antiquariusoknak 's magunk okoskodjunk okosabb dolgokról.

Ha valódiilag fenekére tekintünk ezen kérdésnek 's elemeire taglaljuk szét, lehetetlen, hogy alaposnak és komolynak találjuk azon ellenségeskedést, melylyel viseltettek az utolsó időkben irányunkban szláv honfitársaink. Vagyis helyesebben mondva: ha boszu-

sak voltak irányunkban, ezt igenis megmagyarázhatjuk, mert oly lépéseket követtünk el ellenőkben, melyeket békén nem tűrhettek, melyeket békén nem tűrhet ember, kinek emberi rendeltetéséről fogalma van, kiben a' jobb rész, a' szabadság szeretete, 's minden zsarnokság elleni ellenszenv elnyomva 's kiirtva nincs. Ennyiben tökéletes igazuk volt 's e' részbeni ellenzésöknek valódi alapja volt. Egészen más dolog — 's ezt jól meg kell különböztetni — az, *ha nemzetiséggel* lépnek fel ellenünk. Más az, *ha mint az ország lakosságának egy része*, magukat mellőzve vagy háttérbe szorítva vélték. Ha háborgatták őket abban, hogy anyanyelvöket beszéljék, azzal éljenek nemcsak magán körben, hanem municipális tanácskozásaikban is 's azon nyelven fogalmazhassák végzéseiket is, a' melyen azok tárgyait megvitatták 's azt felsőbb hatóságokkal is közölhessék; ha azt követelték tőlük, hogy csak bajjal érthessék mindazon okmányokat, melyek legéletbevágóbb ügyeiket foglalták magukban; *ha oda vélték irányozva a' státus ügyekezését*, hogy minél előbb lemondjanak apáik nyelvéről 's tanuljanak idegent: mindezáltal igen is sértve láthatták legkényesebb személyes jogaikat, sértve láthattak oly jogokat, melyek az ország más nyelvű lakosainál tökéletesen sértetlenül hagyattak 's így mint honpolgárok talán hátratéve és sértve érezhették magukat. És hát protestáltak volna ez ellen, mint jogaikban sértett honpolgárok: protestáltak volna mint elnyomott kisebbség: a' dolog maga helyén lett volna 's kellő rendén folyt volna az ellenszegülés. De logikai következtetés-e az, a'

helyett hogy jogaink sérelmeinek orvoslását követeljük, azt mondani: mi nem akarunk rólatok többé tudni semmit, mi elszakadunk tőletek, széttépünk minden köteléket, mely egymáshoz csatolt, mi külön országot akarunk alkotni, mi idegen istenekhez folyamodunk. Ez oly végső orvosi szer, melynek használata csak kétségbeesés idején volna megkísérthető 's csak akkor, ha biztos kilátást nyujtana jobb állapotra.

Nyelv magában még nem nemzetiség. Hogy különös vonzódást éreznek egymás irányában azok, kik egy nyelven szólnak, természetes. De csupán azért, mert ugyanazon nyelvet beszéli, még nem tisztel, nem szeret az ember senkit, ha nem talál benne oly tulajdonokat, melyek tiszteletet és szeretetet gerjesztenek iránta. Egyes emberekről vegyünk példát nemzeti viszonyokra. Mire alapul egy ember iránti tiszteletünk? Azon embernek szép és nagy tulajdonaira 's cselekvényeire, melyekkel azon tulajdonait bebizonyította — multjára. Mire alapul szeretetünk? Arra, ha tudjuk, hogy együtt szenvedtünk, együtt vigadtunk, ugyanattól függ mind bánatunk mind örömünk, együtt sújt, együtt emel föl a' sors keze 's sorsunk elválaszthatlan. Így az egyesek között 's így van a' dolog nemzeti szempontból is. Hogy egyik szláv honosunk vonzalmat érez a' másik iránt, természetes, de még ez csak egy ösztönszerű mozgalom a' kebelben; ha már most azt kérdi magától a' szláv, miért tiszteli a' szlávot mint nemzetet — így kell felelnie magának: e' nép mégis csak derék vitéz nemzet, megmutatta hosszú nehéz századokon keresz-

tül, mily híven és vitézül küzdött tatár 's török ellen, miként tudta feltartani szabadságát és hona függetlenségét, míg szomszédai rabigába dőltek 's hátrább maradtak sok ivadék korával. Ha kérdi magától: miért szereti szláv hazájafiait, — így kell felelnie magának: hej sokat szenvedtünk együtt; mennyi vészt hozott ránk török, tatár, mennyi nyomort vont ránk apáink visszavonása 's vak pártdühe, mily dicső sorsnak örültünk egykoron 's mi jól esett, midőn megpihenhettünk olykor hosszas szenvedések után. Azaz: nincs valódi nemzeti érzélem historia nélkül, mert nincs mire alapítani a' nemzet tagjainak egymás iránti tiszteletét, ha nincs meg együtt végbevitt tetek emléke, nincs mire alapítani az egymás iránti szeretetet, ha nincs közösen leélt dolgok 's közös szenvedések emléke. De ezen historia, melyen alapulhat a' honunkban lakó szlávok nemzetiségi érzelme, nemcsak kizárólag szláv historia, 's azon érzélem, mely rajta alapszik, nem lehet kizárólag szláv nemzetiségi érzélem. Ezen historia egyszersmind magyar historia is, azon historia, melyre a' magyarok is alapítják nemzeti érzelmöket. Igen is, historiájok ez szláv honosinknak is, de nem csak az övék, hanem a' miénk is. Találkoznak 's egybeolvadnak e' téren érzelmeink. A' magyarok története Magyarország historiája, szláv honosink története szinte Magyarország historiája. Hiába tagadnók, századok fűztek egymáshoz erősebb lánczokkal, mint gondolnók. Ha bűnhödtünk, bűntársak vagyunk 's ha bűntársak bánva bűnöket szemökre hányják is egymásnak 's egymásra tolják bűneiket, mégis csak úgy nézik őket, mint

kik közös sorsot érdemelnek. Ha pedig szépet, nagyot, dicsőt cselekedtünk, csak nem fogjuk egymás fejéről tépni a' koszorut, 's nem fogjuk szégyenelni, mit közösen egymásért elkövettünk.

Ezer éve annak, hogy együtt lakjuk, együtt birjuk e' földet, ezer éve, hogy együtt élünk, közösen gazdálkodunk, együtt szenvedtünk 's együtt örvendeztünk. Tudnánk-e felmutatni valami tettet, melyre azt mondhatnók: ezt magyarok tették, ezt szlávok vitték végbe, nem közös erővel történt-e minden? Azon csapatokban, melyek oly vitézül küzdöttek török-tatár 's annyi más ellenség ellen, vegyest voltak mindig magyarok, tótok, horvátok, rácok, németek, oláhok 's vezetett magyar vezér dicsőségre szláv csapatokat, valamint vezérelt horvát és rác hadnagy hasonlóan magyar csapatokat. 'S nem szolgáltak-e mind közös ügyért, közös dicsőséggel vagy kisebb-nagyobb eredménynyel, 's nem úgy tekintették-e mind egymást, mint egy hazának bátor gyermekei, mint egy ügynek vitéz bajnoki? Ennek tudatával szól így Berzsenyi a' „felkölt nemességhez“:

Tódulva jőnek bajnoki népeink:
Erdély kegyetlen Székelyi, a' fene
Hajduk, az áldott természetben
Megfeketült haragos Kunokkal;

Az ütközet közt állni-tudó kemény
Horvátok és vad Rácok erős hada
Táborba szállott, hogy kövesse
A' magyarok rohanó lovagját.

Örvendj hazám! nézd mennyi jeles sereg
Kész, érted önkényt ontani életét.

Oh bátran örvendj! mert megőrzik
Hantjaidat született vitézid.

És ha úgy tetszik, ám reclamálják tőlünk szláv atyámfiai mindazon hősöket, kikre mi büszkék vagyunk, 's kiket ők fajukbelieknek állítanak. Mi nem fogjuk szégyenelni, ha bebizonyítnák is, hogy Zrinyi nem volt tisztán magyar eredetű, hogy ezen és sok más hősi nemzetség igazság szerint nem volt fajunknak sarjadéka. Azért egy cseppet se fog csökkenni azon kegyelet, melyet táplálunk irántuk sziveinkben. Ha maguknak követelik őket szláv honosink, ám fogadják magukénak azon tetteket is, melyeket ama hősek végbe vittek, mi szívesen megosztjuk velök a' dicsőséget 's nem fogjuk tőlök elvitázni a' babért. Ez érzelem csak arra fog vezetni, hogy együl tekintsük magunkat 's közösül nézzük mindazt, mi birtokunk multban és jelenben.

Tegyenek bár a' tudósok a' nyelvészek bennünket külön rubrikába, oszszanak fel külön népesaládokra 's mondják, hogy ott valahol Ázsia fensíkjain kóborolnak 's a' jeges tenger körül dideregnek valódi atyámfiai 's hogy a' törökök, kikkel oly szép atyafiságos egyetértésben éltünk századokon át, nekünk valóságos kedves rokonink: már mi csak közelebbvaló atyámfiaiinak tartjuk szláv honosinkat, habár nyelviileg külön népclassisba tesznek is már csak többre nézzük az oly hosszas szomszédság, barátság, gyakori komaság és összevissza nőtt ágasbogas

sógorságot, mint amaz Ádámról Éváról, szegről végről való rokonságot.

Lehetetlen, hogy szláv rokonink el tudják felejteni mindezen történeti emlékeket 's ki bírják irtani keblökből azon érzelmeket, melyeket azok ébresztenek. Mihelyt pedig a' történeti térre állanak, akkor ők a' mieink. És pedig történet nélkül nincs nemzetiség, e' nélkül lehet nyelv melletti buzgalom, lehet átmenő ingerültség egy 's más faj iránt, de ez nem genuinus nemzeti érzelem, csak mondva csinált 's bizonyos néven keresztelt mozgalom, mely állandó és tartós nem lehet.

Valamint mi magyarok közelébbi rokoninknak tartjuk szláv honosinkat minden más felfedezett vagy felfedezendő philologiai rokoninknál, úgy, ha jól és józanul meggondolják, ők is bizonyosan közelébbvalóiknak fognak minket tartani, mint az oroszokat, cseheket, lengyeleket 's más szláv törzsököket, kikkel mindeddig semmi vagy legfölebb ellenségi érintkezésben valának. Némi tekintetben csak új felfedezés az, hogy ők azokkal egy nép egy család, 's mindjárt csak a' képzelődés alapján jobban érdekelje őket azoknak sorsa, azoknak multja 's jövője mint a' miénk, kikkel egy évezred óta a' legszorosabb viszonyban éltek 's kiknek viselt és leélt dolgaira elmondhatják 's el kell mondaniok: „quorum pars magna fui“.

Ha pedig másokhoz való csatlakozás nélkül önálló nemzetiséget akarnak alkotni, hol veszik ennek önálló történeti alapját, hiszen azon történeti alapra egy más nemzetiség is építkezik. Vagy kitörlik emlékezetökből az egész öntudatos multat 's visszatérnek

azon korba, hol csak a' mesék homályos köde borong? Micsoda alapot szolgáltatathat az nemzeti lelkesedésnek? Lehet-e tartósan így kényszeríteni és mystificálni a' kebel érzelmeit 's nem annyi-e ez, mint eltérve a' józan ész egyszerü 's természetes ösvényéről, a' képtelenségek pusztá határain száguldani?

Még egy más szempontból véve a' multat, lehetséges-e, hogy a' mult emlékei ellenséges indulatot támaszszanak ellenünk keblökben? Melyik szláv törzsöknek, melyik szláv törzsök egyes fiainak volt sorsuk kedvezőbb, mint azokénak, kik honunk területén lakoznak? Hogy a' magyar nemesség volt minden ezelőtt az országban, lehet-e ezt úgy nézni mint nemzeti sérelmet? Hiszen minden országban a' nemesség volt ezelőtt az uralkodó rész. Ezen nemesi osztálytól, a' mennyiben szenvedtek a' hon lakosságának egyéb osztályai, e' szenvedés közös volt 's a' magyar pór nép csakugy viselte az igát mint a' szláv. De azon nemességnek, mely jogokat 's uralmat élvezett, egy tetemes része szláv volt 's Lengyelországot kivéve alkotmányos életet szlávok csak Magyarorszáiban élveztek. Csak itt lehettek részeseivé a' protestantismusnak 's ez által jogoknak, önállásnak, politikai jelentőségnek 's önkormányzatnak, miben mind nem részesültek más országokban.

Legyünk bármily véleménynyel a' protestantismusról, nem tagadhatjuk, hogy az eredetében a' szabadság érzéséből és ohajtásából eredt. Ezen érzésnek volt az különös és ellenállhatlan nyilatkozata. A' protestantismus neve lobogott a' zászlókon, 's a'

szabadság érzete fészkelte a' keblekben. A' szabadság utáni törekvésnek műve volt, ha a' népek jogokat és törvényes állást birtak kivívni, ha szabad volt vizsgálat alá vonni a' legnagyobb tekintély, az egyház igéit, ha szabad volt részt venni a' legszentebb, az istennel kapcsolatba hozó ügyek, az egyházi ügyek intézésében. Mennyi embernek lőn ez legdrágább érzete, melyhez a' legnagyobb 's legkomolyabb bensőséggel ragaszkodott, mely kárpótlásul szolgált a' legnagyobb sanyaruságokért. Mennyi embernek keblét nemesítette és edzette meg ezen ragaszkodás, mely áldozatkészséget, szilárd kitartást 's anyagi javaknak megvetését mátyrkoszorúért — feltételezett.

Ezen nagyszerű 's végzetlen erkölcsi következésű tömeges és nemzeti nevelésben, mely lehetlen, hogy nemesítőleg 's belterjesen ne hatott légyen egy nép jellemére, szlávok csak hazánkban részesültek 's ime itt közöttünk ismét egy kapocs, mely erősebben csatol egymáshoz mint gondolnók, erősebben mint azon új szabásu nemzetiségi mondva csinált sympathiák, melyek csak vagy egészen abstract tudománybuvárokat vagy egészen tudatlanságba merült pórnépet képesek lázas lelkesedésre gerjeszteni és oktan demonstrációkra készíteni, de nem józan eszű embereket. Ezen kapocs egyenesen hazánk közös történetébe vezet vissza, azon nagyszerű harcokhoz, melyek mint gyakran hanyatló 's áléltsághoz közellevő nemzeti életünknek egyes hatalmas érütései — úgy állanak történeteink között. Nem követeljük, hogy nekünk magyar fajbelieknek

köszönjék szláv honosink e' nyereményt, nem követeljük, hogy mi vívtuk ki az ő számukra 's kivíván mi adtuk nekik ajándokul. Nem, jól tudjuk, hogy ők is harczoltak apáink sorai közt ezen mint más alkalommal, nem kérkedünk, nem akarjuk magunknak tulajdonítani küzdelmeink érdemét, csak arra utalunk, hogy együtt vittük végbe ezt is mint annyi mást, hogy ime itt is egy közös törekvés egy közös mű 's ismét egy kapocs, mely összeköt bennünket.

De az újabb időkben, midőn már nem többé a' phantasticus vallásfelekezeti kérdések, hanem gyakorlatiabb dolgok lettek a' szabadsági küzdelemnek tárgyai, hol izlelték meg egyebütt a' szlávok a' szabadság és reform szelleminek — néha tán csalóka — de mindenesetre édes gyümölcsét másutt, mint nálunk? A' többi szlávoknak még fogalmuk se volt ezen dolgokról, melyek nálunk már közgondolkodás és közvita tárgyai kezdenek lenni 's hatottak emelőleg 's nemesítőleg az elmék a' kedélyekre, melyeknek meg van még most is hatásuk, midőn a' kérdések magok már régen le vannak tolva a' viták teréről. Ezen magasabb, ezen nemesebb szellemi foglalkozásra alkalmuk szlávoknak csak minálunk volt.

De a' mi lényegesebb, hol élveztek szlávok századokon keresztül alkotmányos létezést másutt mint hazánkban? Lett legyen bár e' kedvezmény nem is általános 's csak egy kiváltságos osztálynak része, de hol volt másutt habár ennyi is? Csak a' magyarországi szlávoknak lehet fogalmuk arról, mi a' századokon át fenálló alkotmányos létezés, csak ezeknél

van mélyen bevésve az alkotmányos szellem izlése 's így azon szellemi fogékonyság, mely legbiztosabb kalauz arra, hogy egy népnek valódi érzéke legyen az iránt, mi egyedüli feltétele egy állandó, egyrészt szabadelvű, másrészt fentartó nemzeti szellemnek. Igen szükséges és mindnyájunkra nézve igen fontos, hogy történetünknek 's jelen helyzetünknek ezen nevezetes momentumát jól fontolóra vegyük 's kellőleg méltassák mind azok, kik a' szláv népeknek 's különösen a' mi szláv honosinknak beszélnek mult-jok, jelenök, jövőjükről 's azon követelésekről, melyekkel előállhatnak a' világ és a' mi irányunkban. Ha szabad élni e' kifejezéssel, a' szlávoknak sehol sem volt jobb dolguk mint a' magyar korona alatt, tán az egy Lengyelországot kivéve. Mert úgy tűnik elő, hogy e' nagy népfajnak, mely az összes emberiségnek egy tetemes részét teszi, saját balsorsa- 's rendeltetése volt a' rabság, a' szolgaság állapota. Balsorsa mondom, mert távol legyen tőlem azt feltételezni akarni, miszerint nincs annyi magasabb szellemi képessége 's fogékonysága, mint más népfajoknak. Nem állítom, hogy nekünk magyaroknak köszönhetik kizárólag az említett előnyt, nem mondom, hogy mi adtuk, mi octroyiroztuk nekik a' szabadságot, mert mint már több ízben mondtam, mindenünk a' mi van közös keresmény, közös birtok: de ez nem von le semmit a' szóban levő ténynek valóságából 's érdeméből.

VII.

Igy áll a' dolog multunk tekintetében. Ez a' természetes állapot, melyben kell lennünk egymás irányában 's melyben voltunk is mindaddig, míg a' nagygyá és hatalmassá nőtt Oroszország, nem emelkedett fel Európa 's a' civilisált világ láthatárán mint egy rémkolosz, mint roppant zordon bércz, melynek tetejéről a' panslavismus ereszkedett alá mint rémes üvöltésü és fagylaló fuvallat.

Mióta Oroszország mint nagyhatalom fennáll, örökös rettegésben vannak miatta minden népek, kiknek szabadságuk és függetlenségök becses. Oroszország méltó vetélytársa lön minden hatalomnak, mely nagy szerepet játszott a' világban már akkor, midőn az orosz birodalom még nem volt más mint egy óriás embryo, 's ijesztője lön kisebb népeknek, kik in ultima analysi mindég az oroszot tekinték úgy mint szörnyet, ki tátott szájjal áll készen bármikor elnyelni nemzeti létöket 's szabadságukat. Az orosz immár oly hatalomra vérgődött, melyen más nagy nemzeteknek egyesített ereje alig képes csörbát ejteni, 's melynek mások egyenként alig volnának képesek ellenállni, de mindenesetre képtelenek elébe gátot

vetni. E' hatalom pedig még jóformán barbár mind azon csillogás mellett, melyet a' külföld átplántált termékeiből magára öltött. Oroszországban nem csak az emberek szolgák, hanem szolga a' tudomány és az ipar, szolga a' culturának minden ága, minden eszköze. Ott a' szép, a' nagy, a' nemes ha előmozdítatik, nem azért áll becsületben mert szép, nagy és nemes, hanem azért, mert előmozdító eszköze gyanánt tekintetik és használtatik az állami nagyságnak, és anyagi erőnek. Miután a' külfölddel csak azon eszközök által mérkőzhetik Oroszország, melyekben fekszik a' külföldnek ereje, ügyekszik ezeknek birtokába jutni. Hogy elvontabb tudományok is pártfogást találnak Oroszhonban, olyanok, melyek nem látszanak szorosan a' várerősítéshez és hajóépítéshez szükségeseknek, ez csak a' felfogás nagyszerűségét mutatja. Mert miután minden tudomány testvér némi tekintetben, miután a' műzsák mind testvérek 's csak ott honosulnak meg, hol együtt találnak hajlékot: kénytelen Oroszország táplálni legalább némelyeket azon testvérek közül is, kik iránt nem viseltetik épen rokonszenvvel, a' többieknek kedvéért. De egészben a' műveltségnek nem szépsége, nem méltósága az, mi vonzza az oroszokat, hanem az anyagi haszon, mit belőle húzni reménylenek; vagy azon ragyogás, azon külmáz, melyet általa nyerni óhajtanak. Belől csak anyagiság 's nagyravágyás vezérli őket. Hasonló náluk a' vallásos hangulat. Részint vakbuzgóság, oly vak és sötét mint a' rajongás, mely kelet legelfogultabb 's tompább részeit tölti el sötét hangulattal, részint

szándékos képmutatás, hogy a' nép érzelmét ki lehessen zsákmányolni a' nagyravágyás czéljainak elérésére. 'S minden szellemiség, mely Oroszországban él, kivéve tán azon keveseket, kik a' tudományok körén túl nem lépnek 's ezen kívül nem ismernek más világot, nem más mint határtalan és hideg nagyravágyás, mely diadalt érezne, ha lába alá tudná tiporni a' civilizációnak legnemesebb, leggyöngédebb gyümölcseit. Ezen nagyságnak cultusa az egyedüli rugó, mely izgatja Oroszországban a' legelső capacitások szellemét, 's hogy, bármilyenek legyenek külső formai, ezen hangulat, ezen vágy barbár és ázsiai — úgy vélem — könnyen felfogható.

Oroszország — úgy látszik — felkarolta a' tudományokat, meg akarja magában honosítani a' civilizációt, halad az iparban, vasutakat szándékozik építeni. Azon nagy kérdés áll elő, nem úgy vette-e be magába ezen vendégeket mint a' Trójaiak azon görög fegyvereseket, kik a' nagy faló belsejében voltak elrejtve. Egy nagy küzdelem áll ott küszöbön szellem és anyag között. Meglehet, hogy Oroszországnak sikerülni fog végképen rabigába dönteni a' culturát 's szolgájává tenni annyira, hogy nem lesz más feladata, más képessége mint ügyes és kész szolgája lenni urának a' barbár erőszaknak. De meglehet az is, hogy a' cultura fog felül kerekedni, hogy morális erejével diadalmaskodni fog a' nyers erőn 's az oroszok észre sem veszik, midőn önkénytelen fognak szolgájok — vélt szolgájok — lábainál heverni. De e' harcz kimenetele bizonytalan, 's ez utóbbi eset nem állhat elő, csak hosszas küzdelem,

hosszu idő után. Igen könnyen megeshetik, hogy a nyers erő marad az úr és ha ezen nyers erőnek sikerül mindinkább terjeszkedni 's túlnyomóságra vergődni, akkor Oroszországban 's mind ott, hol az orosz befolyás és hódítás magát befészkel, a' civilisációnak sorsa nem lesz más mint a' chinaié. Az összes műveltség ügyes kézművességből 's kalmárságból fog állani; a' tudósok és művészek nem lesznek más mint durva kényuraknak ügyes és leleményes szolgálói, megszűnik a' műveltségnek magasabb röpte 's méltósága és szükségképen pangás és hátramenés fog bekövetkezni.

Az elme alig képes magát a' világnak ily helyzetébe belegondolni 's ha meggondoljuk a' culturának nagy terjedelmét, ha elgondoljuk, hogy az ma már nemcsak egy világrész birtoka 's hogy ha egyik világrészben sikerülne is elnyomtatása, a' másikon még akkor is tág menhelyet 's erős oszlopot talál; talán nem is fog lehetőnek látszani ezen végeredmény. De lehet képzelni hosszú harczot a' két elem között, lehet képzelni oly állapotot, hogy azon időt, melyet haladásra lehetne felhasználni, a' fentartásérti küzdéssel kell eltölteni. 'S ez fenyeget Oroszország részéről.

Mi készíti e' hatalmat az örökös és határtalan terjeszkedésre. Nagy Péter végrendeletét emlegetjük minduntalan és csakugyan e' kifejezés „Nagy Péter testamentoma“ bármi phantasticusnak látszassék is, nem rossz kifejezése azon indító alapelvnek, mely Oroszországot mozgatja. Valódi phanatizmussal csügg az orosz a' hideg nagyravágyás érzelmén

's abban látszik helyezni legfőbb dicsvágyát, hogy megmutassa a' büszke a' fenhéjázó európai civilisációnak, hogy kegyétől függ léte vagy nem léte, 's hogy erőszak, a' nyers, a' tömeges erő a' legfőbb hatalom, nem az annyira magasra emelt szabadság, költészet és philosophia. Ezen iránynak az irigység szolgál alapul. Érti az orosz, hogy szellemi organizációja vagy százados szolgaság által történt szellemi eltörpülése következtében nem képes nemesebb népfajokkal versenyezni a' szellemi dolgokban 's azért meg akarja mutatni a' világnak, hogy ha nem képes őket elérni, képes őket visszatartani 's magával együtt lerántani a' sötétség örvényébe. Ez indulat valódi vandal indulat 's a' büszkeség, melylyel karöltve jár, hasonlít Atilla büszkeségéhez ki magas megvetést mutatott a' civilisáció iránt, melyet elérni lehetetlennek látott 's magát isten ostorának nevezi.

Ha nem ezen indulatból, miből lehet megmagyarázni azon határtalan terjeszkedési vágyat, mely soha nem hagyja nyugodni Oroszországot, melyen a' legnagyobb következetességgel és fanatismussal csügg 's melyen nem tágít, bármi akadályokat gördítsen elébe a' világ. Tegyenek bár mit ellene, ejtsenek rajta sebeket, egy hajszálnyit nem változtat oly régóta a' legnagyobb pontossággal megtartott politikáján. Ily véghetetlen ruganyosságnak nem lehet alapoka más mint a' phanatismus 's ennek, a' mint eddig világosan bebizonyult, tárgya nem egyéb, mint hideg nagyravágyás.

Ezen indulatban fekszik Oroszországnak minden mozgató ereje; nincs ott oly indulat, mely másutt

nemzetiséghez való ragaszkodásnak vagy honszeretetnek neveztetik. Ha léteznék Oroszországban hazafiúi és nemzeti érzelem, nem jött volna létre vagy megszűnnék a' nagyravágyás. A' mely része van a' hiuságnak a' hazaszeretetben, ezen indulat bő kielégítést találna abban, hogy az ország már is a' legnagyobb, a' legnépesebb a' földkerekségén, melynek nem kell félnie bármelyiktől sem, 's mely félelmetessé teheti magát azon perczben, midőn kifelé akar hatni erejével, melynek tehát nincs szüksége hódításokra. Kisebb nagyság mellett is bő táplálót talál a' hazafi hiusága; kisebb, szűkebb állapot mellett is érdemesnek tartja hazáját arra, hogy felkarolja szeretetével 's neki szentelje életét 's minden törekvését. Nem végtelen nagysága, hanem minél nagyobb boldogsága a' hazának czélja a' hazafi törekedésének. Mi szüksége van a' hazaszeretetnek, melynek csak alárendelt alkatrésze a' dicsvágy arra, hogy a' haza határai végtelenre terjedjenek, hogy a' haza felvegyen magába oly elemeket, melyek idegenek 's körébe nem illenek. Sőt inkább a' valódi honszeretet némi féltékenységgel taszítja vissza az új elemeket, melyek részeseivé akarnak válni mindazon jóknak, melyeknek birtokában a' hazafi magát boldognak érezi. Vegyünk példát magunkról. Midőn hazánk boldogságán töprenkedünk, áhitozunk-e sokat Szervia, Bulgária stb. bírása után 's nem törekedünk-e inkább boldogságunk gyarapításán belterjes irányban?

Oroszországnak, hogy valódi boldogsága gyarapodjék, legkisebb szüksége sincs arra, hogy még óriásiabb nagyságra emelkedjék. Oly roppant biro-

dalomnak, hogy a' nagyobbodás legyen épen szükségé, egy pillanatra is képtelenségnek látszik. Azt mondják talán, hogy Oroszország igenis elég nagy, de fekvése hiányos 's mindaddig egyoldalú marad, míg mint tengeri hatalom is nem lesz oly kedvező fekvése mint szárazföldi tekintetben. Van Oroszországnak tengere és folyója elég, hogy bő mértékben élvezhesse a' hajózási előnyök hasznait. Ha Oroszország unja a' hideget, a' hó- és jég birodalmát 's inkább vágyik déli fekvésre, déli éghajlatra, akkor népvándorlást kell szerveznie 's végképen odahagynia rideg tartományait, átengedni azokat népeknek, melyek majd megtartják maguknak 's lesznek veszedelmes ellenségeivé Oroszországnak, mely kivetkezvén természetéből valami új fajta déli néppé válik, de ki tudja, nem fog-e csak úgy díszleni mint a' havasok fia az óriási fenyő, ha meleg éghajlat alá plántaltatik át. Birni pedig mind északot mind délt 's egyesíteni a' két különböző természetet — tán oly feladat, melylyel nem tudna elbánni még a' századokat tekintetbe nem vevő 's századokon át erősödött orosz politika sem.

Ha léteznék Oroszországban az, mi hazafiúságnak neveztetik más népeknek kebelében, a' nemzet nem hogy maga óhajtana a' terjeszkedést, nem hogy maga követne el mindent, hogy az egész világot előbb befolyása, azután uralkodása alá hajtja, hanem egyenesen ellene szegülne ezen nagyravágyási politikának. Minél jobban terjeszkedik Oroszország, annál több idegen elemet vesz fel magába, annál kevésbé tiszta nemzetisége, annál kevésbé fogja az

oroszl nemzet valódi és saját birtokául tekinteni mind azt, mit mint haza és nemzet bír, annál inkább fogja csak egy részét alkotni a' birodalomnak 's lesz kénytelen megosztani befolyását új és idegen elemekkel 's kell félnie attól, hogy utóvégre nem maga lesz az úr saját házában 's tán még egykor alárendelt szerepet kell viselnie ott, hol érte és általa kellene mindennek történnie.

Valóban, az emberiség javának tekintetéből talán az volna óhajtandó, hogy Oroszlország foglalná el minél előbb 's minél rövidebb úton mind azt, mi után áhitozik, hogy a' roppant és képtelen halmaz mállanék szét és rogya össze saját terhe alatt, saját viaszás alkotása miatt 's lenne ekkor azután bomlása oly nagyszerű, oly általános 's alakulnának egyes alkatrészei természetükhez képest végképen oly alakokká, hogy az újraegyesítés többé lehetetlenné válnék 's a' világnak ne kellene többé attól tartani, hogy járom alá kerül 's a' civilizáció kénytelen meghajolni 's lealacsonyulni a' nyers erő alatt. Valamint a' műveltség, mely által ügyekszik Oroszlország erejét növelni, alááshatja hatalmának alapelvét, úgy politikája maga, mely a' határtalan terjeszkedésben áll, buktathatja meg maga Oroszlország túlságba menő hatalmát. Erre nem hiányzik példa a' történetekben. Minden világuralom, mely létezett mai napig, persa, macedon, római, mongol, muhamedán magában hordozta feloszlásának magvát. Minél gyorsabban fejlődött ki a' legextravagansabb nagyságra, annál hamarébb 's visszaállíthatlanul mállott szét, mihelyt elérte kifejlésének tetőpontját. Így volt a' francia

világuralom is. A' római sokáig fejlődött 's bár vég-
 hetlen fensőbbiséggel birt minden általa meghódított
 és bekeblezett népek felett, még se daczolhatott a' ter-
 mészet törvényeivel 's sorsát nem kerülte el. Hasonló
 eset volt a' második úgynevezett szent római biroda-
 lomnál. Mily gyorsan oszlott szét Nagy Károly
 roppant birodalma. Német utódai, mily sokáig töre-
 kedtek egyesíteni azt, mit a' sors nem rendelt egy-
 ségi állapotba 's V. Károly már elérni vélte a' czélt,
 melyre elődei századokon át 's maga egész munkás
 életén át törekedett, midőn egyszerre Szász Móríc
 karja által példátlan gyorsan érvényre emelkedett a'
 természetes állapot. Pedig mind az antik római,
 mind a' szent római birodalom is tetőpontján állott
 korában társai közt a' civilisátiónak. És most Orosz-
 ország, mely alantabb áll erkölcsi és szellemi tekin-
 tetben némely népeknél, melyekre vetette hódító
 vágyát, miként tarthatná fel magát állandóan, ha
 világuralomra tudna vergődni. De habár e' szerint
 végeredményben nem kell is attól tartani, hogy
 örökös és állandó lehetne Oroszország uralkodása,
 ha átmenő volna is, roppant hátrányára lenne az
 emberi nemnek 's egy századdal, tán tovább is,
 hátravethetné az általános haladást.

Ily törekvés, ily irány az, melynek szolgálivá 's
 eszközeivé alacsonyítják le magokat mindazon népek,
 kik Oroszország által engedik magokat hurezoltatni
 's a' panslavismus karjai közé vetik magokat, mely
 nem más mint ezen politikának propagandája. A'
 barbárságnak és sötétségnek lesznek harczoaivá 's
 későn fogják siratni balgaságukat.

Rövidlátó és félszegitéletű emberek el hagyják vakfáttni magokat azon külmáza és csillogása által a' civilisációnak, melyet látnak Oroszországban. Elfeledik, hogy a' civilisációnak lényege és éltető elve a' szabadság és humanitás; elfeledik, hogy az, mit Oroszország felvesz magába a' civilisáció eredményei és vívmányaitól, ott csak eszköz vagy fényűzés. Ha erősebbnek látná Oroszország a' vadságnak régi eszközeit, szelleménél fogva szívesen maradna azoknál; de miután az új kor találmányai előtt eltörpülnek testi erő és kézbeli ügyesség, kénytelen bevenni az újabb szellemnek bámulatos találmányait, hogy másokkal megmérkőzhessék. De csak is ennyit vesz be 's nemesebb gyümölcsei elől hermetice elzárja birodalmát. A' szép és az izlés körébe tartozó dolgokat is csak úgy fogadja be, hogy érzéki élvezet sokszorozhasson általok, de nem fogja fel a' szépet magasabb, a' lelket fel- és a' porbul kiemelő hatásában. Így tesznek a' keleti kényurak is. Ők nem bánják, ha ügyes kézművesek által nevelhetik mások felett erejüket, ők nem bánják, ha ügyes művészek találmányai csiklándoztatják érzéki képzeletüket, de jaj mindannak, ki a' szellemnek, az észnek, a' természetnek jogait kezdené pengetni, jaj annak, ki a' civilisáció nemesebb részét akarná nálók feléleszteni.

Talán Oroszország is használja néha mint proclamációkba igen hatályos szójárást e' szót: honszeretet, mert miután tudja, mily nagy hatálylyal szoktak hivatkozni rá ott, hol a' honszeretet valóban létezik, ő sem akarja e' nevezetes rugót nélkülözni. De ha

használja, ez is csak szín és csillogni akarás. Igenis szabad hazafiúnak lenni, ha arról van a' kérdés, hogy feltétlenül dobja oda mindenki mindenét a' státus szolgálatára 's szabadon engedje leborult nyakán járdalni a' hatalom saruit, de kissé csiklandós dolog volna Oroszthonban oly hurjait pengetni a' hazafiúságnak, hogy ne adjon, hanem követeljen a' hatalom irányában.

Minden szabad Oroszországban némely tudomány körében. Szabad kutatni a' természet csudáit, szabad kiaknázni az őslényeket és a' lelketlen természet minden csudáit; szabad behatolni a' zord éjszak titkaiba; nem csak szabad de még érdeme is elismertetik 's jutalom vár e' téren az értelemre a' szorgalomra. Ámde a' legszorosabban meg van tiltva „gondolkodni.“ Itt aztán az orosz nem ért tréfát, itt lemond igényeiről a' civilizációra. Igen természetes, hogy a' tudományok pártfogása igen kedvező színben állítja elő Oroszországot azon tudományok kedvelői és gyakorlói előtt, ha bővebben nem ereszkednek a' dolgok összes állapotának vizsgálatába. Oroszország e' tekintetben is nagy ügyességgel tudott némileg részére hódítani sok igen tiszteletre méltó embereket. De bővebb megfontolás után úgy vélem lehetlen ezeknek is beérni azzal, hogyha pártolnak egy-kettőt a' múzsatestvérek közül, míg számüzik a' legnemesebbeket.

Lehetlen a' határtalan terjeszkedési váagnak és politikának alkalmasabb eszközt képzelni, mint az, melyben Oroszország bővelkedik. Azt mondani más népeknek: ime mi rokonok, mi édes testvérek va-

gyunk, nyelvünk, eredetünk, törzsökünk egy, mi csak olyanok vagyunk mint kedves atyafiak, kiket a' viszontagság egymástól elszakasztott, de kik most újra feltaláltuk egymást 's nincs egyéb hátra, mint hogy egymás karjaiba vessük magunkat: — hogy ne volna roppant csábító hatása az ily fellépésnek.

Különféle és erős indulatokat kellett az ily a' tényekben nyíltan álló felhívásnak szükségképen ébresztetni. Indulatokat mondom, mert mind ezen indulatok sugallatát semmivé kell tenni a' vizsgálódó és megfontoló józan ész felfogásának, mihelyt ez jut érvényre a' vak gerjedelmek felett. Jobb létnek óhajta, boszu, nagyravágyás, irigység, dicsvágy — mind ezen hatalmas indulatok mozgásba tettek az orosz propaganda és panslavismus eszméje által.

Hogy általában egyes szláv törzsöknek állapota nem kedvező 's nem irigylendő, igen könnyen belátható. Sok helyen és sok részben másod rendű szerepre szorítva, sok részt oly hatalom alatt, melyet mint keresztények 's a' nemesebb népcsaládokkal közös irány alatt fejlődők méltán nézhetnek alattuk állónak: mind ez valóban oly állapot, melylyel nem lehetnek megelégedve. Annak, ki nincs állapotával megelégedve, természetesen kíváncsi a' változás 's könnyen gondolhatja, hogy nyer és nem veszít általa. Mily roppant benyomást kell tenni azért az Oroszoknak, midőn állapotoknak gyökeres változásával kecsegtetik a' többi szláv népfajokat. Szétszórt, alárendelt, szétkuszált népcsoportok helyett tagja lenni egy roppant hatalmas és fényes birodalomnak, kétségtelenül nagy és fényes rendeltetésnek és változásnak

tűnik elő. Az orosz birodalom így is a' legnagyobb a' leghatalmasabb, milyen lesz még az által, ha milliókkal 's ezer mértföldekkel szaporodik 's a' rideg éghajlatból, a' vadabb világrészből átlép mintegy a' civilisált világ a' kedvezőbb éghajlat közepébe. Első pillanatra nem jut eszébe senkinek a' dolog inpracticus oldala, 's csak a' képzeletre tett nagy hatás foglalja el az ész és szív körét. Mily dicső dolog volna egy ily birodalomnak tagja vagy polgára lenni!

Mily édes volna a' boszu — így képzelődnek a' szláv népek — visszafizetni mindazon igazságtalanságot, melyet elkövettek rajtunk azok, kik most fölöttünk uralkodnak. „Visszatorlani azt a' sima de telhetetlen és álnok németet, ki oly magosan hordja orrát, 's képzelt szellemi fensőbbbsége által isten választott népének tartja magát, ki nem bir saját magával és mégis telhetetlen hódítási vágya; lealázni, kóbor hordák és czigányok sorsára juttatni e' maroknyi magyart, ki ezer esztendő óta leigázva tartja testvéreinknek millióit 's bitorolja régi és jogos birtokunknak legjobb, legkiesebb részeit; visszakergetni Ázsia vadonaiba, honnan jött, ez utálatos törököt, kinek birodalma mint valóságos szégyenfolt ül Európa homlokán a' szent keresztény igének daczára 's minden igazhitű népek botránkozására; 's mindezek romjain 's az általok kiürített szabad téreken felállítani a' dicső Szláva birodalmát; egy egész világot teremteni elő, mely egy fajból származik, egy nyelvet beszél 's melyben az egy akol és egy pásztor nagyszerű eszméje megtestesül.“

Hogy ily nagyszerű, ily fényes eszménykép

kimondhatlan csábító erővel birhat első pillanatra, igen könnyen kimagyarázható. Oly elmaradt, oly kiskoru 's mostoha sorsban létező népektől mint némely szláv törzsökök, lehetlen követelni, hogy ne ragadtassák el magukat a' képzelődés nagyszerű ábrándjai által 's mindjárt mozgalmuknak első stádiumában a' higgadt ész tiszta irányát kövessék. Annyival inkább, hogy nem ábrándozók és szerencselovagoktól jött az első lökés, hanem egy oly hatalomtól, mely már bebizonyította a' világnak, hogy végre is tudja hajtani, mit magának czélul kitűz. Egy ily hatalomnak 'biztatása maga biztos záloga lehet a' kivetheőségnek. Oroszország igenis képesnek látszhatik végrehajtására annak a' mit ígér. 'S ebben igazuk van a' szlávoknak; csak hogy elfeledik azt, hogy Oroszországnak talán nem szándoka végrehajtani mindazt mit mint hiszik ígér, hogy csak önző célokra zsákmányolja ki a' népeknek könnyenhivóségit. Elfeledik azt, hogy ha Oroszországnak komoly szándéka is végtelenül terjeszkedni 's csakugyan létrehozni a' roppant egyesített szláv birodalmat: meglehet hogy maga Oroszország, ki oly higgadt és biztos számító a' kivitelben, végczéljában 's az elébe tűzött eszményképben ábrándozó, rajongó és babonás vak hitet követ 's oly dolog elérésére feszíti meg erejét, mely akkor fog ábrándképen előállani, akkor fog páráként szétoszlani, midőn épen elérni vélte 's már-már fejére tenni vélte a' koszorut.

'S hogy lehet illy eset, azt bizonyítja a' legnagyobb birodalmak a' legnagyobb emberek és hódítók példája.

Azt állítják és ismételik uton utfélen, hogy korunk csupán az anyagiság korszaka, melyre az érzelemnek 's képzeletnek hatása nincs, melynek aranyborja a' pénz 's valódi pályája az ipar; hogy korunkban tudomány és művészet ellenkezésben van az étellel, 's általában a' szellemi elsatnyul az anyagi mellett. Úgy vélem, igen csalatkozunk, ha ezt hiszszük, 's csak futólag pillantva végig az úgynevezett újabb kor történetén, át kell látnunk amaz állítás helytelenségét. Azon roppant mozgalmak, melyek hajdan a' vallás eszméje által hozattak létre, miben multak felül azon óriási háborgásokat, melyeket újabb időben a' szabadság eszméje által látunk létre jönni. A' régi vallásos ábrándozók és martyroknak megfelelőleg, nem látunk-e az újabb korban is még rajongóbb, még inkább korlátot és határt nem ismerő fanatikusokat és magasztos vértanukat, csakhogy más formában, más tárgy mellett. Dé ugyanazon eltérés a' köznapi emberek eszejárásától, ugyanazon felemelkedés az anyagiság körén, ugyan olyan vagy még szilajabb szenvedély. Nem látunk-e hasonló óriási dicsvágyat 's a' dicsváagnak megátalkodott törekedését egy nagy és chimæricus eszmény után?

Azt mondjuk talán: igenis vannak egyesek, kiket ábránd és szenvedély fanatikusokká tesz, úgy mint azelőtt, de a' népeket nem mozgatják többé úgy szellemi rugók, mint azelőtt; a' népek nem hisznek, a' népek csak a' mindennapi kenyérnek 's a' mármár hasonló szükséggé vált fényüzésnek élnek, 's nem hagyják magukat szenvedély által ragadtatni. Ennek megczáfolására elég két döntő példa. Nem

fogja senki tagadni, hogy Napoleon óriási dicsvágya szenvedély, megátalkodás 's chimæricus czél tekintetében semmivel se áll hátrább a' régi kor Nagy Sándora, Caesarja, Atillája 's Tamerlánjánál. De maga a' franczia nép e' tekintetben mögötte áll-e nagy vészérének? Nemde hasonló dicsvágy, hasonló vak hit, hasonló elfogultság, hasonló odaengedés a' forradalom egész korszaka alatt. Hajdan Róma népe mivel volt rajongóbb, dicsvágy és határtalan uralkodás tekintetében? 'S ha nem egész népről, hanem annak osztályairól, pártokról veszünk példát: nem valódi fanatizmus és neme a' babonás hitnek alapja-e Franciaországban a' Bonapartizmusnak 's nincs-e a' hideg és száraz Lajós Napoleon mind régiebb pályáján, mind mostani magatartásán bizonyos színezete a' fanatizmusnak 's bizonyos ábrándos hitnek csillagzatában? Másik példa Oroszország. Azon soha nem tágító 's századokon át egy pontra szegzett hódítási vágy, azon ábrándos és babonás cultusa egy fejdelem hagyományának, ki mint egy látnok, előre kitűzte a' czélt utódai elé; ezen örökös vágy és törekvés a' lehetlen és képtelen felé, mivel higgadtabb, mivel gyakorlatiabb felfogás, mint Wallenstein babonás hite csillagzatában.

Ily babonás hit által épen a' legnagyobbyszerű értelmiségek és jellemek szoktak elfogulni. Épen olyanoknak keblében ég a' legkeményebb izzó tűzzel, kik kívülről — mivel a' kisebb 's a' népnek ismeretes szenvedélyek nem látszanak őket általhatni — csak éles elméknek és hideg fontolóknak látszanak. Egyes tetteikben, részletes eljárásukban igenis

a' lehetőleg leghiggadtabbak, 's nincsenek a' kisebb-szerű emberek szenvedélyeinek és képzelődéseinek alávetve, de pályájuk összeségén épen úgy uralkodik a' szenvedély, 's épen akkor omlik össze benők por és hamuvá a' gyarló ember, midőn legközelebb véli magát az istenekhez. A' legnagyobb státusférfiak és hadvezetőknek arczán szoborszerű nyugalom és higgadtság szokott uralkodni; de a' hideg és nyugodt külső alatt, annál magasabban dagad a kebel. A' legszárazabb munka, a' legpontosabb számvetés magasztos és ábrándos cél érdekében működik agyukban. Napoleon a' legnagyobb és háborítlanabb higgadtsággal dolgozott a' katona, a' törvényhozó, a' kormányzó száraz és részletes munkáin, 's ki hitte volna, hogy a' rettentetlen és lángeszű katona, törvényhozó és kormányzó, nem volt lényegében más, mint egy ábrándozó, ki végre akarta hajtani azt, mi Nagy Sándornak és Caesárnak nem sikerült.

Hasonló az eset egész népeknél is. Az orosz politika a' leggyakorlatiabb számítónak 's legfinomabbnak bizonyította be magát szünet nélkül. Nem látni Oroszországban ideologokat, extravagans bölcselőket, nyoma sincs ábrándos szabadsági álmoknak 's theoriáknak, 's az orosz státuspolitika úgy áll a' világ színe előtt, mint a' lehető leghidegebb legszámítóbb és biztosabb diplomácia és kormányzói képesség. Ki hinné, hogy a' finom diplomaták a' kérlelhetlen szigorú parancsnokok hüvelyé alatt rajongók rejlenek, kiknek szeme szüntelen a' Zsófia templomának fényes gombjára van szegezve, 's kik azt hiszik, hogy a'

világ egyik tetemes részének a' minden szlávoknak egy nyájkint egy akolba kerítése nemcsak a' legnagyobbszerű, de egyszerű és lehetséges dolog.

A' panslavismus eszméje nemcsak a' szláv népekre, hanem az egész világra megtette roppant hatását, de különös panicus rettegést hozott létre némely népeknél, melyek általa közelebbről vannak érdekelve 's fenyegetve. Roppant benyomást tesz az egész világra azon gondolat, hogy a' páratlan kiterjedésű szláv népeket egy eszme, egy ohajtás kezdi átrezgeni. Ha minden szláv nép egyesül, ha egy közös organismusként fog kifejlenni, akkor nincs nép, mely akadályoztathassa bár minek kivitelét mit czélul kitűz. 'S a' szláv népeknek nemcsak nagy terjedelmök, hanem természetök és jellemök is épen alkalmasnak tűnik föl a' világ szeme előtt arra, hogy egységgel hasson. A' szlávoknak nagy része nem élvezett még eddig szabadságot, 's megszokta az engedelmességet. Mit nem vihet véghez alkalmas vezér ily engedelmes hódoló tömeggel! 'S úgy látszik, hogy a' vezér megvan, mert oly hatalom látszott felvenni annak szerepét, ki bebizonyította már a' világnak, hogy se merészsége se értelmessége nem hiányzik, végbevinni mit magának czélul kitűz; oly hatalom, mely nem rohan, nem lép nagyobb mint kell, hanem biztos talapot szerez egyik lábának 's csak úgy emeli lépésre a' másikat.

Nem gondolt senki eleinte arra, hogy szorosabb vizsgálat alá venné jelentését e' névnek: — szláv. Azért, mert a' geographia és a' philologia szlávnak nevezi ezt is meg azt is a' népek között, — egy

nép-e az mind valóságban is? Elfeledték, hogy e' roppant népcsalád igen sok fajra, és mi több, nemzetre van felosztva, mely mindenik magában képez külön organismust, melynek külön magának van historiája, politikai állása, különböző jellemvonásai, épen arra vonatkozólag, mi leglényegesebb a' nemzeti lét meghatározására. A' világ csak azt nézte, hogy szláv — szláv 's rémülve nézett a' nagy áradat megindulásának elébe. — Jelenleg úgy látszik, tisztulni kezdenek e' tekintetben a' fogalmak, 's a' világ észreveszi hogy az, mit egy nagyszerű nemzeti mozgalomnak hitt, nem más, mint egy hatalomnak ábrándos hite egy részről, más részről pedig hagyományos mély számításu fondorkodása. De az illető szláv nemzetek még most is úgy vannak infatuálva, mint ezelőtt; és még nem látják át Oroszország valódi céljait. Ők még most is nagyszerű nemzetiség álomképében kéjlegenek, 's az olcsón elérhető nagyság és dicsőség csalképei elhomályosítják előttök valódi rendeltetésöknek és természetes sorsuknak alakját.

De könnyen belátható okoknál fogva egy nép-nél se okozott oly hatást, oly páni rettegést a' panslavismus, mint nálunk magyaroknál. Európa tulsó felén lakó nemzetek távolabb esnek a' veszélynek szinterétől, 's régi hatalmuknak érzetében nem igen félnek tőle. Ha láttak is vészt rejtő felhőket, melyek felvonulnak a' láthatár keleti oldalán, nem gondolták, hogy azok hirtelen vonulhatnak mind feljebb, 's áraszthatják szét villámos terhőket. Annyira nem haladt még egyes népeknek és kormányoknak szelme, hogy jó idején gondoskodjanak a' jövődőről,

's hogy habár nem ég is még a' ház felettük, jó előre biztosítsák. Így volt ez eddig legalább. Most már habár későbbben mint kellett volna, észre látszanak venni a' helyzet fontosságát 's utjába állottak Oroszországnak mindenfelé. De én a' közelmúlt időkről szólok, 's úgy hiszem, miután az orosz törekvések irányában kinyíltak Európának szemei, egy új aera kezdődik e' tekintetben. — A' németeknél nem annyira a' rettegés mint a vetélkedés érzelmeit költötte fel a' panslavismus. Bizva majdnem hasonló nagy számukban 's értelmi fensőbbbségökben, a' németek nem igen láttak okot félelemre; csak azért boszankodtak, hogy a' panslavismus gátot akar vetni azon hódítási vágynak, melylyel a' németek saját zilált viszonyaik daczára még tán némi philanthropicus és vilápolgárius emelkedettség örve alatt följogosítva tartják magukat föllépni a' világ ellenében.

Nem annyira a' rettegés, mint a' rivalitás érzelmét költötte fel a' németeknél a' panslavismus mozgalma, 's egészben véve koránt sem tett rájuk oly hatást, hogy átlátták volna, miszerint szükséges mindjárt eleinte a' legnagyobb éberséggel és erélylyel küzdeni ellene. Oly páni rettegést azonban egy népénél se hozott létre, mint nálunk magyaroknál, 's ezen részint alapos, részint túlságos rémület volt oka, hogy a' szlávokkali viszonyaink oly keserüekké 's veszélyesekké váltak. Fejtegecsük kissé e' fontos tárgyat.

VIII.

Épen azon időben kezdett az orosz befolyás hozzánk is beszivárogni, midőn régen tespedő nemzetünk is mozgásra, tevékenységre lőn felhivatva. Az általános eszmélet és mozgás szelleme hatotta át hegyen völgyön hazánk légkörét. Szemeit kezdé dörzsölni minden ember, mint az, ki hosszú nehéz álomból egyszerre felrázatik, eleinte alig tudja tájékozni magát, 's kapkod ide-oda; mint az, ki észreveszi, hogy elkésett, 's tovább aludt, mint kellett volna. 'S ilyenkor azután nem lévén még hatalmában teljesen érzékei, azt sem tudja hamarjában mihez fogjon. Épen ily állapotban voltunk mindnyájan azon időben. Csak egy dolog állott mindnyájunk előtt tisztán, az, hogy elkéstünk, és sietni kell, hogy elérjük többi társainkat, kik már régóta fölébredtek 's megelőztek bennünket a' közös útban, a' közös munkában. Midőn egy nép ily állapotban van, rendkívül fogékony mindennemű benyomások elfogadására, 's megy nagy részt meggondolatlanul oda, hova vezetik. Ily állapotban talált bennünket, találta szláv honosinkat az orosz befolyás 's a' panslavismus nagyszerű és

ragyogó eszméje természetesen roppant hatást idézett is elő közöttünk.

Nálunk magyaroknál természetesen a' nemzeti-ségnek részint megmentése 's talpra állítása, részint kifejtése volt az első teendő, 's nem csak keblünk súgta, hogy ez legfőbb, legszentebb birtokunk, de a' számító ész is azt mondotta, hogy ennek kell lenni az alapnak, melyre mindent építünk, ennek kell lenni azon mozgó erőnek, mely fentartson 's ösztönözzön haladási munkánkban. Némileg példánkat követve, szláv honosink is nyelvöket karolták föl legelőször is, 's megtörtént mindjárt az összeütközés, megkezdődött a' vita.

Legelőször is a' statistikán kezdtük. Szedjük össze magunkat 's tudjuk meg hadseregünk létszámát, tudjuk meg hányan vagyunk. Öt hat millió, ezt mondtuk magunknak; három négy millió, ezt mondták a' szlávok. Szenvedélyes vitakérdéssé lettek a' statistikai számok. A' jó magyar hazafi erővel el akart megával hitetni még vagy egy millióval többet, 's boszankodott mint rossz hazafira, ki kevesebbre tette létszámunkat. Magunk közt a' ki higgadtságot affectált, túlságos kevés milliót állított. Elleneink pedig természetesen minél kisebbre tették számunkat. 'S ebben segítségökre voltak a' németek is, mert ők is úgy néztek bennünket mint bizonyos prédát. A' szlávok azt mondták: mit akartok ti maroknyi nép, ti három négy millió — mi ötven hatvan millió vagyunk, 's gúnyos mosolylyal néztek szemünk közé.

Semmi nem tett ránk rémesebb benyomást. Mi elhittük szláv atyánkfiainak a' hatvan milliót, habár

ledisputáltunk is tőlök egyet kettőt, de magunk is azt hittük, hogy ezt tagadni nem lehet. Ennyi magyar, ennyi szláv; így állott előttünk a' két tábor, 's nem kellett-e kétségbeejtő hatással lenni ránk a' roppant különbségnek. Hiszen ez épen oly arány volt, mint volt Mohácsnál a' magyar és török tábor között. Nem jutott eszünkbe komolyan megvizsgálni, hogy valósággal egy tábor-e az, mely velünk szemben áll, vagy pedig olyas kisebb nagyobb csapatok, melyek egymással is szintúgy szembeállanak, mint mi-velünk. Mi azt láttuk, hogy az, mi magyarnak neveztetik, valósággal mind egyforma, mind magyar, 's azt hittük, hogy az is mi ellenünkben áll mint szláv, valósággal mind egyenlő, mind egy test egy lélek.

Első gondunk volt, első szükséges teendőknek azt tartottuk, hogy számunkat szaporítsuk. 'S e' tekintetben úgy jártunk el, hogy foglaljuk el egy részét ellenségünk csapatjainak, 's azokat felesketvén hűségünkre, fordítsuk ellenségünk ellen. Szabassunk nekik magyar egyenruhát, adjunk nekik magyar parancs-szót 's a' t.

Táborunknak, számunknak szaporítását tartottuk a' legelső 's legsürgetősebb szükségnek 's úgy láttuk, hogy kezeink közt vannak a' legjobb eszközök e' célnak elérésére. Mi csupán jogunkra támaszkodtunk 's félre tettük a' tekintetet az eszélyességre. Magyarországon magyarnak hogy ne volna teljes joga követelni a' magyarság jogait! Mi, kik ezred év óta vagyunk itt az urak, mi paczkázni hagyjunk itt magunkon olyanok által, kiknél minden tekintetben

magasabban állunk! Ezer év óta eszébe se jött senkinek kétségbe vonni fensőbbiségünket, 's most egy pár éretlen hang által annyira megriasztassuk magunkat, hogy önkényt odaadjuk azt, mi legdrágább, legbecsesebb 's egyszersmind az, mivel legkevésbé szabad adakozóknak 's bőkezűeknek lennünk. Lemondjunk csak amúgy könnyedén azon fensőbbiségi állásról, melyet apáink vérével szerzettünk 's tartottuk fel annyi vizsály között. Hogy ne háborodott volna fel a' magyar ily követelések ellenében. Későbbé tette a' vitát azon modor, melyben felléptek ellenünk. Éretlen tanulók 's korlátolt eszü egykét pap és tanító kezdette meg ellenünk a' legéretlenebb demonstrációkat 's oly modorban, mely nem nyugodt férfiakhoz, hanem csak az értelmiség és míveltség alacsonyabb osztályaihoz illő volt. Nem csuda, hogy úgy tekintettük e' mozgalmakat, mint rakoncátlankodást, 's felháborodtunk már a' miatt is, hogy ily modorban támadják meg tisztos és méltóságteljes állásunkat. Más részt láthatatlan kezeket sejtettünk, melyek működtek alattomban ezen demonstrációk leple alatt, és előttünk állott egész rémítő alakjában és nagyságában a' veszély.

Úgy hittük azonban, hogy kezünkben van a' mód arra, hogy megakadályoztassuk a' veszélynek elharapódzását, a' mód szaporítani számunkat 's nemzetiségünknek körét. Kezünkben volt a' törvényhozás, valamint a' részletes közigazgatás, 's a' legjobb és legegyszerűbb módnak hittük felhasználni e' hathatós eszközöket ügyünk támogatása és gyarapítására. 'S élünk is e' móddal.

Bár ne éltünk volna! Hogy magán körökben, hogy az irodalom terén is lehetlen volt elkerülni az agitatiót 's a' kisszerű és szenvedélyes szóváltást, az igen természetes volt. De ha a' törvényhozás nem szólott volna az ügybe, 's nem állott volna azoknak részére, kik a' magyarság ügye mellett vitáztak, ki lett volna rántva az alap elleneinknek beszéde 's okoskodása alól, 's végre nem lévén nekik mibe kapaszkodniok, hogy bennünket megtámadjanak, légben való harczczá vált volna az egész vita, 's el kellett volna törpülnie.

Igen is helyén lett volna, ha a' közigazgatás a' kezénél levő rendes eszközökkel ellentállott volna minden oly kísérletnek, melyek nemzetiségünk régi jogait és állását szándékoztak megtámadni, ha nem engedte volna meg, hogy csak legkisebb csorba is ejtessék a' régóta fenálló formákon, nem engedett volna meg legkisebb újítást is e' tekintetben: de nem kellett volna a' nemzetnek mint ország összeségének országgyűlésileg párthoz állania. Az országgyűlésnek mindig azt kellett volna szeme előtt tartani, hogy ő nem más, mint *Regnum Hungariae cum partibus annexis*; azt kellett volna szeme előtt tartani szünetlenül, hogy ő az ország minden rendű 's nyelvű lakosainak képviselte, nem pedig egyesület, mely czélul tűzte ki magának a' magyar nemzetiség terjesztését, 's bizta volna ezt a' nemzetre, hogy védje 's eszközölje azon eszközökkel, melyek más utakon is bőven kezei közt voltak. Ez agitatio kérdése volt, 's az agitatiót semmi jól rendezett alkotmányos státusban nem lehet átvenni a' nemzet hivatalos képvi-

letének; ez olyasmi, mit magára kell bízni a' népre, melynek minden alkotmányos országban, 's így nálunk is ezelőtt, van módja elég nagyszerű kérdések megvitatására sőt eldöntésére is.

Ez alkalommal igen előtűnt nemzeti képviselőinknek hiányos szerkezete. Voltaképen az csak a' nemesi rendnek képviselete volt, 's a' nemesi rend magyar volt szorosabb értelemben, kizárólag. Azon elemek, melyektől jött a' megtámadás nemzetiségünk ellen, nem voltak az országgyűlésen képviselve, vagy igen gyéren voltak. Lettek volna bővebben képviselve, ha nem alkottak volna is többséget, de bővebben hallatták volna szavukat 's nagyobb hatást gyakoroltak volna, mint így egy-két hang, mely így valódi lázadóként tűnt fel az általános egyhangu többség ellenében. Azon elemek közül, melyek ellenünk izgatott állapotban voltak, csupán Horvátország volt az országgyűlésen, de ez is csak gyéren képviselve. A' horvát követek fellépése különben oly különös volt, annyi keserőséget mutatott elegendő indokolás nélkül, 's mégis oly követelő modorban állott fel az országgyűlés összes testülete ellen, mintha egy idegen hadsereg parlamentárjai vagy egy lázadó népcsoport fejei lettek volna; fellépésök oly daczos volt, hogy lehetlen volt a' lehető legroszabb vért nem okoznia. De oly kevésbé világosan volt kifejezve valódi szándokuk, 's oly rosszul és hiányosan formulázva követelésök, hogy nem is lehetett valódi szándékukat tisztán fölismerni; a' baljóslatu hang, melyben felléptek, megrémítette, a' daczos modor felháborította a' képviselőket. Lett volna maga

Horvátország bővebben képviselve, hallatszottak volna törvényes 's alkotmányos hangok, 's nemcsak izgatásról hírek és magán viták, a' többi szláv elemek köréből is: az országgyűlés, mely így mint törvényes magyar testület tanácskozásai közben könnyen abstrahalta magát a' rajta kívül történő nemzetiségi mozgalmaktól, jobban figyelmezett volna, 's élénkebben látta volna szeme előtt a' bajt 's annak mibenlétét; nem lett volna a' szláv elemeknek szükségük arra, hogy valódi többséget alkossanak 's döntőleg hassanak az őket illető határozatokra, ha csak valamennyire tekintélyes kisebbséget alkotnak, meglett volna nagy befolyásuk a' többség elméjére 's határozataira.

Ily körülmények közt nem csuda, hogy az országgyűlés nem volt kellőleg felvilágosítva a' dolgok állásáról, 's nem vevén észre, miszerint ő az országot tökéletesen nem képviseli; azt hitte, hogy nincs oly tárgy, mely felett kedve szerint ne lehetne határoznia. E' hangulatban megerősítette azon öntudat, hogy szabadelvűség 's méltányosság tekintetében oly valódi nemes és magas szellem által volt áthatva, hogy tán magok a' parasztság és polgárság képviselői se őrködhettek volna hívebben érdekük felett, mint ezen kizárólag nemesi, de valódi honatyai szellemtől áthatott testület. Ezt érzette az országgyűlés 's tudta is, hogy a' kellő elismerésben és tiszteletben részesül ezen dicső magatartásáért, annál könnyebben vélhette tehát, hogy a' nemzetiségi kérdésben se hiányzik nála a' kellő inspiratio. De e' téren csalatkozott. Ott hol csak nagylelkűség és nemes érzelem kell, egy magyarországos képviselet bizvást hiheti mindenkor,

hogy a' kellő szellem által van inspirálva, de a' hol eszélyesség kívántatik, ott gyarló lehet minden halandókból álló testület.

'S épen e' kérdésben a' magyar képviselő el hagyta magát ragadtatni ragaszkodása által nemzeti-ségéhez 's nemzeti nyelvéhez; el hagyta magát ragadtatni azon általános páni rettegés által, melyet a' panslavismus szült a' honlakosok minden rétegei közt.

Azért én nem kárhoztatom ez alkalommal is az embereket, mint inkább panaszkodom a' balsors ellen. Mint más alkalommal, itt is nem gyarló emberek gyülekezete, de istenek tanácsa kellett volna oda, hogy eltalálja a' kellő utat, 's el ne térjen a' kellő iránytól. Elismerem, hogy könnyű most utólagosan beszélni, független állásról fogni fel a' dolgokat, most, midőn már kifejlettek, bevégeztettek 's előállottak tényleg azon következmények, melyek akkor csak sejtelem 's jóslat tárgyai valának. Próbálta volna bárki akkor, midőn a' dolog forrásában volt, 's nem lehetett tisztán belátni, mi fog belőle következni. Ha valaki, én viseltetem mély tisztelettel 's kegyelettel a' honatyák iránt, kik utolsó országgyűléseinken vállaikon viselték az országnak terhes gondjait 's oly dicső színben állították elé a' magyar nemzetet a' jelen 's jövő előtt: de ez érzés nem kötelezhet senkit arra, hogy zárja be szemeit a' tények 's történetek képe előtt, hogy ne panaszoljon a' sors ellen, 's ne ügyekezzen okulni a' multak tapasztalatain. Drága áron szerzettük meg az alkalmat a' leghathatósabb leczkék nyelésére, 's ha éreztük a' keserűt, ne

követeljük méltán a sorstól, hogy adja meg legalább az abbul folyó hathatós tanúságot is.

Kétségkívül feltűnt már e' lapok folytán az olvasónak, bizonyosan megütköztek 's megbotránkoztak sokan' abban, hogy én mea culpáról beszélek, vádolom önmagunkat, védem a' szlávokat, a' helyett hogy apologiát írnék eljárásunk mellett 's korholnám a' panszláv csendháborítókat. Igen nagy vakmerőségnek tetszhetik részemről, hogy kárhoztatom azon irányt és modort, melyet országgyűléseink követtek a' magyar nemzetiség gyarapítása 's terjesztése körül. Legyen szabad elősorolnom mind azt, mit 1790-től 1848-ig tettek e' tárgyban országgyűléseink 's taglalat alá yennem ezen tényeknek mind tárgyát, mind irányát; addig egy kis türelmet kérek; reménylem, igazolni fogom magamat, 's tán nem egy fontos tanúságot fogok felmutathatni.

1790-ben csupán az ellen intézkedett az országgyűlés, hogy a' német nyelv, melyet József császár behozott, kiküszöböltessék, 's többé be ne hozassék az ország ügyeinek kezelésénél. Az akkori törvény XVI. czikke szerint a' Felség biztosítja az ország rendeit, hogy idegen nyelv nem fog többé behozatni az országos ügyek kezelésébe, 's elrendelik, hogy a' magyar nyelvnek terjesztése és kipalérozása végett az iskolákban tanszékek állíttassanak. A' kormányzati ügyekre nézve úgy intézkedik az országgyűlés, hogy azok latin nyelven vitessenek.

Az 1792-ki VII. törvényczikk azt rendeli, hogy a' magyar nyelv az ország határain belől rendszerinti tantárgy legyen (studium ordinarium), hogy az

által apródonkint csak olyanok viseljenek köztisztsegeket, az ország határain belől, kik egyéb kellőleg végzett tanulmányok mellett, a' magyar nyelv végzését is iskolai bizonyítványokkal bemutathatják. A' kapcsolt részekben a' magyar nyelv mint rendkívüli tantárgy (studium extraordinarium) rendeltetik taníttatni. Országos küldöttség rendeltetik véleményt kidolgozni, mi módon válaszolhatna a' helytartótanács magyar nyelven a' hozzá intézett magyar feliratokra.

Az 1805-ki IV. törvényczikk rendeli: az országgyűlésrőlí föliratok (columnariter) magyar és latin nyelven szerkesztessenek. Hasonló módon irjanak a' törvényhatóságok a' cancellariának. Ugyanazoknak megengedtetik magyarul törvénykezni 's a' helytartótanácsnak magyarul írni. A' helytartótanács magyarul feleljen, a' curia azonban erre még nem köteleztetik.

Az 1830-ki VIII. törvényczikk által rendeltetik, hogy a' helytartótanács a' törvényhatóságokhoz intézett válaszokon kívül minden egyéb intimatióit is magyar nyelven adja ki, a' közhirdetményeket kivén. A' curia az elébe magyarul felvitt pörökben magyar nyelven ítéljen. Minden más törvényszékek előtt az ország határain belől lehessen a' magyar nyelvet használni. Az ország határain belől közhivatalra lépőknek magyarul kelljen tudniok (4. §.) 's ugyan ott négy év mulva ügyészi vizsgálat alá ne bocsátassék, ki a' magyar nyelv helyes ismeretével nem bir. (5. §.) A' magyar és vég helyi ezredek, valamint minden katonai kormányok tartozzanak magyar irományokat elfogadni.

Az 1836-ki III. törvényczikk meghatározza, miszerint a' törvények magyar szerkezete az eredeti. Megengedi, hogy a' curia előtt kezdeni is lehessen pert magyarul. Megengedi, hogy minden hiteles kiadások (káptalanoktól) bevezetése és befejezése magyarul irassék. Rendeli, hogy a' hol magyarul papolnak, magyar nyelven vezettessék az anyakönyv.

Az 1840-diki VI. törvényczikk által már nem permissive, hanem kötelezőleg hozatott be a' magyar nyelv, mint általános hivatalos nyelv az ország határain belől. (A' magyar királyi udvari kamara is köteleztetvén magyar nyelven levelezni a' hozzá magyarul író hatóságokkal.) — Azonkívül rendeltetik, hogy ott is, hol még most magyar egyházi beszédek nem tartatnak, három év múlva az anyakönyvek magyarul irattassanak. (7. §.) Ezentúl minden vallásbeli papoknak olyak alkalmaztassanak, kik magyarul tudnak. (8. §.) A' katonai véghelyeken is a' magyar nyelv tudása gyarapíttassék, 's a' magyar ezredek a' magyar hatóságokkal e' nyelven levelezzenek.

Az 1844-ki törvénynek mindjárt II. czikke „a' magyar nyelv és nemzetiségről“ szól, 's nemcsak az e' fölött való intézkedést tartotta az országgyűlés első teendőjének, 's igtatta mindjárt a' törvény elébe, hanem itt a' magyar nemzetiség fogalmának azonossága, a' magyar nyelvével hivatalosan felállítatik. Ezen második törvényczikk rendeli: az országgyűléshez minden leirat magyar nyelven intéztessék. A' törvények ezután csak magyar nyelven szerkesztessenek, valamint ez már ezúttal is fogamatba vétetik. Az országgyűlésen is a' tanácskozási nyelv magyar legyen.

A' kapcsolt részek követeinek még hat évig megengedtetik latin nyelven szavazni, azon esetben ha a' magyart nem bírnák. A' cancellaria az ország határain belől mindennemű hatósági és magán folyamodványokra adott rendeleteit magyar nyelven adja ki. A' helytartótanács magyar nyelven vigye minden ügyletét. Hasonlóan a' curia. A' kapcsolt részekbeli hatóságok a' magyarországi törvényhatóságoknak magyar, — ezek pedig a' kapcsolt részekbeli hatóságoknak latinul irt leveleit tartozzanak kölcsönösen elfogadni. A' magyar nyelv a' kapcsolt részekben is minden academiák- és gymnasiumokban mint rendszerinti tudomány tanítassék. Az ország határain belől az iskolákban a' tanítási nyelv a' magyar legyen.

Az 1848-ki törvény nem hozott külön cikket a' magyar nyelv és nemzetiség tárgyában. Bajos is lett volna még sok intézkedés alá valót találni e' tekintetben. Fontos azonban a' XVI. cikk' azon pontja, mely szerint az újonan felállított megyei választmányokban tanácskozási nyelvül a' magyar rendeltetik, a' kapcsolt részeknek azonban megengedtetik, miszerint ez alkalommal anyanyelvüket használják. (Jellemző ezen törvény bevezetésében azon hely, melyben megemlítetik, mily lelkesedéssel fogadták a' rendek a' királynak magyar nyelven tartott megnyitó beszédét. Különösen hat a' kedélyre ezen ugyancsak az előbeszédben levő kitétel: „a' bizonytalan jövődnök ellenében“. E' baljóslatu kifejezést úgy látszik előérzet dictálta.)

Ha végig megyünk az itt elősorolt törvényeken, lehetlen, hogy szembe ne tűnjék tüstént bizonyos progressio. Mindig többet többet tettek az ország-

gyűlések a' magyar nyelv érdekében, 's a' reform szellemének terjedésivel párhuzamosan erősödött a' magyar nyelv melletti buzgalom. Szabadelvűség és ellenzék tárgya lett a' magyar nyelv terjesztése, holott e' tárgyat épen nem e' szempontból kellett volna felfogni 's „diplomata“ módon kellett volna kezelni. Minél lázasabb lett a' reformok vágya, minél forrongóbb hangulatot vón a' haladás szelleme: annál bátrabbak és erősebbek lettek a' nyelv melletti törvényczikkelyek 's természetesen annál jobban felköltötték a' visszahatást.

Az 1790-ben hozott törvény csak visszahatás József császár rendelete 's intézkedései ellen. Különbség téteték azon törvényczikkben a' lingua peregrina és latinum idioma közt. Az ország rendei elejét vették annak, hogy többé német nyelv ne hozassék be az ország ügyeinek vezetésébe, de a' latin nyelvet nem tették egy categoriába az idegen nyelvvel, melytől méltán féltették nemzetiségünket. Ugy nézték a' latin nyelvet, mint neutralist — közönyöst 's nem féltették tőle a' szabadságot. Átlátván azonban a' magyar nyelv elmaradt állapotát, elrendelték, hogy az az iskolákban tantárgyul vétessék föl. — Hasonló mérséklettel járt el e' tekintetben a' következő országgyűlés is. — Az 1805-ki magyar nyelvet érdeklő törvény is nagyrészt csak permissive lép fel a' magyar nyelv érdekében, 's nem lehet mondani, hogy ez időben még túlbuzgóság mutatkoznék a' nyelv és nemzetiség előmozdításában.

Az ezután következett diéták 1830-ig nem hoztak különös törvényeket e' tárgyban, 's ez időben

kövezték nemzetiségünk ügye mellett a' leginkább célravezető utat. Ez időközben állítatott fel a' nemzeti muzeum 's a' magyar academia. Ez időben Széchenyi bölcse vezetése alatt volt nemzetünk. Azon intézményekre, melyek leghathatósabb eszközei voltak nyelvünk gyarapításának, csak sanctióját adta az országgyűlés, de nem követelvén, hogy olyanok is késztesse rá, kik tán nem éreznének különös vonzalmat és buzgóságot a' magyar nyelv kifejtésének célba vett előmozdításai iránt, csupán a' szabad ajánlatokat rendelte az academia alapjául, 's törvénybe iktatta az adakozó honfiak neveit. Mind az a' mi eddig történt e' tárgyban, tökéletesen mérsékelt és méltányos volt.

Az 1830-ki országgyűléssel kezdődik azon időszak, melyben a' latin nyelv úgy tekinteték, mint a' magyar nemzetiség ellensége; midőn a' magyar nyelv úgy lép fel mint valami, minek jogai vannak; ezen fogalom: a' magyar nyelv jogai 's kiváltságai — ekkor lép életbe. A' fajbéli büszkeség tárgya lesz a' magyar nyelv felsőbbbségi állása. A' magyar nyelv ez időtől fogva nem permissive, hanem kényszerítőleg hozatik be fokanként a' közügyek minden ágaiba. Sőt a' magyar nyelv terjesztése a' többi élő nyelvek rovására nyíltan célba vétetik. Már 1830-ban elrendeltetik, hogy az ország határain belől minden hivatalba lépőknek magyarul kelljen tudniok, és négy év múlva senki ne bocsátassék a' nélkül ügyvédi vizsgálat alá. 1840-ben rendeltetik, miszerint három év múlva az anyakönyvek mindenütt magyar nyelven vitessenek, ezen túl minden vallásfelekezeti papok magyarul tudni

tartozzanak, 's e' nyelv tudása már nem csak a' szorosabban vett Magyarországon, hanem még a' katonai véghelyeken is előmozdítassék. — Az 1844-diki nyelvbeli törvénynek homlokára már e' cím tétetik: „a' magyar nyelv és nemzetiségről“. A' kapcsolt részek követeinek is kötelességébe tétetik hat év múlva magyarul beszélni. A' magyar nyelv rendes tantárgyul rendeltetik a' kapcsolt részekben; az ország határain belől pedig egyedüli tanítási nyelvvé emeltetik. — 1848-ban az ország határain belől minden megyékben kizárólagos tanácskozási nyelvül rendeltetik. — Úgy vélem, nem lehet tagadni, miszerint ez valóságos, és pedig nem arithmetikai hanem geometriai progressio.

Különös szerepet játszik, különösen van beékelve a' latin nyelv, nemzetiségi villongásaink között. Mi e' nyelvet illeti, igen helyes volt azon törekvés, hogy az élő magyar nyelv szabaduljon végre azon nyomástól, melyet egy holt nyelv gyakorlott ellenében. Különösen voltunk mi ezen latin nyelvvel. Azelőtt azt hitték külföldön, hogy Magyarországon minden ember latinul beszél, valamint hogy kardot visel még a' paraszt is, 's úgy fogja az eke szarvát. 'S ebben volt is valami. Minden esetre hallatlan dolog volt külföldön, nálunk pedig nem épen feltűnő, hogy ezelőtt nők és szűrös emberek beszéltek deákul. A' latin nyelvnek nálunk tájszólásai is voltak. Más-képen beszéltek a' felföldön mint az alföldön, más-képen a' reformátusok mint a' lutheránusok, a' catholicusoknak ismét megvoltak saját tájszólásaik 's a' külön felekezetek ugyancsak vitatkoztak a' felett, ki

tud jobban deákul. Gyűléseken, kivált megyegyűléseken a' deák nyelv ismerésétől függött a' státusférfini hirnév; csak jól kikerekített és jó hosszú körmondatokkal volt légyen megspékelve 's kellő idézetekkel felcziczomázva, remek beszédnek tartatott a' legüresebb szalmacsépelés. Minden megyének meg volt Cicerója.

A' latin nyelv ezen állásának roppant kártékony hatása volt a' magyar nyelv kifejlésére. Egy pár századdal hátra vetette nyelvünknek művelődését. Ha e' miatt nem késtünk volna el, most már tökéletesen megállapított írói nyelvvel birhatnánk; nem kellene küzdenünk a' mostani valóban kinos anarchiával. De átalában a' műveltség és tudományokbani haladásunk tekintetében is igen kártékony volt. Valamint Chinában egész élet kell arra, hogy valaki írni megtanuljon, úgy nálunk az egész tanulási idő alig volt elég arra, hogy az emberek a' latin nyelvet sajátukká tegyék. Más részt, ha ezt úgy a' hogy megtanulták 's megszerezték némi folyékonyságot e' nyelvnek közbeszédben való használatában, azt hitték, eleget tettek a' műveltség kívánatinak. 'S mind a' mellett kevés volt e' tárgyban az alapos tudomány. Nem annyira Rómát, a' római, a' classicus szellemet kellett a' meglevő szükségek végett elsajátítani, mint inkább a' pandecták és a' scholastica theologia és philosophia nyelvét. A' magyarországi stylus curialis 's a' közéletben forgó culinaris stylus eltanulása volt valódi gyakorlati célja a' latin tanulmányoknak. Alig hatottak be többen a' latin nyelv classica és tudományos ismeretébe, mint

egyebütt, hol a' latin és görög nyelv mindenkor csak úgy tekintetett, mint a' tudomány nyelve, mint oly tanulmány, melylyel csak azoknak szükséges birniok, kiknek szakába vág. Mennyi hasznos nemcsak gyakorlati de elméleti tudományt tehettek volna sajátukká tanulóink azalatt míg legzsengőbb koruktól kezdve fogytig tanulási éveiknek bevégezéséig kinlódtak a' latin grammatica és prosodiával; kinlódtak vele még azok is, kiknek nem volt czéljok egész tudományos műveltségre szert tenni, kik csak azért tanultak jóformán, hogy elmondhassák, miszerint ennyi 's ennyi iskolát végeztek. Nem lévén a' tudósoknak ambíciója a' magyar nyelv birása 's tökéletesítése 's csupán bizonyos czikornyás 's minél jobban összehányt 's nehezített latin stylus levén irodalmi törekvéseiknek dicsvágya, nyelvünk 's ez által nemzetiségünk ropant hátrányt szenvedett, nélkülözvén a' nemzetiség legalaposabb, legbiztosabb támaszát, a' nemzeti irodalmat. A' mit honunkban latin nyelven irtak, a' külföld úgy tekintette, mint az általános irodalomhoz tartozót, nem is igen tudta, hogy azt magyarok irták 's nem jutott eszébe, hogy magyarok is vannak, kik írni tudnak; nem hitte általában, hogy magyarok még könyveket írni is képesek legyenek. Mennyire kellett ez által nemzeti hitelünknek 's állásunknak alacsony fokra süllyednie! Mindazok, kik tanulni, olvasni szerettek 's óhajtottak, kénytelenek lettek idegen irodalmakhoz fordulni, 's ez által minden rokonszenvők azon nemzetek felé fordult, melyeknek pallérozott 's gazdag nyelve által szerzették meg maguknak a' tanulás és olvasás minden gyönyöreit. A' latin

nyelv nem elégíthette ki az ismeretek szomját 's így előbb az olasz, majd a' német irodalom honosult meg hazánkban. Mindazok, kik e' nyelven olvastak, látták, mily roppant felsőbbbsége van oly nemzetnek, melynek művelt és virágzó irodalma van, olyan felett, mely ezt majdsaknem egészen nélkülözi 's természetesen hódolattal viseltettek az elsők iránt, míg a' másíknak állása, ha elszomorodtak is tán felette, okvetlenül némi megvetéssel is töltötte be elméjüket. Meg szokták idegen népek műveiben keresni és találni fel minden élvezetet 's szellemi rokonérzet kelt ezek iránt keblökben. Eltanulták tőlök egyebekkel a' magas megvetést is a' műveletlen és pallérozatlan nyelvek és nemzetek iránt, lenézni és megvetni tanulták saját nemzetöket.

Nem lévén nemzeti irodalmunk, a' ki tudományokat akart művelni, legelőbb is nyelveken kellett kezdenie. Kettöt okvetlen kellett tanulni — latint és németet 's nemcsak azon pontig hogy felfoghassa az ezen nyelven irt munkák értelmét, hanem annyira kellett vinni a' tökélyt, hogy az írói nyelvet is sajátjává tegye. A' studium okvetlenül arra vezet, hogy az ember fogalmazza tanulmányok által ébresztett eszméit 's bemutassa a' közönségnek munkálkodása eredményét. Ámde magyarul írni lehetetlenséggel volt határos, 's kinek kellett a' magyar munka? Így a' roppant idővesztéssel és fáradsággal járó száraz nyelv-tanulás rabolta el az időnek becses nagy részét, 's riasztott vissza sok embert e' studiumnak kietlensége a' múzsáktól. Más nemzetek előtt nyitva volt a' tudományok pályája minden nyelv-tanulás nélkül, nem

vesztegették erre az időt 's tanultak olyat minden előkészület nélkül, minek szellemi és gyakorlati téren mindjárt hasznát vették. Nálunk a' tudomány egy kaszta birtoka volt, 's e' kasztát a' deákul tudók képezték; a' deákul tudás, a' deák név rangfokozat volt értelmiség tekintetében. A' ki be akart hatolni a' tudomány körébe, meg kellett előbb a' nagy utat tennie 's legtöbbször nem volt se ideje se kedve tovább haladni félutnál.

Az örökös latinul beszélésnek és tanulásnak más káros hatása is volt. A' római nyelv minden szépsége mellett is holt nyelv volt 's természetesen bizonyos monumentális és catacombai szagot viselt magán. A' ki mindig halottak és sirboltok körül jár, lehetlen, hogy ne hasson kedélyére a' halál és avultság szaga, lehetlen, hogy el ne vonja az életnek élénk és vidor jeleneteitől, 's ne fogja el keblét bizonyos méla és merengő hangulat, mely egyenes ellenkezésben áll az életnek sürgés-forgásával 's e' hangulat párosulva keleti merengő és intuitív hajlamunkkal, lehetlen, hogy kedvező hatással lett volna azon vidor és mozgékony életműködésre, mely Európában mindenkor élt 's mindinkább kettőztetik, 's néha a' lázasságig fejlődik. A' latin nyelv örökösen elvont az élettől 's nevelte bennünk a' tespedés szellemét, visszavitt egy multnak melancholiás képeihez, mely a' távolból mint a' tökélynek, a' classicitásnak alakja világít át hozzánk; mely alak mellett mind valódi magas értéke, mind a' távolság dicsfénye következtében igen durvának, igen kicsinynek tetszhetett mindaz, mit magunk körében szemléltünk. Nemcsak elhanyagolni

tanított a' latin nyelv sajátunkat, de lenézni és kicsinyleni is. 'S bár mennyire szerettük hazánkat, nemzetünket, lehetlen, hogy a' lélek némely a' magasban járó követelései ne száguldozzanak túl ezen szeretet és ragaszkodás rétegén, mely csak a' szív körébe tartozik; lehetlen, hogy ezen vágyak ott ne találjanak hazát, hol magokat magokhoz hasonlóknak körében találják 's a' szükséges táplálatot fellelik. 'S megeshetik, hogy a' szellem ott meg is telepedik, 's nem kívánczik vissza többé szűk határhoz eredeti helyének, megeshetik hogy elnyomja a' szív sugallatát 's azt mondja a' maga módja szerint: *ubi bene ibi patria*. Csak oly szellemek térnek vissza, kiknél erősebb a' szív ragaszkodása saját fészökhöz 's kik elég erőseknek érzik magukat arra, hogy otthon próbáljanak létrehozni oly kört, melyben otthonosan érezhesse magát a' magasabban repkedő vágy és élvezet is.

De ezen kártékony befolyása mellett volt egy roppant nagy haszna nálunk a' latin nyelvnek; 's ez abban állott, hogy egy hatalmas kapcsot képezett a' különféle nemzetiségek között. A' latin nyelvet úgy tekintette mindenik, mint semleges tért, melyen megszűnt minden harcz, minden vita. A' latin nyelvtől nem féltette senki saját nyelvét, nem féltette nyelvének jogait. Bátran állíthatjuk, hogy a' latin nyelvnek köszönhetjük azt, hogy előbb nem támadtak fel azon nyelvbeli surlódások, melyek legkellemetlenebb, legbosszantóbb 's egyszersmind legveszélyesebb kérdései lettek közéletünknek. A' latin nyelv bizonyos tekintetben országos 's így szélesebb értelemben vett nemzeti nyelvvé vált, melynek használatában épen oly

otthonosnak érzette magát a' szláv és német mint a' magyar. Nemcsak mint hivatalos, hanem mint közbeszédi nyelv is megtette e' tekintetben hatását a' latin nyelv. Ha érintkezésbe jöttek a' különféle ajku honpolgárok, nem állott közjök választó falként a' nyelvkülönbség 's latinra fordítván a' beszédet, úgy látták nincs köztük nyelvbeli idegenség.

Ez igen fontos körülményre nem figyelmeztünk akkor, midőn először kezdtünk buzogni nyelvünk behozatala körül a' közügyekbe. A' magyar nyelv joga, a' magyar nyelv méltósága — e' fogalmak és kifejezések hangoztak mindenki ajkán; valódi gyűlölet és forradalom támadt a' latin nyelv ellen, 's azt mondá mindenki: nem tűrhetjük tovább egy idegen és holt nyelvnek nyügét. — Hogy elhárítottuk azon akadályt, mely hátráltatta a' magyar nyelv kifejlését, az tökéletesen a' maga rendén volt, hogy megengedett a' magyar nyelvet használni közügyekben is, ez igen természetes volt 's permissiv rendeletek e' tekintetben — ez volt a' törvényhozás higgadt fel-fogásához illő eljárás. De azon tűzzel vassal folytatott irtó háború, mely kezdetett később a' latin nyelv ellen, némi tekintetben gyermekes és minden esetre meggondolatlan eljárás volt. Miután felébredett a' buzgalom nemzeti nyelvünk mellett, miután irodalmunk oly hirtelen és roppant lendületet nyert 's épen azon időben, midőn még a' kötelező hivatalos nyelv a' latin volt, nem lehetett többé félteni nyelvünket, 's át volt törve a' gát, mely e' tekintetben hátráltatta nyelvünk kifejlését századokon át. Mihely átláttuk, hogy lehet magyarul írni, 's akkori remekíróink

feltüntették nyelvünknek rejtett kincseit 's végtelen fogékonyságát kifejlésre 's tökéletesedésre: nem lehetett többé attól tartani, hogy az avult latinismus elnyomhatja az ifju erőben kelő hazai nyelvet; ezért valóban oknélküli volt a' gyűlölet 's irtó háború a' latin nyelv ellen. Eldobtuk könnyelműen azon eszközt, mely egybekapcsolt más nyelvü honosinkkal, azon eszközt, melyet ők meg szoktak századokon át úgy nézni, mint sajátukat, mint olyat, mi habár nem anyanyelvök, de nem is ellensége anyanyelvöknek, 's melynek használata nem sérti semmi nemü jogaikat. Az által, hogy annyira leszóltuk 's pelengérre állítottuk ezen holt nyelvet, elrontottuk annak becsületét előttük is, 's az által, hogy saját élő nyelvünket tettük vele ellenkezésbe, hasonlóra hívtuk fel őket is, 's kitettük magunkat azon veszedelemnek, hogy most már egy nyelv helyett, többnek behozatalát fogják a közügyi használatra követelni.

Mihelyt láttuk az ingerült és ellenséges indulatot más ajku honosink nemzetiségi mozgalmainál, kétszeresen kellett volna ragaszkodnunk a' latin köznyelvhez; a' helyett, hogy ellene irtó háborút folytassunk, semmi áron nem kellett volna kiereszteni kezeink közül e' hathatós köteléket, mely csak addig volt nyűg ránk nézve, míg zsibbasztólag hatott nyelvünk fejlődésére, de miután ez visszanyerte életerejét — elvesztette ránk nézve minden kártékony hatását. Pedig eleinte azon szerencsés helyzetben valánk, miszerint nem követeltek tőlünk egyebet, mint a' latin nyelv meghagyását, nem követelték saját nyelvöknek hasz-

nálatba vételét vagy egyenjoguságát. Örvidendenünk kellett volna, hogy csak ennyit követelnek, 's örömmel kellett volna teljesíteni kívánatukat. Midőn arról volt a' szó, hogy a' magyar nyelv legyen az egyedi hivatalos nyelv, nem követelték sehol szláv honosink, hogy a' szlávot is lehessen használni, csak a' latin nyelvet kérték meghagyatni, 's azon szenvedélyes viták és keserű szóváltások, melyeket a' horvát követek idéztek fel az országgyűlési tanácskozásban, a' latin nyelv miatt 's annak érdekében támadtak. Ha higgadtan itélünk azon állapotról, melyben voltak akkor szláv hazánkfiak, voltak különösen a' kapcsolt részek, hol mindjárt bizonyos rendszerrel és organicus mozgalommal folyt a' nemzeti-agitáció: lehetlen másnak mint mérsékeltnek és méltányosnak nevezni e' követelést.

Mit ártott volna nemzetiségünknek az, ha némely megyék még tovább is latin nyelven közlekedtek volna a' helytartó tanácscsal és curiával; csak lett legyen szabad a' magyart használni azoknak, kik azzal élni akarnak. Alig akadt volna vármegye az ország határain belől, ki a' magyar nyelvet ne vette volna használatba, 's az eredmény a' permissiv törvény által ugyanaz lett volna a' magyar nyelv érdekében, mint kényszerítő törvény mellett, tudniillik csekély 's épen semmit nem ártó kivételekkel — magyar nyelven folytak volna a' közügyek hazánkban. Meglehet néhány királyi város latinul közlekedett volra a' felsőbb hatóságokkal — de hát micsoda veszedelem lett volna ebben? Ezen egykét ügy kezelése egykét okmány megértése semmiben sem

hátráltatta volna a' közügyek folyását. Mindazok, kik a' helytartóságnál 's főbb törvényszékeknél hivatalt viseltek, még igen jól tudtak deákul 's e' tudás kiartott volna azon időig, melyben apródonkint úgy is felesleges leendett, ha a' részünkrőli mérséklet 's a' részünkrőli mindinkább terjedő közeledési készség következtében magok szívesen elfogadták volna hivatalos nyelvül a' magyart. De még akkor is, ha ez idő késett volna, mi nagy baj lett volna abban, hogy egykét hiteles fordítót, tolmácsot kellett volna tartani. Erre ment volna ki az egész dolog végeredményben, míg így szenvedélyes ellenszegülés lett következése. Vagy micsoda akadályozása volt a' tanácskozásnak abban, hogy latin nyelven szónokolt hébe-korba egykét ember az országgyűlésen. Értette jól mindenki, bár nem egy alkalommal zajosan állították sokan az ellenkezőt, míg az, hogy az illető szónokok nem birták tökéletesen a' magyart, egészen őszinte állítás volt. Ez valóságos kihívás volt 's többségi zsarnokság.

Mit árt az angol nemzetiségnek azon néhány francia devise és formula, mely bár a' norman hódításra emlékeztet, mégis a' régi iránt való kegyelettel használatban hagyatott. Mit ártott volna nemzetiségünknek néhány latin phrasis, ha örökre felmaradt volna is törvénykezelésünk körül.

De már akkor máskép fogták fel nálunk e' kérdést. Már ekkor más indokok forrtak a' keblekben 's működtek a' közügyek terén. Arról volt már ekkor a' szó, ki az úr az országban? A' magyarnak büszkesége

volt felizgatva 's lázadónak, ellenszegülő pártosnak nézte mindazt, ki nem akart feltétlenül hódolni ezen többségnek. Keresztül látszott egész eljárásunkon azon ohajtás, azon nézet, hogy minden kitelhető módon *terjeszteni* kell a' magyarságot 's arra kell törekedni, hogy apródonként eltávolítván minden idegen nyelvet 's idegen nemzetiséget magyar legyen minden Magyarországon. Egészen más pedig egy nyelvet kifejteni, mint azt terjeszteni, azaz beszéltetni olyanokkal, kiknek anyanyelve más. Ellenállhatlan mágnesi erő látszott ez irányban vonni bennünket. Nyugtalanossággal töltött el minden keblet annak tudata, hogy e' hon népessége annyi mindenféle fajok és nyelvek zagyvaléka 's valódi epedéssel ohajtottuk 's dicső színekben festgettük elénkbe azon irigylendő állapotot, hogy ne legyen más mint magyar a' hazában. A' kíváncsú mellett elfeledtük a' valót, a' lehetőséget. Az ország gyűlése megfeledezett valódi állásáról; elfelejtette, hogy habár magyarokból 's magyar nemesekből áll fejenként, azért úgy kell tekintenie magát, mint az *egész országnak, az ország minden fajú 's nyelvű összes lakosságának* képviselőjét. Habár képviseleti rendszerünk hibás szerkezete mellett csak a' magyar elemnek kifolyása volt az országgyűlés, eszébe kellett volna vennie, hogy csak úgy töltheti be a' valódi képviselet szerepét, ha horvát-nak, tótnak, rácznak 's a' t. képzeli magát, 's ez által kipótolja gyakorlatilag azon hiányt, mely azon elemeknek egyenesen be nem folyása által támadt az országos képviseletben. De az országgyűlés pártjára állott az ország lakossága egy részének 's a' helyett,

hogy mint közvetítő 's mérséklő állott volna a' harczoló felek közé, nyíltan egyiknek pártjára állott, sőt annak élére lépett 's maga adott lendületet a' vitának. Az országgyűlés analog állásba tehetne volna magát azon megyei intézménnyel, miszerint habár a' megyei közönség nemesekből állott, maga nevezett ki oly képviselőt, ki a' nemesek ellenében védje a' parasztság jogait, mely képviselve nem volt. Ez volt a' megyei ügyészi hivatal rendeltetése. Az országgyűlésnek magának kellett volna ily ügyészi hivatalt viselni a' nem képviselt elemek érdekében, az egész országbeli izgatott hangulat és harczias fellépés ellenében.

„Hát ezen ország nem Magyarország-e? 's azért neveztetik-e Magyarországnak, hogy ne legyen benne a' magyarnak elsősege? Ki szerezte, ki alapította e' hazát, ki ontotta érette véréet 's tartotta fel annyi véres harcz között? Melyik népfaj mérkőzhetik itt velünk, akár számra, akár birtokra, akár szivre és értelemre? Mit akarnak ezen nyomorultak, kiket győzedelmes fegyverünk vetett uraságunk alá 's kiket mi mégis nagylelkűen megosztottuk minden jogainkat? Mit akarnak ezen jöttment csapatok, kiket mint hontalanokat nagylelkűen befogadtunk, legjobb földünkön megtelepítettünk, sőt magunknál nagyobb kiváltságokban részesítettünk? Azzal akarják meghálálni jótéteményeinket, hogy ki akarnak túrni saját házunkból. Ki akarnak velünk kötni? Majd meglásuk; még nem sülyedtünk annyira, hogy ily módon hagyjunk paczkázni magunkon!“ Így szólott már ekkor a' sértett büszkeség, 's a' felizgatott szenvedély.

Szerencsétlenségünkre e' térre volt a' vita áttéve, 's ezután minden politikának és diplomatiának vége lett.

„Mit ragaszkodnak ezen emberek annyira a' latin nyelvhez? hisz tanulniok kell ezt is, ha be akarnak folyni a' közügyekbe; hát miért nem akarnak magyarul tanulni annak helyébe, hisz ez könnyebb, mert bőven van alkalom tanulni 's gyakorolni.“ Ez volt ismét egyik országos argumentum. 'S ezt nemcsak a' tömegek hangoztatták, ha ugyan leereszkedtek odáig, hogy okkal győzzék meg az illetőket, a' helyett hogy beelégedjenek a' sic volo sic jubeoval: hanem egész komolysággal és naivitással használták egyes higgadtabbak 's igen érdemes szónokok és írók is. Pedig mi könnyű átlátni ez argumentum alaptalanságát. Mint már többször említém, 's úgy vélem nem kell sokat bizonyíthatnom, a' latin nyelvtől nem félt senki. Nem létezik latin nemzetiség, latin nemzet, mely terjeszkedni akarna más rovására, 's azért a' latin nyelv nem lehet vetélytárs vagy ellenség. A' latin nyelv csak kegyelemből él, 's csak addig, míg magunk akarjuk; oly eszköz, melyet használhatunk 's félre tehetünk kedvünk szerint. Ennek tanulása lehet alkalmatlan, időrabló és terhes, de azért hogy latinul ért valaki, nem igen fog csökkenni saját nyelvéhez való ragaszkodása, azért nem fog nemzetiségétől elpártolni, nem fog egyik táborból a' másikba átmenni. „Ha már szükség van reá, isten neki, tanuljuk meg úgy a' hogy, vagy tartsunk legalább egypár embert, ki értse, beszélje; azt csakugyan nem kívánhatjuk a' kormánytól 's országgyűléstől, hogy tótul, ruthénul, horvátul, ráczul, oláhul, németül ta-

nuljon meg kedvünkért.“ Így gondolkodtak különféle ajku honosink e' tekintetben. Egészen más hatást tett a' magyar nyelv sürgetése, midőn azt látták, hogy a' magyar nyelvnek felsőbbbségi jogot követelünk, 's ez által meg akarjuk mutatni 's megerősíteni a' magyar fajnak felsőségét 's uralkodófaj gyanánti állását az ország különböző faju lakosainak ellenében. De nem csak ezt, hanem látták azt is, hogy erkölcsileg kényszeríteni akarjuk őket a' magyar nyelv tanulása 's adoptálására, hogy mindazok, a' kik részt akarnak venni a' közügyek vitelében, kénytelenek legyenek a' magyar nyelvet elsajátítani 's még azok is, kik hivatalokat viselni 's általában előtérbe lépni nem akarnak, kénytelenek legyenek magyarul tanulni, mert különben azt se tudják, mi történik velök. Gondoljuk meg csak saját magunk állását hasonló intézkedések ellenében. Próbáltunk ehhez hasonlót magunk is, és jól tudhatjuk, mi hatása van az ily állapotnak. — De még ennél is tovább mentünk. Nem elég, hogy így közvetve 's erkölcsi kényszerítés által akartuk a' magyar nyelv terjedését eszközölni, még egyenesebben is fölléptünk. Már 1830-ban azt rendelte a' törvény, hogy az ország határain belől minden közhivatalba lépőknek magyarul kelljen tudniok. (§. 4, 5.) 1840-ben rendeltetett, hogy minden vallásfelekezeti papoknak csak olyanok választassanak, kik magyarul tudnak, 's olyan helyeken is, hol még most magyar egyházi beszédek nem tartatnak, három év múlva az anyakönyvek magyar nyelven vitessenek. (§. 7, 8.) Igen jellemző kifejezés a' „még most“, ez által nyilván kitűnt a'

szeg a' zsákból, mit akarnak elérni, 's mi a' czél a' törvényhozás működésénél. 1844-ben az ország határain belől minden iskolákban a' magyar rendeltetett tanítási nyelvül 's a' kapcsolt részekben is rendszertintu studium gyanánt hozatott be. A' horvát követe-
 teknek még hat év engedtetett a' magyar nyelvben magokat gyakorolni. Nem szólok a' 48-ki törvényről már ekkor nem sok hatása volt egyes irott törvénynek.

Ezen redecleteknél bajos lett volna tovább menni a' nélkül, hogy büntetés terhe alatt tilos legyen tótul vagy ráczul beszélni. Nem lehet tagadni, hogy ily eljárás erőltetés szinét hordozta 's leleplezte azon ohajtást és törekvési irányt, miszerint a' magyar nyelvet terjeszteni kell a' többi honi nyelvek rovására.

Ily eljárásnak ellenszegülést kellett volna felidézni még akkor is, ha azon népfajok, melyek általa érdekelve voltak, a' legnagyobb csendben sőt apathiában léteztek volna. Ily bánásmód szokta felizgatni a' legmélyebb apathiába sülyedt embereket is. Minden közigazgatási eljárás annál alkalmatlanabb, minden kormányzati kényszerítés annál tűrhetlenebb, minél jobban behat az élet mindennapi dolgaiba, 's az embereknek egészen magán 's házi körébe 'S ily hatása van minden beavatkozásnak abba, hogy ki mily nyelven beszéljen. A' legtompább és anyagisághoz ragadtabb embereknek is felette alkalmatlan 's tűrhetlennek tetszik minden, mi által legszorosabb családi körébe történik beavat-

kozás. 'S ide tartozik az anyanyelv használata. Minden mi e' tárgyat érinti 's habár csak távolról is látszik megtámadni, a' legtúrhetlenebb zsarnoki eljárás hatását szokta gyakorolni. Ha a' legnyugodalmasabb állapotban lettek volna is szláv honosink, okvetlen ingerült hangulatot szült volna bennök, ha uton utfélen azt hallották volna: ezután magyarul kell beszélni, már a' ti gyermekeiteknek magyarul kell tanulni, unokáitok pedig már nem fognak érteni benneteket. Mert körülbelől ide ment ki a' magyar nyelv mellett hozott törvény értelme, így magyarázták az illetőknek. 'S a' köznép tömege nem igen szokta tanulmányozni a' törvények czikkelyeit és paragraphusait, csak azoknak szellemét kutatja és magyarázza magának saját eszejárása szerint.

Ingerlő hatást kell az ily eljárásnak gyakorolnia még oly népeknél is, melyek természetöknél fogva kevésbé ingerlékenyek, csendesek, phlegmaticusok 's általában kevésbé képesek szellemi rugók által izgattatni.

De nálunk ezekkel egészen ellenkező körülmények léteztek. Mi egy felizgatott, lázított és fanatizált népnek állottunk ellenében. E' népnek roppant nagyságról, dicső multról 's még dicsőbb jövőről beszéltek, lenézni tanították azon népet, mely oly aristocraticus és büszke állásba helyezte magát ellenében, úgy nézették vele, mint ősi birtokának bitorlóit, kiket elnyelni 's a' föld színéről is eltörölni csak egy nyomásába 's akaratiába kerül. A' leggyűlöletesebb színben állítottak elébök mindent, mit irányukban elkövettünk, tizszerezve adtak elő minden

legkisebb sérelmet. 'S mindez oly népnek volt mondva, mely természeténél fogva ingerlékeny, vágyaiban vérmes, lármás, és fejletlenségénél fogva rendkívül fogékony arra, hogy bármi mellett fanatizáltassék. Egy ily természetű 's ily módon izgatott nép hogy ne nézné a' legnagyobb jogsérelemnek, a' legtúrhetlenebb zsarnokságnak, ha nemzetiségét látja megtámadva, melyet előtte úgy festenek, mint legdrágább kincsét, legszentebb jogát, 's dicsóságének, nagyságának zálogát.

Ilyen volt hatása azon törvényeinknek, melyek félszázad óta, de különösen e' félszázad vége felé folytonos progressiv arányban hozattak a' magyar nyelv érdekében. Ezen hatást megkettőztették azon országgyűlési, megyei és magán viták, melyek a' legnagyobb keserőséggel és szenvedélylyel folytak azon törvények keletkezésének ideje alatt, 's százszorosán viszhangoztak szerte az ország minden zugában. Emlékezhetünk mindnyájan azon kellemetlen jelenetekre, melyeket a' kapcsolt részek követeinek fellépései 's örökös tiltakozásai idéztek elő az országgyűléseken; emlékezhetünk az örökös izetlenkedésre, melyet ezen szónak „az ország határain belől“ — magyarázata okozott. Emlékezhetünk azon ingerült hangulatra, melyben voltak a' hon atyái, 's mely kétszeres hévvel fogamzott meg az általok formált és meghatározott országos közvélemény kebelében.

Tegyük szivünkre kezünket, nem voltunk méltányosak 's igazságosak idegen ajku honosink irányában. Meglehet, hogy azon jogok, melyekben ők magukat sértve találták, csak képzeletbeli jogok;

meglehet ezen egész jogállapotuk csak képzeleten alapult, csak hiu ábrándos jókat véltek általa maguknak biztosítani: de épen ezen dolgok oly természetűek, hogy mihelyt jogokul tekintetnek, azonnal úgy nézetnek, mint legbecsesebb és legszentebb tulajdon. Jól tudhattuk, hogy felizgatott állapotuknál fogva épen ezen helyzetben vannak, magunk is habár teljes joggal 's valódi alapon, buzogván nemzetiségünk mellett, tökéletesen felfoghattuk kedélyük állapotát 's ha csak tettetésnek 's merő dacznak 's örvnek akartuk keresztelni mozgalmait, vagy erővel akartuk szemünket bezárni a' való előtt, vagy szántsándékos igazságtalanságot követtünk el irányukban.

Mert mondjunk bár mit a' szláv nemzetiségi mozgalmakról hazánkban, megvolt azoknak is nemesebb és magasztosabb oldala. Tökéletesen hiszem, hogy orosz befolyás, antiquariusi és ideolog ábrándozások voltak szülő okai, de hogy vegyültek közé, habár öntudatlanul, oly elemek is, melyek az emberi kebelnek legnemesebb érzelmeit képezik, az ismét tagadhatatlan. A' tiszta nemzeti érzelem, a' szabadság magasztos eszméje hozzá csatlakozott ezen mozgalomhoz 's azon körülmény, hogy elvétette a' helyet, a' tárgyat, melynek mérlegébe súlyát vetette, ezen elemek nemességének nem von le érdeméből. 'S az ily szellemi nyilatkozatokra nem más mint azon ezeréves alkotmány és szabad szellem, melyet velünk együtt élveztek, nevelte képessé szláv honosinkat. — Ezen oldalát a' szláv mozgalomnak nem méltattuk elég figyelemre, tökéletesen ignoráltuk ezen nemesebb elemet, mely oly nagy súlyt vetett a' szláv mozgal-

maknak mérlegébe; mi nem láttunk egyebet szláv-jainkban, mint egy ellenünk mesterségesen felizgatott és fanatizált nyers tömeget 's rakonczátlan pártos csapatot, melyet meg kell zabolázni, majd mint elő-csapatját azon roppant tömegnek, mely nyílt ellenségként tör ellenünk, mint első hullámát azon rémítő árnak, mely összecsap fejünk felett, ha minél előbb minél erősebb gátat nem rakunk elébe.

IX.

Megmutatta a' sanyarú tapasztalás, mily sikere lett azon eszközöknek, melyeket felhasználándóknak véltünk 's fel is használtunk a' panszláv árnak megakadályozására. Eszélytelen volt eljárásunk, eszélytelen főkép azért, mert sok tekintetben igazságtalan volt. Igazságtalan volt azon minden lépésünkből világosan kitünő kívánság, hogy szünjék meg hazánk határai között minden más nemzetiség, minden más nyelv; igazságtalanok voltak mindazon intézkedések, melyek e' célnak elérése végett fokenként 's mindig nagyobb kiterjedésben 's nagyobb erőltetéssel tétettek. Megmutatta magát ez alkalommal is, hogy az igazságtalanságért lakolni kell utóvégre mindenkinek, ki azzal él, 's minket gyorsabban utolért a' nemesis, mint rendesen szokott megtörténni a' földi eseményekben.

Az igazságot gyakran háttérbe szorítja a' politika. A' politika csak a' cél tekinteti, 's ritkán szokott visszariadni az eszközöktől. A' politika azzal szokott előállani, hogy a' nagy jóért el kell tűrni a' kisebb rosszat, 's az ki országok és népek javát tartja

szeme előtt, e' czélnak érdekében 's e' czélnak nagyobb mérvben vett moralitása 's igazságossága tekintetéből — talán felmentve érzi magát minden alárendelt tekintetektől 's rá nézve morál és igazság elveszti jelentését. De ez az emberi észnek nem valódi emelkedését, hanem elbizottságát mutatja. Az ember csak gyarló ember, bármily magosan álljon akár észben akár hatalomban. Hiába tör az ember az istenek felé, hiába akar a' sors felett uralkodni, az emberi gyarlóság mint hosszú póráz a' porhoz kötve tartja legmagasabb röptében is. Az igazságtalanságot mindig eléri a' büntetés, hogy ezen kétkedik néha a' világ, oka az, hogy gyakran későn jön a' büntetés. De azért el nem marad, mert az a' természet rendje 's a' sors törvénye, hogy minden oknak van okozata.

Meglehet mi is tudva követtünk el igazságtalanságot, de azt hittük, hogy a' politika és egy ránk nézve drága czélnak elérése felment az erkölcsi törvények alól. Meglehet azt hittük, hogy nem is nagy igazságtalanság az, mit elkövetünk. Hiszen szláv oly temérdek van; ha minden szláv egy nemzetnek tartja magát, ugyan mit vesz az egy-két százezerrel, melylyel kevesebb lesz, ha ezek elfogadják a' magyar nemzetiséget. Mi ártalmára lesz ez ily roppant nemzetnek, mit gondol ezen alig érezhető fogyással, míg ellenben nekünk életkérdés számunknak szaporítása; hiszen ha mi szaporodunk is, habár az ő rovásukra, nem maradnak-e azért határtalanul erősebbek nálunknál. Meglehet ilyforma okoskodással is palástoltgattuk magunk előtt szándokunknak valódi természetét. De

elfeledtünk két dolgot. Először azt: hogy igazságtalanság mindig igazságtalanság, bármi tekintetek palástolják is; másodszor azt: hogy a' ki igazságtalanságot akar elkövetni, az az erőszakot akar végbevenni: meglegyen ahhoz való hatalma, különben nemcsak kárörömnék, de gúnynak és megvetésnek is kiteszi magát, mint ki olyasmihhez fog, mihez való erejének elégtelensége nyilvánvaló. 'S ez utóbbi tekintetben mi tökéletesen exponáltuk magunkat. Mi volt a' mi erőnk ahhoz képest, mit vele végbevenni akartunk? Mihez támaszkodtunk? 'S volt-e mihez támaszkodnunk? Átlátta-e a' világ, hogy mi ismét egy újabb török-tatár ellen folytatunk nagyszerű háborút, mely nem kevesebb veszedelemmel fenyegeti Európát 's annak szabadságát; átlátták-e, hogy a' mi nemzetiségünk és szabad intézményeink a' legalkalmasabb akadály törekvései ellen azon hatalomnak, melytől rettegett egész világ, mihelyt a' sötétbül előtűnt óriási alakja. Segített-e valaki a' harcban? mellettünk volt-e a' német elem, melyet épen legközelebből kellett volna küzdelmünknek érdekelni; biztatott-e bár legkisebb rokonszenvi nyilatkozattal, de sőt ellenben nem nézte-e kárörömmel e' megtörhetlen makacs fajnak kinos küzdelmét? Eleven emlékezetünkben lehetnek a' németországi sajtónak nyilatkozatai. Mi igazán magunkra voltunk hagyatva, 's mégis nemcsak hogy alig volt erőnk elégséges magunk rovására, de még mi tartottuk elég erősnek magunkat arra, hogy támadólag léphessünk fel.

Ha és a' mennyiben igazságtalanok voltunk szláv honosink irányában, valljuk meg nyíltan és őszintén

hibánkat. Ez azon fellépés, mely nem hogy compromittálná multunkat, melyért úgy se vagyunk kénytelenek mindenben felelősséget vállalni — hanem lehetőleg jobban illik egy oly nemzet jelleméhez, melyre mondhatnak minden egyebet, mi más nemzetek mellett hátrányára szolgálhat, csak azt nem tagadhatják, hogy lovagias, azaz bátor, őszinte és nagylelkű volt mindenkoron. A' mi megtörtént, azt ki nem törölhetjük többé a' történet lapjairól, de kitörölhetjük hatását sziveinkből; ha hibáztunk, hát kövessük meg egymást. Hogy jövőre nem fog többé ilyesmi történni, annak legbiztosabb záloga az, hogy átlátjuk helytelen cselekedetünket, 's átlátjuk azt, hogy a' czivakodás, nem hogy bármelyikünk hasznára, de csak közös kárunkra és vesztünkre szolgál. Úgy hiszszük, azóta átlátták szláv atyánkfiai is, mily méltatlanul bántak velünk 's mennyire félreismerték azon állást, melyet irányunkban kell elfoglalniok. Reméljük, ők is készek elismerni hibájukat, 's nem fogják újra felfogni akarni a' keserű és semmi jó eredményre nem vezető vitát. Jobb nekünk jó barátságban élni egymással. Sokkal jobban fogunk mindkét részen boldogulni, ha vállvetve és karöltve közösen munkálkodunk közös jólétünkön.

Ha — miben kétkedni nem akarok — meghigadt már annyira szláv honosink felizgatott kedélye, hogy meg tudják a' valót a' képzelettől különböztetni 's magukba szállva nyugodtan itélni a' multak felett: kénytelenek átlátni, hogy nem mi kezdtük meg a' vitát, mely oly vészteljes harcmezőre fajult; kénytelenek elismerni, hogy ha hibáztunk 's igazságtalanokká is

váltunk irányukban, mind ennek oka azon páni rettegés volt, melyet a' panslavismus rémes alakja az egész világra, de különösen ránk mint legközelebb-ről érdekeltekre gyakorolt. E' rémeszíme tett minket annyira elfogultakká, hogy képzeletünk sötét képein át nem tudtuk a' valót felfogni, e' miatt kapkodtunk minden után, mint az, ki sötétben áll 's tudja, hogy veszély környezi. Ebből magyarázható intézkedéseinknek mind heveessége, mink hibás volta. 'S kik voltak okai annak, hogy e' rémület minket elfogott? nem mások mint szláv atyánkfiai, kik adoptálták a' panslavismus eszméjét, kik egészen karjai közé vették magukat 's minket minduntalan ijesztgettek ennek rémalakjával. Ők magok őszintén hitték akkor a' panslavismust, őszintén voltak mellette fanatisálva; láttuk, hogy ezt nem úgy használják, mint üres láрма-harangot, de mint hittel és meggyőződéssel felkarolt irányt; mi sem értünk rá, hogy szemébe tekintsünk e' rémváznak, ők hitték és mi rettegtünk.

Ideje, hogy végre szemébe nézzünk ezen panslavismusnak 's megvizsgáljuk, mi az voltaképen és mennyit ér: meg vagyok győződve, hogy ha ezt teszszük, át fogjuk látni mi magyarok, hogy kár volt magunkat általa annyira megrémíttetni; szláv honosink pedig mint minden szlávok át fogják látni, miszerint nem ez azon mód, mely szerint mint emberek, mint nemzet eljuthatnak az ígéret földére.

Véleményem szerint sehonnan se fenyegeti nagyobb 's közelebb álló veszély Európát, sőt Ázsiának jövődjét is, mint az orosz nagyravágyás 's művelt-ségellenes szellem, — ez való és közelálló veszély,

ez ellen kötelessége az egész világnak minden kitelhető módon, szellemi hatással úgy mint anyagi erővel küzdeni: ellenben a' panslavismus eszméje csak ábránd, mely eloszlik, mihelyt kellőleg fel lesznek világosodva azok, kik ez észme által elfogulva vannak, — ez nem valódi veszély 's elébb utóbb magától el' fog oszlani a' világosság fénye előtt, ez csak addig veszély, míg Oroszország zsoldjában áll 's annak előharczosa. 'S úgy hiszem, nem lehet messze az idő, melyben a' tiszta felfogás el fogja oszlatni a' lázas képzeletnek ködképeit.

A' panslavismus alapeszméje az, hogy minden szláv nép egy testté lélekké egyesüljön. Azt tartom, hogy ez nemcsak lehetetlen, de ha lehetséges volna is, káros és veszedelmes lenne, mint minden más népekre, úgy magukra a' szlávokra nézve is.

Lehetetlennek tartom a' minden szláv népek egyesülését túlságos nagy számuk, különböző ágakra oszlott létök 's geographiai 's történeti viszonyaik miatt. Mindazon akadályokat, melyek szerintem lehetlenné teszik a' szláv népek egy tömeggé alakulását, nem lehetne más módon elhárítani, mint a' legkorlátlanabb és keményebb despotismus által; ezen áron, az az boldogságuknak és jólétüknek árán szerezhetik meg az egyiséget a' szlávok — egyedül képzelhetőleg.

Lehetetlen képzelni oly roppant státusnak állandó és rendes fenállását, mint volna egy általános szláv birodalom. Nem lehet képzelni kormányt, mely képes volna egy ily óriási birodalomnak ügyeit bármi kormány-rendszer mellett is jól 's a nemzetek megelégedésére vezérelni. Azt fogjátok mondani: élő példák

ellenkezőt bizonyítanak; Oroszország, úgy a' mint most fennáll, nagyobb mint azon birodalom, mely minden szlávok egyesüléséből alakulna. Ne mystificáljuk egymást. Az összes szláv birodalom fogalma magába foglalja Oroszországot. Szláv birodalom soha se fog tabula rasa által létre jönni; nem lehet képzelni máskinti létrejövését mint úgy, hogy a' kisebb részek az aránytalanul nagyobbhoz, az az Oroszországhoz agglomerálják magukat. Ha tehát szláv birodalomról beszélünk, beszélünk Oroszországról, olyformán hogy minden szláv népek beleolvadnak, 's ebből támad egy még óriásiabb orosz birodalom, mint a' mostani. 'S most már kérдем, lehetséges-e, hogy az orosz birodalom megtartsa egységét, erejét 's mostani erős consistentiáját, ha mindazon ezer mértföldrrel és millió lakosokkal megszaporodik, melyek a' szláv népeknek vele való egybeolvadása által jönnek birtokába. Egészen más az kietlen és néptelen pusztákat meghódítgatni és kormányozni, mint oly országokat, melyeknek népessége sűrű, 's műveltség és szellemi képesség és izgékonytság tekintetében a' hódító népek, vagy ha nem hódítónak de mindenesetre annak, mely adja a' kormánynak az impulsust és szinezetet, felette áll. Szibériában egy-egy kis katonai telepnek hatása egykét ezer mértföldre kiterjed 's a' kormánynak dolga oly kevés, hogy az ember tán alig tudja van-e vagy nincs, 's ilyformán az uralkodás is némileg csak képzeletben létezik 's csak a' földabroszon mutat óriási mérveket. Egy-két négyszeg-mértföld több dolgot adna itt a' kormánynak mint ott egy egész birodalomnak elég nagy földterület.

Csodálatra méltónak lehet mondani talán, hogy Oroszország jelenlegi roppant nagysága mellett is már mint a' legcompactabb ország mutatja fel magát. Igen, de képes volna-e megtartani ezen compact-ságát, ha annyi új és különböző elemet venne fel magába? nem lehet képzelni más módot ily roppant birodalom egybetartására, mint a' legkeményebb despotismust. De még oly despotismus se volna képes magát ily nagy mérvek mellett fentartani. A' despotismusnak is megvannak saját törvényei és természetéből folyó korlátai. Tartós és hatalmas despotismust csak oly hatalom hozhat létre és tarthat fel, mely a' helyzetnek tökéletes ismeretével bir, ügyesen gondoskodik mindenről és sok igényt elégt ki. A' despotismust csak úgy tűrik el az emberek, ha sokat is ad azon sokért a' mit elvesz, ha a' szabadság árán sok valódi javakat vélnek általa megszerezhetni. A' hol a' despotismus nemcsak hogy a' szabadságot elveszi, de még anyagi jólétet se ígér, ott nem tűri senki. Mindaddig legalább míg a' despotismus annyira nem keríti hálójába a' népeket, hogy azoknak már gondolataik és kívánságaik is rendelkezése alatt állanak, mindaddig arra kell törekednie, hogy megadja azt mit ígért, fel tudja fogni a' nép szükségeit, meg tudja előzni az elégtelenség kitörését 's mind a' mellett bizonyos szendergésbe 's fásultságba tudja ringatni a' népnek szellemi hangulatát. Mind ez roppant feladat volna oly körülmények közt mint léteznének szükségképen egy általános szláv-orosz birodalomban, 's nem hiszem, hogy ily feladat megoldására emberi tehetség képes legyen. Az egységes szláv birodalom tehát csak despoticus kor-

mány-forma mellett volna képzelhető, de még így is lehetetlennek tartom fennállását roppant nagysága miatt.

Tegyük fel azonban, hogy egy ily birodalom létrejöhet 's most már minden különböző szláv népek egy kalap alatt léteznek 's együtt gazdálkodnak. Együtt lesz orosz, lengyel, cseh, illyr, nem is számítva ezen nagyobb csoportoknak egyes elágazásait. Egy státusban, egy nyelvnek kell uralkodnia, kivált olyanban, mely tisztán a' nemzetiség alapján áll, a' nemzetiség élvezete végett állott fel 's adott oda sok más jókat ezen nagyobb jónak elérése végett. Melyik lesz most már az uralkodó, melyiknek nyelve legyen most már az általános? Mert vagy egy új közös szláv nyelvet kell teremteni 's annak valamennyit feláldozni, vagy egyet elfogadni a' különféle szláv nyelvek közül 's a' többit ezen egynek alája vetni. Egy új szláv nyelvet behozni, az annyi mint általános elnyomása a' többinek, feláldozása azon jónak, melyért történik az egyesület. Nemzetiség alatt azt érti mindenik szláv nemzet külön, hogy beszélhessen azon nyelven 's annak szellemében fejthesse ki életét, melyet apái beszéltek, mely neki élő anyanyelve. Ezt kell épen feláldoznia az egységes nyelv behozatalának 's akkor hova lesz az egyesülés célja? Ha egyet fognak a' meglevők közül általánosnak adoptálni, akkor ennek igen is roppantul fog állása emelkedni, de a' többi az előbbeni esetben jó t. i. sajátját kell feláldoznia. 'S melyiket kell most már adoptálni. Nem tart-e bár melyik is jogot az elsőségre, habár különböző szempontból. Az orosz azt mondhatja: én vagyok

legszámosabb, én képezem a' legerősebb legdíszesebb tömeget, az én nyelvemé az elsőség. A' lengyel azzal fog előállani: az én nyelvem szebb hangzásu, fejlettebb mint az orosz 's ha jól felszámoljuk beszélük annyian mint az orosz. De továbbá én képeztem sok századokon át a' legtekintélyesebb szláv státust, nekem van legtöbb fogalmam szabadságról, civilisált intézményekről, nekem van több szellemi emelkedettségem és fogékonyságom, engem illet az elsőség. A' cseh azt mondja: az én nyelvem a' legszebb mindnyájatoké közt; ha általános szláv nyelvről van szó, csak nem fogjátok a' szebbet a' rútabbnak feláldozni, nem fogjátok elvágni útját a' szláv nyelvnek, hogy elérje a' lehető tökély legmagasabb pontját. De hát az illyrek nem léphetnek-e fel hasonló követeléssel, 's hát a' többi különböző kisebb tömegek nem találhatnak-e ehhez hasonló különféle igényeket? Ki fog most már mindezen különféle követelések közt mint bíró mint végrehajtó felállani. Én azt tartom, hogy e' kérdést lehetlen elintézni úgy, hogy az egyeseknek megmaradjon az, mi célja volna az egyesülésnek t. i. a' nemzetiség élvezete. Az egyetlen képzelhető mód az, hogy az orosz nyelv fog mindnyájok fölébe kerekedni, 's az orosz despotismus fogja megszabni, mennyire terjeszkedjenek az egyes nyelvek. Tehát a' nyelv kérdése is csak despotismus által intézhető el. Ily áron lehetlennek tartom, hogy a' szláv népek hideg megfontolás után óhajthassák az egységes szláv birodalom felállítását.

Vegyük most már a' földirati viszonyokat. Lehet-e képzelni az alkotandó szláv birodalomnak,

melynek a' nemzetiség alapján 's így szorosan annak megfelelőleg kellene felállani, oly határokat, melyek általában egy országhatár, de különösen egy oly birodalom határai kívánságainak megfelelőjenek. Hol lesznek a' természetes határok, hol lesz a' földnek oly természetes alakzata, hogy egy oly roppant birodalomnál kétszeresen szükséges compactság és kerekdedség általa elérve legyen. Ellenkezőleg oly ábrándosan kicsipkézett formát kellene megállapítani, mely mellett Norvegia partjai hosszú egyenes vonalakul tűnnének fel. De nem tekintve a' határok alakját 's azon tömérdek apróbb inclavatumokat, melyek mindenütt léteznének a' határok futtában, 's feltéve, hogy egy vas mérnöki kéz nem tekintve se jobbra se balra, ki birná jelölni az egyenes és sima vonalt, mi történnék azon nagy inclavatumokkal, melyek a' nagy szláv birodalomnak közepébe esnének. Mit csinálnának a' szlávok a' nagy és compact tömeg magyarral, oláhval 's egyes nagyobb tömeg némettel is. Lehetne-e egységet képzelni, lehetne-e nyugodalmas birtokot várni ily elemek mellett, melyek örökös háborgásra adnának alkalmat a' birodalom belsejében. Remélhetnék-e a' szlávok, hogy valaha magokhoz tudnák simítani vagy erővel kiirtani az ily elemeket, 's ily létezés mellett általában lehetne-e maguknak is egy nyugodalmas és boldog létet reményleni? Ha lehetséges volna is ily módon egy összes birodalmat létrehozni, az ez által létrejövendő örökös háborus körülmények között, ismét nem lehetne más mint despoticus kormány-forma mellett megmaradni.

A' mi pedig a' történeti helyzeteket illeti, lehet-e azt képzelni, hogy az egyes szláv népek el tudják felejteni multjokat. Lehetséges-e eltörülni emlékezetökből a' leélt jó és rossz emlékéit 's lehetséges-e egy új 's egységes birodalomban kielégíteni azon követelményeket, melyeket egyes nemzeteknek a' historia plántál kebelébe. A' historiában fekszik a' nemzeti érzelmenek egyik legfőbb gyökere, historia nélkül nincs nemzeti érzelm, hogy fogják hát a' szlávok nemzetiségüknek élvezetét fellelni oly birodalomban, melynek minden historiai emlékek is állás romjain kell újból alakulnia?

Nem hiszem, hogy ily áron akarnák a' szlávok megvásárolni azon nagyszerű állást, melyet a' panslavismus által vélnek elérhetni, még akkor is, ha ily állást elérni 's fentartani lehetséges volna. És pedig van-e más mód képzelhető?

Egy alkotmányos összes szláv birodalom annyira kívül esik minden észszerű combinációnak határain, hogy azt hiszem, tökéletesen felesleges volna ennek taglalásába bocsátkoznom. Nem marad egyéb hátra, mint valamely nemét a' foederatiónak megkísérteni. Ha ezen formát tűzik ki a' szlávok jövő alakulásuknak eszményképeül, akkor nincs mit tartani a' világnak azon veszélyektől, melyet a' panslavismus hozhatna rá.

Mielőtt a' szláv foederatív rendszer létrejönne, okvetlen feltételeztetik, hogy előbb az egyes foederálandó részek megalakuljanak, hogy az egyes szláv fajok megalapítsák maguk körében azon formát, melytől várják egyenként és saját körülményeikhez képest a' lehető jólétnek elérhetését. Míg ezen processuson át nem mennek, addig nincs kinek szövet-

kezni. 'S meg vagyok győződve, mihelyt azon stádiumban fognak állani, hogy mint egyes consolidált tömegek létezzenek, nem fogják többé óhajtani a' foederatiot. Szövetség, mely oly különböző társakból alakulna, mint a' képzelhető szláv szövetség, okvetlen azon mesebeli állatok sorsára vezetne, kik között az oroszlány vitte az osztó szerepét. De, nem is fogják szükségesnek tartani a' szövetkezést, mert át kellend látniok, hogy a' nélkül is, és tán csak a' nélkül elérhetik azon jóllétet, melyet a' sors természetük, képességeik és helyzetükhöz mérve, nekik szánt.

Mindezeknél fogva tartom én hiu ábrándnak és üres rémváznak a' panslavismust, mely csak addig gyakorolhat hatást, míg az ábrándozók ki nem józanodnak az önaltatás mámorából 's a' megrémültek bátran szemébe nem néznek. 'S úgy tartom mind a' két tekintetben nagy haladást tettek már is és teendnek mindinkább az illetők. Felejtsék el azon keserü viszálkodást is, melybe sodortattak, míg amaz elfogultság elhomályosította elméjüket 's szenvedélyre gyulasztotta érzelmöket, 's ezen keserü visszalkodásnak emléke ne háborgassa őket, midőn higgadt észszel szövögetik jövőndő 's remélhető jobblétüknek képeit.

Mint már megjegyzém egy helyt, oly zavarosak a' szláv nemzetiségi mozgalmak, hogy igen bajos kivenni, mit akarnak a' szlávok voltaképen? Különösen mi magyarok méltán intézhetünk ily kérdést szláv honosinkhoz; mind a' mellett, hogy oly régóta vitatkozunk egymással, mi nem ismerjük az ők valódi szándékukat. Csak azt látjuk 's elég sajnos, hogy világosan látjuk, miszerint boszusak irányunk-

ban. Ha egy magyar és egy panszláv hazánkfia összeáll vitatkozni, elhiszem, hogy viheti ez utóbbi a' szót, mindaddig míg az indulatnak sajátyszerű lármas declamációjából ki nem fogy, de mihelyt az óhajtasok formulázására 's észszerű combinatiók felállítására kerül a' sor, kénytelen lesz elhallgatni. Bátran állíthatjuk, miszerint nincsenek a' szlávok, különösen a' mi honosink, magukkal tisztában a' felett, mit óhajtsanak, mire törekedjenek 's mit érhetnek el. Pedig e' felett előbb-utóbb mégis tisztába kell jönnie, mert csupán gyűlölség, csupán elégedetlen nyűzsgölődés nem lehet állandó alapja oly nagy terjedelmű mozgalmaknak, milyenek a' szláv nemzetiségi törekvések; ezeknek okvetlen kell valami czélt kitűzni 's valami eredményre törekedni.

Ez eredményben pedig nagyon fognak az illetők csalódni. Nem hiszem, hogy azt akarták volna elérni a' szlávok a' mit már is elértek némli részben, nem hiszem, hogy meg legyenek elégedve magukkal, mihelyt átlátják, mit okvetlen át kell látniok, t. i. hogy mind azt, mit a' panslavismus érdekében tettek, Oroszország részére tették 's öntudatlanul Oroszországnak lettek eszközeivé. 'S ez másképen nem is lehet. Miután nem képzelhető más valósulása a' panslavismusnak mint az oroszországgali egyazonosság, miután a' panszláv eszmének nem képzelhető más incarnatiója mint Oroszország: természetes, hogy mindaz, mi panszláv érdeken történik, egyenesen Oroszország részére esik. A' panslavismus igen nagy súlyt vetett Oroszország részére a' hatalom mérlegébe; a' nélkül, hogy talán akarták volna sokan

az illetők közül. Legyenek meggyőződve mindazok, kik a' Szlávaért rajonganak, miszerint Oroszország és nem valami idealis birodalom az a' miért rajonganak; tudják meg, hogy igen szívesen fogadják az illető helyen magasztos lelkesedésüket és semmi esetre nem fognak ügyekezni azt lehangolni, de nem is fogják többre becsülni mint a' Czernogorczok fosztogató 's kóborló ősi szokását. Ők lássák, meg lehetnek-e elégedve ezután ily babérral, ily társaságban.

A' mi különösen illeti a' mi szláv honfitársainkat, ha nem akarják magukat egyenesen Oroszország karjaiba vetni — a' mi ki tudja hova vezetni 's mely törekvésnek ki tudja mi lehetne minden természetes következése: fel kell hagyniok a' panslavis-mus ábrándjaival, mert okvetlen oda sodorja őket előbb-utóbb. Valamint minden más szláv törzsöknek úgy a' mi szlávjainknak is magukra és önállólag kell felfogni állásukat 's ezen állásnak megfelelőleg elérhető jólétök alakját. Ha higgadtan gondolkodnak, lehetlen át nem látniok, hogy nincs számukra más rendeltetés mint az, hogy eddigi hazájok kiegészítő része 's polgárai maradjanak. Bár miképen alakítnák képzeletben az egyes szláv fajok csoportjait, lehetetlen, hogy a' mi szlávjaink külön nemzetté és státusszá alakuljanak 's tót stb. tartományokat formáljanak. E' tekintetben meg kell nyugodniok a' sors rendeletében 's úgy kell maradniok, a' mint léteztek annyi viszontagságos századokon át, *sőt megmaradtak a' legújabb nagy rázkódások és átalakulások között is.* Egy tekintet földirati és népisme-i viszonyainkra meg-yőzhet e' felől minden higgadtan gondolkodót. Hol

vannak a' szükséges kellékek egy kikerekített és compact alakban való létezésre? Az összes terület melyen laknak, át van szőve oly elemekkel, melyek hozzájuk nem tartoznak. Minden nemesi birtok egy-egy heterogen inclavatum; mindazon város, mely a' magyar álladalomban különös jogokat élvezett 's melynek multja él jelenében 's elkülönzi az őt körülfogó tömegtől; egész még pedig igen jelentékeny területek mint a' szepességi német elemé — szintén oly inclavatum, mely nem tartozik oda, sőt igen elválik a' szlávtság tömegétől. Ezen létező viszonyokat csak a' legképtelenebb felforgatások által lehetne megváltoztatni. Ezenkívül el kell ismerniök a' nélkül, hogy távolról is sértve gondolhatnák magukat, a' potior pars, azaz az értelmesebb és vagyonosabb rész az összes szláv területen nem számítja magát a' szláv nemzetiség táborához, melyet csak a' népességnek alantabb álló része adoptálhat. Bármennyire emelkedik ezen osztály, bármi súlyt vessenek talán mérlegébe egyes nagyobb képességű 's erélyességű tagjai, nincs ok feltenni, hogy a' másik rész azon irányban fog gyengülni, korcsosodni, szegényedni 's assimiláló hatását elveszteni. Az értelmesebb és vagyonosabb osztályok kizárásával tehetnek az alsóbb osztályok erőszakos forradalmi lépéseket, de állandó állapotot létre nem hozhatnak. *Nincs más rendeltetés szláv honosinkra nézve, mint Magyarország és szélesebb értelemben vett magyar nemzet maradniok.*

Ha belátják ez állapotnak sorsrendelte szükségességét, nincs miért kétségbe esniök jövőjük miatt. Bármi átalakulásokat rejtsen méhében a' jövő

kor, soha ne tartsanak többé attól a' szlávok, hogy a' magyar elem hatalmaskodó állást foglalhasson ellenében. Lehetlen, hogy a' multak keserű tapasztalatain ne okuljunk; át kell látnunk előbb-utóbb, hogy nem egyéb mint egy rémváz volt az, mi a' magyar fajt kitérítette józan eszének és békes jellemének rendes kerékvágásából, midőn rettegve a' panslavismustól erőszakosan lépett fel a' hazánkban létező szláv elem ellen. Mihelyt ezt átlátja, mihelyt nem lát a' szlávok részéről oly törekvést, hogy szakadjanak el minden kötelékek, melyek bennünket századokon át egymáshoz csatoltak, mit bánja a' magyar ajku hazafi, ha honfitársainak egy része más nyelven beszél? Mit fog az által a' haza szenvedni, csak a' szláv ajku polgár épen oly hiven ügyekezze annak javát előmozdítani. Midőn azt látta a' magyar, hogy csak a' magyar ajku polgár szít a' hazához, ellenben a' más ajku másfelé gravitál, midőn azt hitte, hogy csak a' magyar ajku polgárok vállain fekszik a' haza gondja: természetesen szerette volna, hogy azt minél többen segítsenek hordani, természetesen óhajtotta szaporítani a' magyar ajkuak számát. De ha látni fogja, hogy a' hon javára nézve ő semmivel se jobb a' más ajkuaknál, miért jutna eszébe a' felett töprenkedni, hogy ez 's ez honfitársa nem beszél vele egy nyelven.

Beszélgék, műveljék, tökéletesítsék nyelvüket a' mint tetszik, nincs hozzá semmi közünk, nincs joga senkinek őket ebben akadályoztatni. Alapítsák meg irodalmi nyelvöket, adoptálják a' csehet, éleszszeék fel az ős nyitrai vagy bármi más tájszólást írói nyelvül — az az ők dolguk. A' közjóra nézve csak örven-

detes lehet azon élénk szellem, mely kapcsolatban áll a' nemzetiségi és irodalmi munkássággal. Ez kifejti a' tehetségeket, nemes irányt tűz elébök, fogékony és képes embereket teremt 's ilyeneknek más téren is jó hasznát veszi a' haza 's örvend mindenki, kinek a' közjó szívéen fekszik.

Így fogom én fel szláv honosinknak valódi természetes és helyes állását. 'S tudom van ók magok közt is egy józanabb töredék, volt egy időben időszaki organum is, mely hasonló irányt tűzött elébök.

Nem tudom, eljut-e jelen szózatom szláv ajku honosinkhoz. Igen óhajtanám, hogy úgy legyen, mert azt hiszem, egy ily habár igénytelen de őszinte hang viszhangra találna közöttük.

A' saját fajombelieknek pedig különösen óhajtanám szívére kötni — 's úgy hiszem, ezt nem lehet eleget ismételni — hogy egyrészt ébredjenek fel a' csüggedtségből mind azok, kik kétségbe esnek a' felett, hogy nemzetiségünk a' mindenfelől nyomakodó nehézségek ellenében 's védelmi eszközöknek vélt teljes hiánya mellett magát fentarthassa; kik háladatlanul tartják a' zajtalan 's kevés csillogó eredményekkel biztató munkát, mely nemzetiségünk fenntartásának egyedüli eszköze; 's kik akár könnyelműségből akár valódi kétségbeesés következtében a' tompa és elfásult világpolgárság irányát tűzik ki mágnesztő gyanánt eszméik és érzelmeik hullámai közt. És hogy másrészt azok, kik nem tágítva, nem alkudva, most is azt hiszik, hogy hazánkban minden nemzetiségi vita e' kérdésen sarkallik — ki az úr az országban, — kik azt hiszik most is, hogy

nemzetiségünk csak úgy gyarapodhatik, ha számunkat szaporítjuk 's folytonosan a' legnagyobb féltékenységgel küzdünk felsőbbbségi állásunk mellett: vegyék fontolóra a' multnak keserű tapasztalatait, legyenek józanok és méltányosak, ne hagyják megkövesülni keblökben azon ellenséges hangulatot, melyet szűltek nemzetiségi villongásaink, gondolkozzanak 's bontakozzanak ki minden régi előítéletekből. Ismétlem még egyszer, mondjunk le örökre azon szándékról, hogy nemzetiségünket a' többi honunkban létező nemzetiségek rovására terjesszük. Hiába! be kell érünk habár csekély számunkkal; a' mit azt, ebből kell alkotnunk, nem terjeszkedhetünk tovább mint a' takaró ér. A' terjeszkedési törekvés idétlen erőlködéssé 's egyenesen magunk ellen forduló fegyverré válnék. Belterjesen kell működnünk nemzetiségünk erősödésén 's abban keresni fennmaradása és gyarapodásának egyedüli biztosítékát, miben ez valóban fekszik.

És miben áll tehát ezen biztosíték? Ne alázzuk meg magunkat a' sors előtt; — ne csüggedjünk, hanem bizzunk önmagunkban; — emeljük nemzetünknek összes anyagi és szellemi értékét; — tartsuk fel azon magasabb és nemesebb erkölcsi zománczot, melyet nem bir tőlünk elvitázni legkonokabb ellenünk sem; — mutassuk meg, hogy e' honban mi érünk mi birunk legtöbbet: ebben — és semmi különös óvszerben eszközben — rejlik egyedüli biztosítóka nemzetiségünknek.

MOCSÁRY LAJOS (Kurtány, 1826. okt. 26. — Andornak, 1916. jan. 7.): politikus, középbirtokos, a 19. századi függetlenségi politika egyik kiemelkedő alakja. Egyetemi tanulmányait Pesten végezte. A forradalom és a szabadságharc alatt betegsége miatt, külföldi fürdőhelyen (Gräfenberg) tartózkodott. 1851-ben feleségül vette *Wesselényi* Miklós özvegyét. 1861-től mint felirati párti képviselő az 1848-as törvények visszaállítását követelte. 1865-ben *Tisza* Kálmánhoz csatlakozott, majd állást foglalt a kiegyezés megkötése ellen. 1867-től 1869-ig Borsod vármegye alispánja, később Miskolc országgyűlési követe. 1869-től 1872-ig a balközép párt balszárnyán állt. Mint publicista, ezekben az években a *Deák*-párt és *Tisza* Kálmán pártja közötti fúzió megakadályozására irányuló politikát folytatott. A fúzió előtt kilépett a balközépből és jelentős szerepet játszott a Függetlenség Párt megalapításában, melynek hosszabb ideig elnöke is volt. Mocsáry a perszónálunió híve, az osztrák—magyar közös ügyek ellensége maradt. Rokonszenvezett a Monarchiában élő csehek és lengyelek föderatív törekvéseivel, s ezek autonómiáját a magyar függetlenség szempontjából szükségesnek tartotta. . . . Kortársai közül kiemelkedik a nemzetiségi kérdésben elfoglalt becsületes álláspontjával. Olyan méltányos nemzetiségi politikát képviselt, amely a történeti Magyarország állami egységének megőrzése mellett viszonylag messzemenő közigazgatási és kulturális nyelvi engedményekre képes. Követelte az 1868-i nemzetiségi törvény végrehajtását, fellépett a magyarosító kormánypolitika ellen. 1888-ban, miután pártjában teljesen elszigetelődött és azzal szembekerült, a román nemzeti párt támogatásával a karánsebesi román választók szavazatai juttatták be ismét a parlamentbe. A türelmetlen sovíniszta közhangulat azonban 1892-ben az

aktív politikai életből való visszavonulásra kényszerítette. Öregkori írásai részben a polgári radikális sajtóban jelentek meg. Élete végéig a függetlenségi pártban az 1870-es években még meglevő középbirtokosi liberális magatartás képviselője volt, s ezt megőrizte egy későbbi időszakban is, amikor az egész magyar politikai élet és mindenekelőtt saját pártja sovíniszta és konzervatív dzsentripárttá vált. Neve szimbóluma lett a magyarság és a volt nemzetiségek megbékülésének, s ezért 1947-ben róla nevezték el a budapesti főiskolai román kollégiumot. — *F. m. A magyar társasélet* (Pest, 1855); *Nemzetiség* (Pest, 1858); *Programm a nemzetiség és a nemzetiségek tárgyában* (Pest, 1866); *Egy baloldali program* (Eger, 1869); *A reformpárt* (Budapest, 1872); *A közjogi vita* (Budapest, 1872); *Néhány szó a nemzeti-ségi kérdésről* (Budapest, 1886); *A régi magyar nemes* (Budapest, 1889); *A függetlenségi párt* (Budapest, 1890); *Az állami közigazgatás* (Budapest, 1891); *A közösügyi rendszer zárszámadása* (Budapest, 1902); *Válogatott írásai* (Kemény G. Gábor bevezetésével, Budapest, 1958).

(*Magyar Életrajzi Lexikon*)

A TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK
MAGYAR KLASSZIKUSAI

Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó

Reprint kiadás

A kiadásért felel: Dalos Vilmos igazgató
Széchenyi Nyomda, Győr 87. K—819

Felelős nyomdavezető: Nagy Iván igazgató

A szerkesztésért felel: dr. Fébő László

Műszaki vezető: dr. Martonné Vágó Magdolna

Műszaki szerkesztő: Orlai Márton

Formátum: 132×198 mm

Terjedelem: 13,25 A/5 ív

KR-5490 · Budapest, 1987

ISBN 963 221 959 7

ISSN 0236—5561

176 Ft